

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

**AFGANİSTAN'DA NATO
VE AMERİKAN ASKERİ VARLIĞI**

Muhammed Fahim TINMES

**ULUSLARARASI İLİŞKİLER
BİLİM DALI**

HAZİRAN 2014

AFGANİSTAN'DA NATO VE AMERİKAN ASKERİ VARLIĞI

Muhammed Fahim TINMES

YÜKSEKLİSANS TEZİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

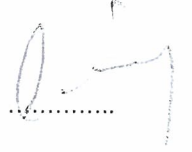
HAZİRAN 2014

Muhammed Fahim TINMES tarafından hazırlanan "Afganistan'da Nato ve Amerikan Askeri Varlığı" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ/~~ÖY~~ ~~ÇOKLUCU~~ ile Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Anabilim Dalı/ Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Cemalettin TAŞKIRAN

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Başkan : Prof. Dr. Haydar ÇAKMAK

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

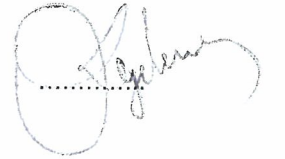
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Üye : Prof. Dr. Vahdet KELEŞYILMAZ

Tarih Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Tez Savunma Tarihi: 26/06/2014

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Hikmet KAVRUK
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Muhammed Fahim TINMES

26/06/2014

AFGANİSTAN'DA NATO VE AMERİKAN ASKERİ VARLIĞI
(Yüksek Lisans Tezi)

Muhammed Fahim TINMES

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Haziran 2014

ÖZET

NATO ve ABD'nin Afganistan'daki Askeri Varlığını konu alan bu tezimizde, ABD'nin Sovyetler Birliği'nin işgali dönemindeki rolü Afganistan'daki mücahitlerin iktidar mücadelesi ve iç savaş detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Özellikle, 11 Eylül 2001 saldırısını müteakip ABD önderliğinde NATO'nun Afganistan'a müdahalesi ve askeri varlığı, NATO ve ABD askerlerinin Afganistan'a ne getirdikleri ve 2014 sonrası yabancı güçlerin çekilmesinin ardından neler olabileceği gibi mevzular incelenmiştir. Çalışmamızda ABD ve NATO'nun askeri varlığını incelerken Sovyetler Birliği'nin işgali döneminde ABD'nin konumu ve Mücahit gruplara yardımları konuları anlatılmıştır. Ayrıca, ABD'nin Taliban'ın ortaya çıkmasındaki rolü ve Taliban ile ilişkilerinin gelişmesi ve bozulmasının nedenleri de tezimizde incelenmiştir. 11 Eylül sonrası ABD'nin Afganistan'a müdahalesi ve bu süreçteki gelişmeler anlatılmıştır. Özellikle Afgan ordusu ve polis teşkilatına ABD'nin bu süreçteki desteği önemli olmuştur. Afgan Ordusu ve Polisi'nin terör ve uyuşturucu ile mücadele hususunda yeterli derecede ağır ve hafif silahlarının bulunmaması ve tüm teçhizat, maaş ve diğer masraflarının ABD tarafından ödenmesi, ABD'nin ülkeden tamamen çekilme ihtimalinin ardından Afgan ordusunun hava desteği olmadan Taliban ile mücadele konusunda yetersiz kalacağı bilinmektedir.

Bilim Kodu : 1141

Anahtar Kelimeler : ABD ve NATO Askeri Varlığı, 11 Eylül 2001, Sovyetler Birliği, Mücahitler, Taliban

Sayfa Adedi : 87

Danışman : Prof. Dr. Cemalettin TAŞKIRAN

NATO AND U.S. MILITARY PRESENCE IN ANFGHANISTAN

(M.S. Thesis)

Muhammed Fahim TINMES

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

June 2014

ABSTRACT

We described; the rol of the United States during the invasion of the Soviet Union, the power struggling of Mujahideen and the Afghan Civil War after the collaps of Soviet Union in details in our thesis which researches the subject of NATO and U.S. Military Presence. In the thesis specially after September 11, 2001, NATO`s intervention and Military Presence in leadership of U.S. had been reviewed. We also reviewed what have NATO and the U.S brought to Afghistan and what will happen after the withdrawal of foreign forces from Afghanistan. We described the position and the supports of U.S.A. to Mujahideen groups during the era of the Soviet Union Invasion in the thesis. Th U.S. role in Taliban`s rising and development of relations of the U.S.-Taliban and the causes of the deterioration of relations of them had been reviewed in the thesis. The U.S. intervention to Afghanistan after the September 11, 2001 and developments in this process had been described. Specially the support of the U.S. to Afghan Army and Police was very important in this processes. Afghan Army and Police don`nt have enough heavy and light weapons. All equipments, salary and other expenses of the army and police are paid by the U.S. The posibility of the complete withdrawal of Foriegn Forces from the country after 2014 is worrying people and it looks impossible to struggle against Taliban without the air force of the Taliban.

Science Code : 1141

Key Words : U.S. and NATO Military Presence, September 11, 2001, Soviet Union, Mujahideens, Taliban

Pages Number : 87

Supervisor : Prof. Dr. Cemalettin TAŞKIRAN

TEŞEKKÜR

Tez konusu seçimi, araştırılması ve yazımı sırasında muhabbet ve tüm kalbi ile yanımda olduklarını hissettirdikleri için eşim Fariha Tinmes başta olmak üzere tüm aileme teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca tezimizin araştırılması sırasında fikirlerinden yararlandığım ve çok değerli hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Rıdvan Öztürk'e de teşekkür etmek istiyorum. G. Ü. Uluslararası İlişkiler Bölümü (Yüksek Lisans) Öğrenci İşleri'ndeki kıymetli ağabeyim Mustafa Bostan'a da bu süreç içerisinde güler yüzlü, samimi ve gönülden ilgilendiği için teşekkür ederim. Tabi ki son olarak tezimizin yazımı esnasında maddi ve manevi desteğini esirgemeyen danışman hocam Sayın Prof. Dr. Cemalettin Taşkiran Bey'in bir baba, bir ağabey ve bir dost gibi yanımda durması ve tezimiz ile ilgili her türlü kolaylığı sağladığını unutmak mümkün değildir. Dolayısıyla kendilerine gönülden müteşekkirim.

Muhammed Fahim TINMES

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR	ix
1. GİRİŞ	1
2. AFGANİSTAN SORUNUNUN ORTAYA ÇIKIŞI	3
2.1. Tarihi Gelişimi.....	3
2.2. Sorunun Ortaya Çıkmasında Afganistan'ın Etnik Yapısının Rolü	8
2.2.1. Afganistan'ın etnik yapısı	9
2.3. Sorunun Ortaya Çıkması ve Gelişmesinde Afganistan'daki Mevcut Siyasi Partilerin Rolü	14
2.3.1. Cemiyet-i İslami.....	15
2.3.2. Hizb-i İslami (Hikmetyar)	15
2.3.3. Hizb-i İslami (Halis)	16
2.3.4. Cephe-i Necat-i Milli	17
2.3.5. Hareket-i İnkılab-ı İslami	17
2.3.6. Mahaz-ı Milli Afganistan	18
2.3.7. İttihad-i İslami	18
2.3.8. Hareket-i İslami	19
2.3.9. Hizb-i Vahdet.....	19
2.3.10. Jünbiş-i Milli İslami Afganistan	19
2.4. Sovyet İşgali ve Sonrası	20
2.4.1. Soruna taraf devletler	21
2.4.2. Dr. Necibullah hükümetinin devrilmesi	28

Sayfa

2.5. Afganistan'daki Terör ve Uyuşturucu Sorunu ve Komşulara Etkisi.....	30
2.5.1. Afganistan'daki terör ve uyuşturucu sorunu	31
3. MÜCAHİTLERDEN TALİBAN'IN ÇÖKÜŞÜNE KADAR OLAN SÜREÇ	35
3.1. İktidar Mücadelesi ve Direnişçilerin İç Çatışmaları	35
3.2. Taliban Örgütünün Ortaya Çıkışı	39
3.3. Taliban Hareketi'nin Afganistan'a Egemen Oluşu	40
3.4. Taliban Hareketi'nin İktidar Dönemi (1998–2001)	43
4. 11 EYLÜL SALDIRISI VE ABD'NİN AFGANİSTAN OPERASYONU	45
4.1. ABD'nin Afganistan'a İlgisi	45
4.1.1. Sovyet işgali'nden Taliban dönemine kadarki süreç.....	45
4.1.2. ABD-Taliban ilişkilerinin gelişmesi.....	46
4.1.3. ABD-Taliban ilişkisinin bozulması	47
4.2. 11 Eylül Sonrası	48
4.2.1. ABD'nin Afganistan'a müdahalesi	48
4.2.2. Afganistan halkının ABD'ye tutumu	52
4.2.3. ABD-Karzai ilişkisi	55
4.2.4. ABD-Afganistan Türkleri ilişkisi	59
4.2.5. ABD ve NATO'nun Afganistan'daki askeri varlığı	62
5. SONUÇ.....	73
KAYNAKÇA.....	77
EKLER.....	81
Ek-1. General Abdul Raşid Dostum	82
ÖZGEÇMİŞ	87

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış bazı simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Simgeler	Açıklama
-	-
Kısaltmalar	Açıklamalar
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.t.	: Adı Geçen Tez
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
Bsk.	: Baskı
CIA	: Amerika İstihbarat Servisi (Merkez Haberalma Teşkilatı)
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
G.Ü.	: Gazi Üniversitesi
ISI	: Pakistan İstihbarat Servisi
Km	: Kilometre
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşması Teşkilatı
NGO	: Non Government Organisation
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfaları arasında
SSCB	: Sovyetler Birliği
Yay.	: Yayınevi

1. GİRİŞ

Afganistan’da NATO ve Amerikan Askeri Varlığı’nı incelemeye aldığımız bu çalışmamızda, Sovyet İşgali döneminden günümüze kadarki süreç üzerinde durulmuştur. 11 Eylül saldırısını mütaakip dünya ülkelerinin dikkatini üzerinde toplayan Afganistan, ABD’nin *Kalıcı Özgürlük Operasyonu* adı altında başlattığı hava saldırısının 13. yılına girdiği bu günlerde, zor bir süreçten geçmektedir.

ABD başta olmak üzere NATO birliklerinin ülkeden çekileceği hazırlıkları başlamıştır. ABD’nin ise ülkeden tamamen çekilmeyi hedeflemediği anlaşılmaktadır. Bölgedeki ekonomik ve siyasi çıkarları gereği güvenlik anlaşmasının imzalanmasının ardından askeri varlığını devam ettirmeyi planlayan ABD’nin Afganistan’da asker bulundurması Afganistan için önem arz etmektedir.

11 Eylül saldırısının ardından ABD’nin Afganistan’a müdahalesi ülke halkı tarafından ilk yıllarda olumlu karşılanmıştır. ABD’nin Irak’a müdahalesinin ardından Afganistan biraz ikinci planda tutulmuştur. Bu nedenle Taliban için faaliyet alanı daha genişlemiştir. Günümüzde Amerika ve NATO askeri birliklerinin Afganistan’da bulunmasına halkın genel anlamda bir tepkisi bulunmamaktadır. ABD ve NATO birliklerinin ülkede bulunması gerektiğini dile getiren çoğunluğun yanı sıra değişik nedenlerden dolayı olumsuz tutum sergileyerek muhalefet eden kesim de mevcuttur.

Ayrıca NATO ve Amerikan askeri birliklerinin halka karşı uyguladığı yanlış politikalar, Taliban’a karşı yapılan askeri operasyonlarda sivillere yönelik saldırılar ve Afganistan halkının örf ve adetleri ile örtüşmeyen davranışları v.b bir takım meseleler bölge halkında ABD ve yabancı (koalisyon) güçlere karşı olumsuz tutumların artmasında etkili olmuştur.

ABD ve NATO askerlerinin Taliban’a karşı düzenledikleri askeri operasyonlarda o bölgede yaşayan ailelerin Taliban’a destek verdiklerinden yola çıkarak insanları sorguya çekmeleri ve en önemlisi, aile reisi olan erkekleri ailesinin gözü önünde

tartaklayarak küçük düşürmesi, halkın yabancı güçlere nefretinin artmasında önemli rol oynamıştır.

Diğer taraftan halkın büyük çoğunluğu ABD'nin Taliban'ı engelleyebilecek ve ülkede nisbeten de olsa istikrarı sağlayabilecek yegane güç olarak gördüğü için 2014 sonrası da askeri anlamda ülkede bulunmasına olumlu bakılmaktadır.

Bu araştırmamızda ABD'nin Afganistan sorununa dahil oluşunun tarihi gelişimi, Sovyet İşgali, mücahit grupların iktidar mücadelesi ve İç Savaş, Afganistan'daki gizli etnik ve mezhep anlaşmazlıkları, özellikle de ABD'nin 11 Eylül sonrası Afganistan'a müdahalesi, bu zaman zarfında halkın ABD'ye tutumu ve bundan sonraki süreçte ABD daimi üslerinin Afganistan'da bulunmasının olumlu ve olumsuz yönleri değerlendirilecektir . Ayrıca araştırmamızın bir diğer kısmını oluşturan Afganistan'da NATO askeri varlığından da araştırmamızda bahsedilecektir.

2. AFGANİSTAN SORUNUNUN ORTAYA ÇIKIŞI

2.1. Tarihi Gelişimi

Yıllardır İngilizler, Ruslar ve son olarak Amerikalılarla çatışmakta olan Afganistan'ın tarihini kısaca istilalar tarihi olarak tanımlamak mümkündür. Asya'nın kalbi olarak da kabul edilen Afganistan, coğrafi konumu nedeniyle sadece bugün değil tarih boyunca dört bir yandan istila ve işgal girişimlerine sahne olmuştur.

Ülke 18. yüzyılda üç bölgeye ayrılmıştı. Kuzey Özbeklerin, batı Perslerin ve doğu da Moğol İmparatorluğu'nun yönetimindeydi. Afganlar 18. yüzyılda Pers hükümrânlığına karşı ayaklandı. Pers ordusu bozguna uğradı ve daha sonraki yıllarda Afganlar tüm Pers İmparatorluğu'nu ele geçirdi. Daha sonra Gılzay Peştunları Durrani Peştunları tarafından bozguna uğratıldı ve Durraniiler Afganistan'ın yeni hâkimleri oldu. Ahmet Şah Durrani, o zaman Afganistan'ı elinde tutan İran şahı Nâdir Afşar'ın öldürülmesinden sonra 1747¹ yılında Afganistan adında bir devlet kurdu ve zamanla hâkimiyet sınırlarını genişletti.

Ahmed Şah Durrani'nin vefatının ardından Afganistan'da güç kaybederek kabile ayrışmaları yeniden başlayan ülke sırasıyla Dost Muhammed Han (1826–1863), Abdurrahman Han (1880-1901), Habibullah Han (1901-1919) tarafından yönetildi. 1839'da İngilizler Sihlerle işbirliği yaparak Afganistan'ı işgal ettiler. Ancak o zamanki Afgan hükümdarı Dost Muhammed İngilizleri ülkeden çıkardı. Bununla birlikte İngiliz işgali ülkedeki birliğin bozulmasına ve dağınıklığa yol açtı. Bunu sonraki yıllarda iç karışıklıklar izledi. İngilizler Ruslarla işbirliği yaparak 1878'de ülkeyi ikinci kez işgal ettiler. Bu ikinci işgal 1880'de sona erdi. Bu tarihte Abdurrahman Han, Afgan tahtına geçti. Abdurrahman Han sağlığının bozulması sebebiyle tahtını 1901'de oğlu Habibullah'a bıraktı.

Ülkeyi fiilen işgal eden İngilizler Afgan kralı Dost Muhammed'den boşalan koltuğa eski Afgan kralı Şah Şuca'yı geçirdi. Ancak Afgan halkının İngiliz işgaline karşı direnişi sürdü. Özellikle ünlü Afgan kahramanı Akbar Han'ın başarıları, İngilizlere

¹ Zahir Tenin, *Afganistan Der Karn-i Bistom 1900–1996 (Yirminci Yüzyılda Afganistan 1900–1996)*, 2. bsk. Tahran 2005, s. 19.

büyük darbe vurdu. Aralarında Hint askerlerinin de bulunduğu 16.500 kişilik İngiliz ordusu tamamen yenilgiye uğratıldı. Bu zaferin ardından Dost Muhammed tekrar ülkesine döndü ve yeniden Afganistan emiri oldu

Bölgenin sömürgeci gücü İngilizlerin Afganistan üzerindeki emelleri Rus tehlikesinden dolayı son bulmadı ve Afganistan'ın işgali sürekli olarak gündeme geldi. 1878 yılında Dost Muhammed'in oğlu Şir Ali'nin liderliğindeki Afganistan'da ikinci kez İngiliz-Afgan Savaşı (1878–1880)² Emir Şir Ali'nin Kabil'de bir İngiliz heyetini kabul etmemesiyle başladı. Bu anlaşmazlık İngilizlerin desteğiyle Emir Abdurrahman'ı Afgan tahtına getirdi. Onun yönetimi XIX. Yüzyılın sonlarında (1880–1901)³ Ruslar ve İngilizler tarafından bugünkü Afganistan'ın sınırları çizildi ve Afganistan'ın dış ilişkileri İngilizlerin kontrolüne geçti.

1919 yılında Habibullah'ın öldürülmesi üzerine yerine yenilik taraftarı olan oğlu Emanullah geçti. Emanullah Han'ın Ruslara yaklaşması İngilizlerle arasında savaş çıkmasına yol açtı ve bu savaş 8 Ağustos 1919'da Ravalpindi⁴ Anlaşması'yla sona erdirildi. Emanullah'ın Hindistan'a saldırmasıyla 1921 yılında İngilizler üçüncü kez Afganistan'ı işgal etti. Ancak İngilizler Afganistan karşısında mağlup oldular. Emanullah Han Afganistan'ın dış işlerini kontrolü altına aldı. Lenin'in yayılmacı politikası, Rusların sıcak denizlere açılma projesini yeniden raftan indirdi ve bu sırada Sovyetler Birliği 1920'de bir zamanlar Afgan Krallığı'nın içinde yer alan Buhara Hanlığı'nı işgal etti.

19. Yüzyılda, Afganistan'ın İngiltere ile Rusya arasındaki büyük oyunu Afgan tarihinin dönüm noktalarından biridir. Ülkenin kapılarını Avrupa'ya açan Habibullah'ın 19 Şubat 1919'da bir suikasta kurban gitmesi üzerine, yerine geçen oğlu Emanullah Han kendine Mustafa Kemal'i örnek almıştır. Emanullah zihnindeki reformları Afganistan'da uygulamaya kalkınca ülkeyi terk etmek zorunda kaldı (1929). Bunun üzerine sürgünde bulunduğu halde Fransa'dan geri dönen Nadir Han kargaşa ortamından yararlanarak iktidarı ele geçirdi.

² Tenin, **a.g.e.** s. 429.

³ Tenin, **a.g.e.** s. 19.

⁴ Tenin, **a.g.e.** s. 433.

Afgan kralı Muhammed Zahir Şah, 1947'de kurulan ve kendisi için bir tehlike olarak gördüğü Pakistan'ın İngilizlerce desteklenmesi üzerine Sovyetler Birliği ile işbirliği yapmaya başladı. Sovyet yönetimi bunu çok iyi değerlendirerek Afganistan ordusu içinde kendine taraftar yetiştirdi. Bundan rahatsız olan Zahir Şah, Sovyet nüfuzunun daha fazla yayılmasını önlemek amacıyla başbakanı Davud Han'ı görevden aldı. Ancak Davud Han, 1973'te Sovyetler'in desteğiyle bir darbe yaparak Zahir Şah'ı tahttan indirmiştir. Sovyetler hemen yetiştirmiş oldukları adamlarını Afganistan'ın önemli ve kilit görevlerine getirmeye başladılar.

Bundan rahatsız olan Davud Han bazı marksistleri tutuklattı. Bunun üzerine ordudaki marksist subaylar 1978 Nisan'ında Davud Han'a karşı bir darbe gerçekleştirerek onu öldürdüler ve yerine hapse attığı marksist lider Nur Muhammed Teraki'yi geçirdiler. Nur Muhammed Teraki, sert bir marksist politika izlemeye başladı. Bu durum ülkede silahlı isyanlara yolaçtı. Teraki'nin politikasına karşı çıkan Hafizullah Emin Eylül 1979'da bir darbe gerçekleştirerek onu öldürdü.

Sovyetler Birliğinin sevmediği kişi olan Afganistan Devlet Başkanı Hafizullah Emin'i görevden almak ve ülkede hakim kılınmaya çalışılan komünist rejime karşı başlamış olan isyanları bastırmak amacıyla Sovyetler Birliği 27 Aralık 1979'da Afganistan'a doğrudan askeri müdahalede bulundu. Sovyetler 24 Aralık 1979'da Kabil'e asker indirerek Emin'i tasfiye etti. Ülkede bulunmamasına rağmen Babrak Karmal'in devrim Konseyi başkanlığına getirildiği bildirilir. Kendi kurdukları hükümetin daveti üzerine de 28 Aralık'tan itibaren tüm ülkeyi işgal ettiler.

İşgalci Sovyet askerleri şehirleri denetim altında tutarken kırsal kesimler mücahitlerin kontrolündeydi. Bu işgal girişimi uluslararası toplumdan da çok sert tepki gördü. Tepkinin etik boyutu olduğu kadar ulusal çıkarlara da dayandığı başka bir gerçektir. 1980'de Islamabad'da toplanan İslam Konferansı, Sovyetler Birliği'ni açıkça işgalci olarak niteledi. BM de Afganistan'daki yabancı askerlerin çekilmesi yönünde karar aldı.

Bütün bunlardan daha önemlisi ise ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki yumuşama dönemi yerini Afgan işgali ve Reagan'ın iktidara gelişiyle tekrar soğuk savaşa bıraktı. Gorbaçov'a kadar iki ülke arasındaki ilişkilerde gerginlik had safhaya ulaştı.

Sovyetler'in arlık Rusya'sından miras aldıkları sıcak denizlere inme idealinden endiŖe duyan ABD iŖgale karŖı mücadele eden mücahitlere yoğun destek verdi.

Mücahitler politikalarının bir uzantısı olarak devletin ismi Afganistan İslam Cumhuriyeti (Temmuz 1987) olarak deęiŖtirildi. Ama tüm bu giriŖimler de sonucu deęiŖtirmedi. Necibullah'ın en önemli komutanlarından Abdul RaŖid Dostum'un mücahit saflarına katılmasıyla Kabil, Ahmet Ŗah Mesud önderliğindeki mücahitlerin eline geçti (1992). Necibullah da Taliban tarafından infaz edileceği 1996 yılına kadar BM'ye sığındı.

Dönemin en büyük ordusu Kızıl Ordu'yu durduran mücahitlerin sırf kiŖisel ihtirasları yüzünden kendi aralarında atıŖmaları ve yüzlerce masum insanın ölümüne neden olmaları hem İslam dünyasında hem de Afganistan'ın kendi halkı nezdindeki itibarlarını zedeledi.

Bu manasız savaŖın en büyük kurbanı olan Kabil'de yaŖayan halk, i savaŖ esnsında harap olmuŖ Kabil sokaklarının duvarlarına yedi mücahit ve bir komünist rejimi yanlısı lider ile ilgili yazılar yazarak tepkisini dile getirmiŖtir. Kabil sokaklarının duvarlarındaki *“Alın yedi keinizi ve verin bir ineğimizi (kzmz)”* ifadesinde geçen ‘yedi keçi’ ile yedi mücahit lider ve ‘bir inek’ ile ise Dr. Necibullah kastedilmektedir. Sovyetler'in dağılmasıyla birlikte arkasındaki desteği tamamen kaybeden Necibullah, mücahidlerin karŖısında daha fazla dayanamayacağını anlayınca çareyi, Kabil'de mcahidlerle grŖmelerde bulunabilecek bir yönetim oluŖturup kaçmakta bulmuŖtur.

Bu olaylardan sonra 28 Nisan 1992 tarihinde Sıbęatullah Müceddidi'nin baŖkanlıęındaki Geçici Konsey Afganistan'da yönetimi devraldı. Geçici Konsey'de baŖbakanlıęa da Hizbi İslami'nin ileri gelenlerinden Abdussabur Ferid getirildi. Ancak Afganistan'da İslmi bir yönetimin iŖbaŖına gelmesinden dolayı endiŖeye kapılan batı basını derhal devreye girerek mücahitler arasında gemiŖte ortaya ıkmıŖ olan bazı ihtilafları kullanmaya baŖladı. Rusya Afganistan yönetiminin ve mücahit gruplarının Orta Asya'daki Müslüman halkları etkilemesinden de endiŖe ediyor. Dolayısıyla bu ülkeye karŖı askeri tehdit gücünü kullanmaktan çekinmiyordu.

Afganistan'ın Sovyet işgalinden kurtarılmasına ve ülkedeki komünist rejime son verilmesine rağmen iç çatışmaların sona ermemesi ve mücahit gruplar arasındaki anlaşmazlıkların devam etmesi ülkenin en önemli iç meselesiydi. Bu durum ülkede belli bir siyasi düzenin oturtulmasına ve dış dünyayla bağlantıların kurulmasına da engel teşkil etmiştir.

Molla Ömer önderliğindeki Peştun asıllı medrese öğrencilerinden oluşan Taliban hareketi umutların tükendiği böyle bir ortamda doğar (1994). Molla Ömer, Pakistan'ın yardımıyla, 1994'de⁵ Taliban'ın baş lideri olarak ortaya çıktı ve çok kısa bir süre içinde Pakistan'ın da yardımıyla, Taliban Afganistan'ın önemli şehirlerinin kontrolünü ele geçirdi. Önce Kandahar'ı sonra Herat, Kâbil, Mezari Şerif ve son olarak da Bamiyan'ı ele geçirdiler. Fakat bunların hiçbiri, İslamabad ve Washington'un katılımı olmaksızın gerçekleşemezdi. Taliban'ın, yakın zamana kadar onu finanse etmeye devam eden Amerika'dan maddi yardımlar aldığı düşünülmektedir. Yaşamın, on yedi yıl aradan sonra tekrar normale döndüğü ülkede devlet Hanefi mezhebinin en keskin yorumları baz alınarak yeniden yapılandırıldı.

1998-2001 yılları arasında din adına yapılan baskılar aşırı bir şekilde devam etti. Bu yıllarda Afganistan ve Afganistan halkının sesini ne demokrasi savunucuları ne de insan hakları diye haykıranlar duymaz olmuşlardı. Ancak 11 Eylül Saldırıları gerçekleşince gözler Afganistan'a çevrilmiştir. Saldırıyı üstlenen El-Kaide lideri Usame Bin Ladin'in Afganistan'da ve Taliban örgütü ile yakın ilişkileri bulunduğu iddiası ortaya atılmıştır. Taliban örgütünden, ABD yönetiminin Usame bin Ladin'i kendilerine teslim etme talebi geri çevrilince Afganistan'a karşı savaş ilan edilmiştir.

Kısa bir süre içinde ABD'nin hava desteği ile Kuzey İttifakı'nın da karadan saldırması neticesinde Taliban rejimine son verilmiş ve Bon Konferansı'nın ardından ülkede Hamid Karzai liderliğinde geçici hükümet kurulmuştur. Geçici hükümetten günümüze kadar bir çok alanda gelişmeler olmuştur ancak bunların yeterli olmadığı da gözden kaçmamalıdır. Cumhurbaşkanlık ve milletvekili seçimleri, yeni anayasanın yeni meclis tarafından onaylanması, sağlık, eğitim,

⁵ Tenin, a.g.e. s. 411.

ordu ve polis alanlarında yeniden yapılanma sürecine girilmiş ve ilk yıllarda nispeten istikrar sağlanmıştır.

ABD'nin Irak'a girmesi ile birlikte Afganistan'ı ihmal ettiği gündeme gelmiştir. Bu durumu fırsat bulan Taliban, ülkenin değişik bölgelerinde saldırılarını arttırmış ve nisbeten mevcut olan istikrarı bozabilmeyi başarmıştır. Günümüze kadar devam eden Taliban saldırıları gün geçtikçe artmaktadır. ABD'nin çekilmesinin gündeme geldiği bu günlerde ise ABD'nin tamamen çekilmesi söz konusu olursa Afganistan halkının, yine o eski günlere dönülebileceği endişesi de artmaktadır.

2.2. Sorunun Ortaya Çıkmasında Afganistan'ın Etnik Yapısının Rolü

Tarih boyunca Afganistan'ın en önemli sorunlarından biri ise Afganistan'ın etnik yapısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkler, Tacikler (Farslar), Hazareler ve Peştunlar'ın kalabalık olarak yaşadığı bu coğrafyada Peşailer, Nuristanlılar, Araplar ve Hindular (Hintler) gibi azınlıkların da yaşadığı bilinmektedir. Devlet geleneğinin tam oturmuş olmaması ve dönem dönem iktidarların etnik gruplar arasında ayırım yaparak adalet ve eşitlik ilkelerine riayet etmemelerinden kaynaklanan etnik gruplar arasındaki tarihsel güvensizlik ve anlaşmazlık Sovyetler sonrası da kendini göstermiştir. Etnik gruplar arasındaki bu güvensizlik iç çatışmanın önemli nedenlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Araştırmamızın bu kısmında Afganistan'da yaşayan etnik grupları genel hatlarıyla tanıtmaya çalışacağız. Ayrıca yıllardır devam eden istikrarsızlığın en önemli nedenlerinden biri olarak karşımıza çıkan etnik grupların birbirine üstünlük sağlama⁶ kavgaları, iktidar mücadeleleri, asimilasyon politikaları gibi konular da değerlendirilecektir.

⁶ Muciburrahman Rahimi, **Nakdi ber Sahtar-ı Nizam der Afganistan (Afganistan'daki Devlet Yapısına bir Eleştiri)**, 2. Bsk. Kabil 2011, Said Yayınları, ss. 83-84.

2.2.1. Afganistan'ın etnik yapısı

Türkler

Afganistan'ın kalabalık nüfuslarından birini oluşturan Afganistan Türkleri sırasıyla Özbek, Türkmen, Kırgız, Kazak boylarının yanı sıra Aymak, Kızılbaş, Afşar, Bayat, Kalaç gibi Türk gruplardan oluşmaktadır. Çoğunluğu Sünni olan Afganistan Türklerinin ağırlıklı olarak kuzeyde yaşadığı bilinmektedir.

Bölgede yaptığımız gözlem ve görüşmeler sonucunda ülkenin kuzey bölgelerinde yaşayan Türklerin dil ve kimliklerini koruyabildikleri görülmektedir. Ancak ağırlıklı olarak Herat bölgesinde yaşayan Afşarlar, Aymaklar, Kalaçlar ve yine çoğu Herat ve başkent Kabil'de yaşayan Kızılbaşlar gibi Türk kavimlerinin çoğu o bölgede yaşayan etnik grupların etkisi altında kalarak dillerini ve hatta bazılarının kimliklerini de kaybettiği görülmektedir.

Genellikle ticaret, hayvancılık, tarım, halıcılık ve el sanatlarıyla uğraşan Afganistan Türkleri özellikle halıcılık sektöründe ülke ekonomisine büyük katkıda bulunmaktadır. Günümüzde Afgan Halısı diye dünya piyasasında önemli yer tutan halıların hemen hemen tüm çeşitleri Afganistan Türklerinin el sanatlarındandır.

Özbekler

Özbeklerin çoğunlukla yaşadıkları bölgeler; Meymene, Kunduz, Andhoy, Şibigan, Taş Kurgan, Mezar-ı Şerif, Belh, Akça, Bala Murgab ile Katagan ve Bedaşan bölgesindeki bazı köyler ve kasabalarlardır. Özbekler yoğun olarak olarak Meymene ve Şibirgan'da yaşamaktadırlar⁷. Afganistan'da sağlıklı nüfus sayımı yapılamadığı için Özbeklerin nüfusunu da başka etnik gruplar gibi kesin bir rakam ile belirtmek mümkün değildir.

1930 yılı başlarında 500.000 olarak kabul edilen özbek nüfusunun %11 artışıyla bugün 3 milyonu çoktan geçmiş olduğu tahmin edilmektedir. Özbekler, diğer Türk

⁷ Muhammed Kazım Emini, "Coğrafyayı Umumi Faryab (Faryab Genel Coğrafyası)", Afgan Mesleki yay. Kabil, 2009, s,78.

boylarına oranla ticaretle daha fazla önde gelmektedirler. Ticaret dışında tarım, hayvancılık ve el sanatları ile uğraşmaktadırlar⁸.

Afganistan'da yaşayan özbeklerin diğer Türk boylarına göre ülke siyasetinde aktif oldukları bariz olarak görülmektedir. Bu nedenle, ekonomik ve kültürel alanların yanı sıra Afganistan Özbek Türklerinin önemli bir kısmı ülke siyaseti ile de yakından ilgilenmektedir. Ayrıca sanata da önem veren Özbek Türkleri sanat alanında da ülkede kendilerini göstermektedirler.

Türkmenler

İran ile sınırı bulunan Herat bölgesinde Tekke, Yomud, Sarıklar; ve Akçah'da Tekke ve Ersari; Andhoy'de Sarık ve Çakır; Maymana'da Salur; Devletabad'ta Ersari, Mavri ve ayrıca Maruçak'ta Salur boylarının bulunduğu bilinmektedir.

Afganistan Türkmenlerinin çoğunluğu Türkmenistan'daki "Basmacı" isyanı döneminde Bolşeviklerle mücadele devrinde Sovyet İşgali'nden sonra (1920-1930) İran ve Afganistan'a kaçtıkları düşünülmektedir. XIX. yüzyıla kadar göçebe bir hayat süren Türkmenlerin çoğu XX. Yüzyılın ilk yıllarından itibaren yerleşik hayata geçmişlerdir⁹.

Türkmenlerin büyük bölümünün hayvancılıkla uğraşması nedeni ile otlak bulmak için sık sık yer değiştirmek mecburiyetinde kalmıştır. Nüfusları kesin olarak tespit edilememiş ancak 600 bin ile 1.000.000 (bir milyon) civarında olduğu tahmin edilmektedir. Afganistan'da meşhur olan "karakul" koyununu Türkmenler yetiştirmektedir. Türkmenlerin diğer bir geçim kaynakları da halıcılıktır.

Afganistan'da yaşayan Türklerin de siyaset anlamında Özbek Türklerinden sonra etkin oldukları bilinmektedirler. Genellikle yeni yetişen neslin demokrasi ve özgürlük anlamında ülke barışına katkıda bulunacakları tahmin edilmektedir. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nde yükseköğretim görüp ülkeye dönen eğitimli Türkmen gençlerin Afganistan siyasetinde önemli roller üstlenerek ülke istikrarı ve barışı konusunda katkıda bulunacakları düşünülmektedir.

⁸ E. Merçil, "Afganistan'daki Özbekler", Türk Kültürü, S. 39., Ocak, 1996. s., 11.

⁹ Murat, Durdueva ve Şöhrat Kadirova, "Dünyadaki Türkmenler", Aşkabat, 1991, s. 34.

Kazaklar

Genellikle ülkenin kuzeyinde yaşayan Kazaklar Mezar-ı Şerif, Kunduz ve Tahhar illerinde yerleşmiş durumdadırlar. Nüfuslarının yaklaşık olarak 50.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir.

Yaladıkları bölgede ticaretle uğraşan Kazaklar, bu şehirlerde Özbekler ile bir arada yaşamaktadırlar. Sovyetler Birliğinden kaçarak Afganistan'a gelen Kazaklar, diğer Türk boylarına oranla yerleşik hayata geçmede daha başarılı olmuşlardır.

Kazakların genel anlamda Özbek Türkleri ile birlikte yaşadıklarını da göz önünde bulundurursak birçok bakımdan Özbek Türkleri ile aynı kültürü yaşadıklarını ve siyasette de onlar gibi olduklarını söylemek mümkündür.

Son yıllarda ise Kazakistan devletinin tanıdığı bir fırsatı değerlendirerek Afganistan'dan Kazakistan'a göç ettikleri bilinmektedir.

Kırgızlar

Afganistan'daki dördüncü kalabalık Türk grubu Kırgızlardır. Afganistan Pamiri ve Vahan denilen bölgede yaşayan Kırgızların nüfusunun 40 binin üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Kırgızlar da Türkmenler gibi konargöçer bir hayat sürdürmektedirler. Kırgızların büyük bir kısmı hayvancılıkla uğraşmaktadırlar.

Kırgızların 4.000 kişilik bir grubu, 1982 yılında liderleri Rahman kul Han'ın öncülüğünde sürüleriyle birlikte Pakistan'a geçmiş, oradan da Türkiye'ye iltica ederek Van'a yerleşimlerdir. Kırgızlar Orta Asya'dan gelen, Kıpçak Türkçesi konuşan Sünni Türklerdir¹⁰.

Karakalpaklar

Afganistan'ın farklı bölgelerinde yaşayan Karakalpakların nüfuslarının 4 bini geçmediği tahmin edilmektedir. Yukarıda zikredilen Türk boyları dışında Nadir

¹⁰ İnayetullah, Şehrani, **Tarihçe-i Akvam Der Afganistan (Afganistan'da Kavimler Tarihi)**, Aydın Afganistan Yay. Kabil, 2010. s. 82.

şah'ın 18.yy.'da Afganistan'a getirdiği Kızılbaşlar ve Aymaklar da bulunmaktadır; fakat bu Türk boyları dillerini unutmuşlar, Afganistan'ın diğer halkları içinde asimile olmaya yüz tutmuşlardır.

Tacikler

Diğer bir kalabalık nüfusu teşkil eden Taciklerin Türk olduğunu kabul eden araştırmacıların bulunduğu gibi Arap olduklarını iddia edenler de mevcuttur. Fakat Taciklerin hemen hemen tüm araştırmacıları kendilerinin Fars kökenli olduklarında hemfikirdirle.¹¹Konuştukları dil Farsçanın bir şivesi olan Dari'dir. Nüfuslarının tamamına yakını Sünni olan Tacikler Afganistan'ın başkenti kabilde, kuzey, kuzeydoğu ve kuzeybatı bölgelerinde dağınık bir şekilde yaşamaktadırlar.

İran ile dil ve kültür bağlamında aynı olduklarından Afganistan Taciklerinin siyasi, kültürel, eğitim ve diğer alanlarda İran tarafından desteklendikleri bilinmektedir. Afganistan halkları arasında Taciklerin kendini eğitim anlamında yetiştirmiş bireylere sahip olması da dikkat çekicidir.

Devletin farklı kurumlarında aktif rol alan Taciklerin dili Farsça (Dari) Afganistan'ın resmi dillerinden biri durumundadır. Dari dilinin, Afganistan'da konuşulan diller arasında sıralama açısından birinci konumda olduğu düşünülmektedir.

Peştunlar (Afganlar)

Afganistan'ın kalabalık nüfuslarından biri olan Peştunlar 18. yüzyıl ortalarında Türk kökenli oldukları bilinen Afşar hanedanının başında bulunan Nadir Afşar'ın ölümünden sonra Ahmadşah Durani liderliğinde (1747) bir devlet (Afganistan) kurmuşlardır. Bütün Peştun kabilelerini bir araya getiren Durani kısa bir süre içerisinde Afganistan'ın büyük bir bölümünde hakimiyetini sağlamayı başarmıştır.

Çoğu araştırmacılar Peştunların kökeninin Hintlilere dayandığı hususunda hemfikir olup Gazneli devletinin hâkimiyeti sırasında Afganistan'ın güney ve güneydoğu

¹¹ Abdulgafur Arzu, **Cigunegi Huviyet-i Milli Afganistan (Afganistan Milli Kimliğinin Nasıl Oluşu)**, Tahran 2002, ss. 13–19.

bölgelerine ilk olarak yerleştikleri ve 19. yüzyılın başlarından itibaren de kuzeye yerleştikleri bilinmektedir.¹²

Çoğunlukla güney ve güneydoğu Afganistan'da yaşayan Peştunların büyük çoğunluğu Sünni Müslüman olmakla birlikte aralarında Şii Peştunlar da bulunmaktadır. Yoğunlukta yaşadıkları bölgelerin tarıma fazla elverişli olmamasından dolayı hayvancılık, ticaret ve bir kısmı da devlet memurluğu ile uğraşmaktadır. Aşiret bağlarının oldukça kuvvetli olması hasebiyle merkezi yönetimden ve ülke kanunlarından daha çok aşiret liderlerinin sözleri önemli ölçüde geçerlidir.¹³

Hazareler

Hazarelerin çoğunluğu Şii olup konuştukları dilin Farsçanın bir şivesi (Hazaregi) olduğu bilinmektedir. Kökenleri ise tarih boyunca tartışmalı bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk olduklarını iddia edenlerin yanı sıra Moğol ve Türk-Moğol karışımı olduklarını söyleyenler de bulunmaktadır.¹⁴

Farsça'da bin anlamına gelen Hazar kelimesi ile Hazare'nin aynı kökten geldiği bilinmektedir. Cengiz Han'ın XII. yüz yılda Afganistan'ı istila ettiği zaman bu topraklarda 1000 asker bıraktığı ve Hazarelerin de o askerlerin devamı olduğunu söyleyenler de bulunmaktadır. Ayrıca Hazarelerin Türk olduğunu iddia eden bir çok yazar bulunmaktadır. Nitekim bazı Hazare Aydınları da kendilerini Farsça konuşan Türkler olarak tanımlamaktadırlar. Bugünkü Hazaregi de diye adlandırılan Hazarelerin konuştuğu Farsça'da bir çok Türkçe kökenli kelimeye rastlaman mümkündür.

Genellikle başkent Kabil ve ülkenin iç bölgelerinde yaşayan Hazarelerin Aşiret yapıları nispeten güçlü olup Hazareler için daha çok mezhep (Şii) ön plana çıkmaktadır. Mezhep bakımından İran'a yakınlıklarından dolayı İran Devleti tarafından gerek eğitim gerekse diğer konularda desteklendikleri bilinmektedir.

¹² Muhammed Sıddik Farhang, *Afganistan der penc karn-ı ehîr (Son Beş Asır'da Afganistan)*, Meşhed 1993, Cilt I. s. 37.

¹³ Esedullah Oğuz, *Hedef Ülke: Afganistan*, İstanbul, 2001, s. 41.

¹⁴ Basir Ahmed Davlatabadi, *Şinasname-i Afganistan (Afganistan'ın Bilinmesi)*, Kum 1993, s. 307.

Ayrıca Hazarelerin geneli okumuş kesimi oluşturmaktadır. Özellikle dini eğitim konusunda İran'ı takip ettikleri görülmektedir.

Diğerleri

Yukarıda adı geçen kalabalık grupların dışında az da olsa Araplar, Nuristaniler, Beluçlar, Hintler, Peşailer ve Şıñniler gibi azınlıklar da Afganistan'ın etnik yapısını oluşturan kavimlerdir.¹⁵

Şu hususu belirtmekte fayda vardır: Araştırmamızda Afganistan'ın etnik gruplarının nüfusu ile ilgili rakam vermekten kaçınmış bulunmaktayız. Çünkü bütün araştırmacıların Afganistan nüfusu ile ilgili verdiği rakamlar birer tahminden ibaret olup yakın geçmişte ülke genel nüfusu ve etnik grupların nüfusu ile ilgili herhangi bir sayım yapılmamıştır.

2.3. Sorunun Ortaya Çıkması ve Gelişmesinde Afganistan'daki Mevcut Siyasi Partilerin Rolü

Afganistan'daki siyasi Partilerin kurulmaya başlanması cumhuriyetin¹⁶ ilanından öncelerine dayanmaktadır. Sovyet İşgali öncesi siyasi hareketler ve partiler araştırmamızın dışında olduğu için burada iç savaş döneminde etkin olan partilerin ne zaman, nerede ve nasıl kurulduklarına ana hatlarıyla değinilecektir.

Sovyet İşgali ve sonrasındaki çatışmalarda önemli rol oynayan siyasi partilerin *nerede* kuruldukları iki açıdan önemlidir. Birincisi Kuruldukları ülkeye göre sergiledikleri mezhepsel duruş ve ikinci ise kurulmalarında hangi güçlerin etkin olduğu gerçeğin ortaya çıkmasının ehemmiyeti vardır.

Sovyet İşgali ve sonrasındaki süreçte etkin olan partilerin hemen hemen tamamının ortak özellikleri dini olmaları, komünizme karşı cihat sloganıyla boy göstermeleri, Sünni ve Şii olmaları ve en önemlisi ise her ne kadar itiraf etmeseler de etnik yapıya dayalı olmalarıdır. Parti lideri hangi etnik gruptan ise parti

¹⁵ Arzu, a.g.e. s. 18.

¹⁶ Korgeneral Rauf Beg, **Adı Afganistan'dı Talibanların Eline nasıl düştü?**, Turan Kültür Vakfı, İstanbul 2001, s. 19.

tarafatları da genellikle o etnikten oluşmaktadır. Ancak aynı milletten olan bir kaç parti lideri ise ya mezhepsel ya da görüş ayrılıklarından dolayı farklı şekilde ortaya çıkmışlardır.

Ayrıca bunlar arasındaki farklılıkların, sadece mezhepsel veya görüş ayrılıklarıyla sınırlandırmamak kaydıyla, güç sahibi olma kavgası, üstünlük sağlama savaşı, iktidarı paylaşabilme hevesi, dış güçlerin kontrolünde olmaları gibi birçok sebebe bağlamak mümkündür.

Araştırmamızın bu kısmında Sovyet İşgali ve sonrasındaki dönemde kurulan partilerin tanıtımı, liderleri, kuruldukları mekan (ülke), ağırlıklı olarak hangi etnik grup ve mezhebe dayalı olduklarından genel hatlarıyla bahsedilecektir. Burada adı geçen partilerin sıralaması herhangi bir öncelik gözetmeksizin geliş güzel yapılmıştır.

2.3.1. Cemiyet-i İslami

Burhaneddin Rabbani liderliğinde 1975 yılında Pakistan'da kurulan bu Partinin genellikle Afganistan'daki Taciklerden oluştuğu bilinmektedir. Sovyet işgali öncesi kurulan bu parti Sünni kökenli olup işgal sırasında Sovyetlere karşı mücadele veren direnişçilerin büyük bir kısmını teşkil etmekteydi. Sovyetlerle mücadele döneminde çoğunluğu Taciklerden oluşan bu Partinin kuzey Afganistan'da daha çok faaliyet gösterdiği için kısmen Özbekler tarafından da desteklendiği bilinmektedir.¹⁷

Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra yaşanan iç savaşın en önemli aktörlerinden biri olan bu Parti hâlihazırda da Afganistan'da faaliyet gösteren ve Afganistan'daki Tacikleri temsil eden bir partidir.

2.3.2. Hizb-i İslami (Hikmetyar)

Kurucusu Gülbiddin Hikmetyar olan bu Partinin de 1975 yılında Pakistan'da kurulduğu ve hemen hemen tamamına yakın üyesinin Peştun olduğu bilinmektedir.

¹⁷ Davlatabadi, a.g.e. s.161.

Bu parti de Sünni kökenli bir partidir. Lideri ve taraftarları mezhep olarak ehl-i sünnettirler. Ancak radikal oldukları da bilinmektedir.

Aslında Burhaneddin Rabbani ile Hikmetyar arasındaki ihtilaf neticesinde bu partinin Hikmetyar tarafından kurulduğu ve kuzey Afganistan'da Özbekler ve Türkmenlerin de bir kısmı Sovyet işgali sırasında bu parti safında işgalcilere karşı savaştığı bilinmektedir. Yaşadığım bölgede (Kuzey Afganistan) Sovyet işgali sırasında Hikmetyar ve Rabbani'nin safında yer aldıklarını söyleyen birçok insanla –özellikle Türklerle- karşılaştım.

Aslında, o dönemde Afganistan Türklerini temsil eden güçlü bir parti mevcut olmadığı için Afganistan Türklerinin bir kısmı Rabbani ile bir kısmı ise Hikmetyar ile ve birçoğu da farklı grupların yanında -dağınık bir şekilde- Ruslara karşı mücadele vermişlerdir. Hizb-i İslami Hikmetyar'ın en çok destek gördüğü bölgeler ise Peştunların yoğunlukta yaşadığı ülkenin güney ve güneydoğusudur.¹⁸

2.3.3. Hizb-i İslami (Halis)

Sovyetlerin Afganistan'ı işgal ettiği yıl (1979) Mevlevi Yunus Halis tarafından kurulmuştur. Parti kurulmadan önce partinin lideri Mevlevi Yunus Halis Gülbiddin Hikmetyar'ın önderliğini yaptığı Hizb-i İslami Hikmetyar'da yer almaktaydı. Fakat Hikmetyar ile Halis arasında çıkan anlaşmazlık sonucu Halis, Hikmetyar ile saflarını ayırarak aynı ad altında (Hizb-i İslami) bir parti kurmuştur.

Her iki partinin de sonunda liderlerinin soyadının olması partilerin birbirinden ayırt edilmesi içindir. Yoksa her iki lider (Gülbiddin Hikmetyar ve Mevlevi Yunus Halis) de Peştun olup partilerinin destek aldığı kesim de Peştunlardır. Mevlevi Yunus Halis'in partisinden (Hizb-i İslami Halis) daha sonra Mevlevi Tabib isimli Peştun kökenli biri ayrılarak aynı isimde bir parti kurduğu bilinmektedir. Fakat halk arasında bu parti pek fazla bilinmemektedir.¹⁹ Bu parti de mezhep olarak Sünni görüşlü bir partidir.

¹⁸ Mohammad Aleem Saaie, **Afganistan'da Siyasi Partiler Tarihçesi**, Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2009, s.108.

¹⁹ Saaie, **a.g.t.** s. 109.

2.3.4. Cephe-i Necat-i Milli

Sovyetlerle mücadele sırasında Hikmetyar ve Rabbani'nin farklı partilerin başında yer almaları ve zaman zaman kendi aralarında da silahlı çatışmaların çıkması direnişçileri destekleyen Pakistan ve Arap ülkeleri²⁰ gibi dış güçleri derinden rahatsız etmekteydi.

Direnişçilerin (Mücahitlerin) bir çatı altında toplanmaları mücadeleye destek veren dış güçlerin en önemli hedefleri arasında yer almaktaydı. Bu konuda bir çözüm üretebilmek adına direnişçi liderler Pakistan'da bir araya gelerek Cebhe-i Necat-i Milli (Milli Kurtuluş Hareketi) adı altında bir siyasi hareket oluştururlar. Aralarında sürekli bir anlaşmazlık olan Hikmetyar ve Rabbani dışında bir kişi bu hareketin başına getirilir.

Pakistan'ın da baskısıyla Cephe-i Necat-i Milli kuruluşunun başına Prof. Subgetüllah Müceddidi getirilmiştir. Müceddidi Afganistan'da da saygın bir kişiliği olan ve tanınmış bir liderdi. Köken itibarıyla ise Peştun bir liderdir. Kurulan bu cephenin en önemli amaçlarından biri ise eski kral Zahir Şah'ın (Peştun) Afganistan'a geri dönmesini sağlayarak iktidarın başına geçirmektir.²¹

2.3.5. Hareket-i İnkılab-ı İslami

Sovyetlerle mücadele döneminde Cephe-i Necati Milli hareketi içerisinde bulunan liderler (Rabbani, Hikmetyar v.s.) arasındaki ihtilaflar da devam etmekteydi. Bu cephe içerisindeki çekişmeler cephenin dağılmasına neden olmuştur. Dolayısıyla Pakistan ve Arap ülkeleri direnişçiler arasındaki bu dağılmanın önüne geçmek için hemen harekete geçerek Pakistan'da liderleri bir araya tekrardan toplar ve 1979 yılında yeniden bir birlik kurarak bu sefer ise birliğin başına Nezhet-i İslami'nin kurucu üyelerinden olan Peştun asıllı Mevlevi Muhammed Nebi'yi getirmişlerdir.

Bu birliğin adı da Hareket-i İnkılab-ı İslami olmuştur. Ancak bu hareket de daha öncekiler gibi kısa bir süre içerisinde ihtilaflara şahit olarak dağılmıştır. Bu

²⁰ Beg, a.g.e. s. 8.

²¹ Davlatabadi, a.g.e. ss. 152–155.

hareketin lideri Mevlevi Muhammed Nebi ise aynı ad ile yeni bir parti kurarak faaliyetlerine devam etmiştir.

2.3.6. Mahaz-ı Milli Afganistan

Afganistan, Sovyetler Birliği tarafından işgal edilince ülkeyi terk etmek zorunda kalan halkın çoğunluğu sırasıyla Pakistan ve İran'a sığınmıştır. Kendisine biraz taraftar bulan kişiler mücadele bahanesiyle Pakistan'da veya İran'da yaşayan mültecileri ve ülke içerisindeki kendilerine yakın insanları örgütleyerek bir parti kurmaya çalışmıştır.

Bu bağlamda Kadiri Cemiyeti'ne mensup Pir Seyid Ahmed Geylani de 1979 yılında Pakistan'da Mahaz-ı Milli Afganistan adında bir hareket oluşturarak Sovyetlere karşı savaşan tarikat üyelerine dış destek sağlamaya çalışmıştır. Kurulan bu grubun üyelerinin çoğunu Kadiri Tarikatı'na mensup kişiler oluşturmaktadır.²²

2.3.7. İttihad-i İslami

Daha önce de belirtildiği üzere direnişçiler arasında zaman zaman birleşmeler olmuş ve yukarıdaki açıklamalarda da görüldüğü gibi bu birleşmeler kalıcı ve uzun süreli olmamıştır. Mahaz-ı Milli, Hareket-i İnkılab-ı İslami ve Cephe-i Necat-ı Milli hareketlerinin birleşmesi neticesinde 1979 yılında İttihad-ı İslami Mücahidin-i Afganistan (Afganistan Mücahitlerinin İslami Birliği) adı altında yeni bir oluşum gerçekleşmiştir. Ancak bu birleşme çok kısa bir süre sonra dağılmıştır.

Bu nedenle 1980 yılında Pakistanlı devlet adamı General Ziyülhak'ın baskıyla Cemiyet-i İslami (Rabbani), Hizb-i İslami (Hikmetyar), Hizb-i İslami (Halis), Mahaz Milli Afganistan, Cephe-i Necat-ı Milli ve Hareket-i İnkılab-ı İslami'nin bir araya gelmesiyle aynı ad (İttihad-ı İslami Mücahidin-i Afganistan) altında yeniden birleşmişlerdir. Bu birliğin başına da Abdurrahman Rasul Seyyaf (Peştun) getirilmiştir.

Kısa bir süre sonra gruplar yine kendi başlarına hareket etmeye başladığı için bu birleşme de öncekiler gibi dağılmıştır. Fakat hareketin lideri olan Abdurrahman Rasul

²² Tenin, a.g.e. s. 311.

Seyyaf birliğin adını İttihad-ı İslami Berayi Azadi-yi Afganistan (Afganistan'ın Özgürlüğü için İslami Birleşme) olarak değiştirmiştir. Bu hareket halk nezdinde İttihad-ı İslami veya İttihad-ı Seyyaf olarak bilinmektedir.²³

2.3.8. Hareket-i İslami

Afganistan'da faaliyet gösteren İslami hareketlerin çoğu ya Pakistan'da ya da İran'da kurulmuştur. Sünni olan oluşumların geneli Pakistan'da ve Şii olanların da çoğu İran'da kurulmuştur. Daha önceki paragraflarda bahsettiğimiz partilerin hepsi Sünni hareketler olduğu için Pakistan destekli oluşumlardır.

Hareket-i İslami oluşumu ise bir Şii hareketi olup 1978 yılında Şii Peştunları temsil eden Şeyh Asif Muhsini tarafından kurulmuştur. Hareketin Şii olması doğal olarak İran desteğini de almasına yardımcı olmuştur. Fakat ülke içerisinde ise sadece Şii Peştunların desteğini alabilmiştir. Çünkü ülkedeki Şii Hazareleri temsil eden bir diğer Şii partisi olan Hizb-i Vahdet kurulmuştur. Bu parti ile ilgili de genel hatlarıyla bir sonraki paragrafta bilgiler verilecektir.

2.3.9. Hizb-i Vahdet

Afganistan'daki siyasi ve sosyal Şii hareketlerin başında gelen Hizb-i Vahdet uzun bir istişare dönemi sonucu 1989 yılında Bamyân'da kurulmuştur. Daha sonra 1990 yılında yine Bamyân'da düzenlenen birinci kurultayında, Hazarelerin lideri Üstad Abdul Ali Mezari hareketin liderliğini üstlenmiştir. Mezari 1996 yılında Taliban tarafında öldürülmüştür. Daha sonra hareketin liderliğini Kerim Halili üstlenmiş bulunmaktadır. Halen de hareket mevcut olup lideri Kerim Halili de Afganistan Devlet Başkan 2. Yardımcılığı görevindedir.

2.3.10. Jünbiş-i Milli İslami Afganistan

Daha önceki satırlarda, Sovyetlerle mücadele döneminde (1979–1989) Afganistan Türklerinin kendilerini ait hissedebilecekleri tek bir parti veya hareketin

²³ Davlatabadi, a.g.e. ss. 78–83.

bulunmamasından ve dolayısıyla Pakistan’da kurulan hareketlerin hemen hemen tamamında dağınık bir şekilde yer aldıklarından bahsedilmişti.

Sovyetlerin çekilişinin ardından Dr. Necibullah hükümetinin de dağılması sırasında (1992) Kuzey Afganistan’da Afganistan Türkleri kendi siyasi partilerini (Afganistan Milli İslami Hareketi) kurmuşlardır. Daha önceden Dr. Necibullah hükümetinde önemli bir konumda olan General Abdurraşid Dostum bu hareketin liderliğine oy birliği ile seçilmiştir.

Bu partinin kurulmasının ardından ülkedeki diğer hareketlerin içinde yer alan Afganistan Türkleri General Dostum’un safına katılmaya başlamışlardır. Kabil’de diğer İslami hareketlerin iktidar mücadelesi devam ederken General Dostum’un kontrolünde olan Mezar-i Şerif başta olmak üzere kuzey bölgesindeki halk sükûnet içerisinde yaşamlarını sürdürmekteydiler. Siyasi partiler ve hareketler arasında devam eden iç çatışma ortamı ve konu ile ilgili detaylı bilgiler ise araştırmamızın ileriki sayfalarında anlatılacaktır.

2.4. Sovyet İşgali ve Sonrası

Sovyetler Birliği’nin Afganistan’ı işgal ettiği günlerden (27 Aralık 1979) itibaren hem Afganistan halkı hem de uluslar arası kuruluşların tepkileri gelmeye başlamıştır. Fakat hem içeriden hem de dışarıdan gelen bu tepkileri fazla dikkate almayan Sovyetler Birliği işgali sürdürmede kararlı olmuştur.

Afganistan’ın işgali komşu ve bölge ülkelerini ciddi anlamda ilgilendirdiği gibi Amerika gibi güçlü bir devleti de düşündürmekteydi. Çünkü Afganistan, bulunduğu stratejik konum itibarıyla sadece kendisi için değil aynı zamanda süper güç olma peşinde olan Amerika Birleşik Devletleri; Suudi Arabistan, İran ve Pakistan gibi İslam ülkeleri için de endişe verici bir durum arzetymekteydi.

Bu nedenle başta Pakistan olmak üzere İran ve Suudi Arabistan gibi İslam ülkeleri işgale karşı tedbirler almak -daha doğrusu karşılıklı menfaatler doğrultusunda bir takım önlemler almak- amacıyla Afganistan’daki İslami hareketlere destek

vermişlerdir. Aşağıda bu konu ve müdahil olan devletlerin durumu ile ilgili kısa bilgiler verilmeye çalışılacaktır:

2.4.1. Soruna taraf devletler

SSCB

Afganistan'ın sorununa dahil olan özellikle son 40 yıllık süreçteki problemlerin en önemli aktörlerinden biri durumunda olan Sovyetler Birliği, çekildikten sonra da müdahalesine devam ettirmiştir. Kral Zahir'in amcaoğlu ve aynı zamanda krallığın başbakanı olan Muhammed Davut Han'ın darbe yaparak (1953) kraliyete son vermesinden sonra Sovyetler birliğinin Afganistan üzerindeki hedeflerine bir adım daha yaklaştığı görülmüştür. Cumhuriyetin ilanının ardından Muhammed Davut Han SSCB ile ilişkilerini kısa bir süreliğine iyi tutmuştur.

Ancak SSCB'nin bir takım politik istekleri karşısında sert bir tutum sergileyen ve önce yönünü dönemin iki muktedir devletinden biri olan ABD'ye çeviren Davut Han daha sonra tamamıyla Sovyetlere karşı sırtını dönünce meselenin aslı ortaya çıkmaya başlamıştır. ABD ile iyi ilişkiler kuran Davut Han'ı devirmek için planlar ve komplolar kurulmaya başlanmıştır.

O dönemde Sovyetler Birliği'nde Askeri eğitim gören Afgan subayları örgütlemeye başlayan SSCB kısa bir süre sonra onlara darbe yaptırarak (Nisan 1978) Davut Han'ı devirmiştir. Darbe sırasında Davut Han ailesi ile birlikte öldürülmüştür ve yeni bir yönetim oluşturularak başına ülke dışında (Rusya'da) olan Nur Muhammed Tareki'nin getirildiği duyurulmuştur.

Daha sonra Nur Muhammed Tareki'nin başında bulunduğu yönetimin daveti üzerine ona yardım etmek için Afganistan'a geldiklerini söyleyen Kızılordu sonraki yıllarda gelişlerinin işgal olarak nitelendirilemeyeceğini iddia etmişlerdir. Kızılordu'nun ülkeyi fiilen işgal etmesinden (27 Aralık 1979) sonra Suudi Arabistan,

Pakistan ve İran gibi fiilen harekete geçen müslüman devletlerin yanı sıra ABD²⁴ de bölgedeki çıkarları doğrultusunda hareket etmeye başlamıştır.

İşgal döneminde ‘Mücahit’ direnişçiler sadece İslam devletlerinin yardımını almakla yetinmemişlerdir. Bununla birlikte ABD başta olmak üzere birçok batılı ülkenin de dolaylı ya da direkte olarak desteğini arkalarına alarak Sovyetler Birliği’ne karşı çatışmışlardır. “Başta ABD olmak üzere Batı’nın ve Suudi Arabistan ile Pakistan gibi ülkelerin desteğini alan Mücahitler, Sovyet güçlerine ağır kayıplar verdirdiler. Dünyanın dört bir yanındaki Müslüman ülkelerden insanlar, “cihat” amacıyla Afganistan’a akın ettiler. Çatışmalar, 1989’da Sovyetler Birliği’nin geri çekilmesiyle sona erdi.”²⁵

Sovyetler sonrası Mücahit direnişçiler arasında çıkan iktidar mücadeleleri uzun yıllar devam edecek olan istikrarsızlığın habercisi olmuştur. Bu çatışmalar sırasında bölge ve komşu ülkelerin kendi menfaatlerini koruma amacıyla soruna müdahil oldukları düşünülmektedir. Dolayısıyla Sovyetler Birliği askeri anlamda çekilmesine rağmen ülke içerisindeki değişik alanlarda kendi etkinliğini ve varlığını sürdürmüştür.

Pakistan

Sovyetlerle mücadele döneminde kurulan İslami hareketlerin hemen hemen hepsinin (Özellikle Sünni hareketler) Pakistan’da kurulduğu bilinmektedir. Sovyet işgali sırasında ülkeyi terk etmek zorunda kalan Afganistan halkının çoğu Pakistan’a sığınmak durumunda kalmıştır. Pakistan’daki mülteci kamplarında ve medreselerde Pakistan’ın sağladığı imkânlarla dini eğitim gören Afganistanlı gençler -etnik gruplarına göre- Pakistan’da kurulan (Afganistan’ın) dinci hareketlerin saflarına katılmışlardır. Peştun olanlar Gülbeddin Hikmetyar ve Abdul Rab Resul Seyyaf gibi Peştun liderlerin ve Tacik olanlar ise Burhanettin Rabbani’nin dinci hareketinin içinde yer almışlardır. Fakat mülteci durumunda olan Afganistan Türklerinin çoğu ise her iki grubun içinde de yer almışlardır.

²⁴ Bkz: Tenin, **a.g.e.** ss. 264-265.

²⁵ <http://www.aljazeera.com.tr/portre/portre-hamid-karzai> (Erişim tarihi: 15.04.2014)

Burada bir konuya dikkat çekmekte fayda vardır. Kamplarda eğitim gören Afganistanlı gençlere sözde cihada yardım etmek için dersler veren eğitimcilerin arasında ABD'li ve Pakistanlı subayların da²⁶ olduğu söylenmektedir. Pakistan'da kurulan İslami hareketlerin ABD ve Pakistan'ın desteğini aldığı bilinmektedir.

Ayrıca Pakistan'ın Mücahit gruplar arasından farklı fraksiyonları aynı anda desteklediği görülmüştür. Mücahit direnişçilerin sünni olan gruplarına kendi çıkarları doğrultusunda daha fazla destek verdiği de bilinmektedir. Afganistan'daki mücahit direnişçiler arasında çıkan çatışmaları bir süre sonra kontrolü altına alamayan Pakistan 1994 yılında Taliban'ı devreye sokarak Afganistan sorunlarına bir sorun daha eklenmesinde önemli rol oynamıştır.

Taliban ile Mücahit direnişçiler arasında daha sonraki yıllarda çıkan çatışmalarda ise Pakistan'ın tavrının açıkça Taliban'dan yana olduğu görülmüştür. Nitekim 1996 yılında Afganistan'ın başkenti Kabil'i ele geçiren Taliban Örgütü'nü ilk tanıyan ülkeler arasında Pakistan da yer almaktadır. Kısacası Afganistan sorununa müdahil olan ülkelerin başında gelen Pakistan bundan sonra da Afganistan'ın sınır komşusu olması hasebiyle soruna bizzat müdahil olabileceği düşünülmektedir.

İran

Afganistan'da etkisi çok fazla hissedilen İran'ın hem kültür hem mezhep (Şii) bağlamında açık ve gizli faaliyetler yürüttüğü bilinmektedir. Siyasi partiler bölümünde Sovyetlerle mücadele döneminde İran'ın Şii olan İslami hareketlere destek verdiğini zikretmiştik. İç savaş döneminde de İran'ın Şii hareketleri desteklediği bilinmektedir.

Ayrıca Afganistan'da yaşayan Fars dili konuşan soydaşları üzerinde etkili olduğu her alanda görülmektedir. Gerek siyasi gerekse kültürel ve sosyal alanlarda komşu olması avantajından da yararlanarak İran'ın belirgin ve belirleyici etkinliği ve nüfüzü hissedilmektedir.

²⁶ Beg, a.g.e. ss. 27-28.

Afganistan'ın resmi dillerinden biri Farsça'nın bir kolu olan Dari şivesi olması da kültürel ve eğitim bağlamında İran nüfuzünü belirginleştirmektedir. İran'da yazılan her türlü araştırma ve yazıyı sadece Afganistan'daki Tacik halkı değil aynı zamanda kuzey ve kuzey-doğu bölgelerinde yaşayan okuma ve yazma bilen diğer etnik grupların da hemen hemen tamamına yakını anlamaktadır. Bu durum da İran etkinliğini ülkede bariz kılmaktadır.

Afganistan'da yaşayan Hazare halkının konuştukları dilin Farsça'nın bir şivesi olmasının yanı sıra mezhepleri de Şii'dir. İran'ın doğrudan bu mezhep olgusunu ön planda tutarak Hazareler ile iletişim kurması ve onlar üzerinde dini anlamda etkin olması ve onları desteklemesi de bilinen gerçeklerdendir.

Afganistan'da çıkan iç savaş döneminde sadece şii grupları desteklemekle kalmayan İran aynı zamanda sünni olup da kendisine etnik köken bakımından yakın olanları bir başka deyiş ile Afganistan'daki Tacikleri de desteklemiştir. Nitekim Afganistan'da gerçekleşen her cumhurbaşkanlığı seçiminde (2004, 2009 ve 2014) kendi etnik kökeninden olan liderleri maddi ve manevi desteklemiştir. Ayrıca Afganistan'daki bazı siyasi parti liderleri ve nüfuzlü şahsiyetler dönem dönem yakın ilişki kurduğu ve bir çoğu ile hala bu ilişkilerinin devam ettiği düşünülmektedir.

ABD

İkinci dünya savaşından sonra başlayan soğuk savaş dönemi bir anlamda ABD ve Rusya'nın rekabet dönemi olmuştur. Bu dönemde Rusya'nın belli yerlere nüfuz ettiğini gören ABD bir takım önlemler almaya başlamıştır. Bu önlemlerin en önemlilerinden biri de ABD'nin İslami hareketlerin oluşumuna katkı sağlayarak farklı bölgelerde Rusya'nın nüfuzunu engellemeye çalışmasıdır. Sovyetlerle mücadele eden İslamcı hareketlerin özellikle Pakistan üzerinden desteklendiği bilinmektedir.²⁷

Daha önce de bahsettiğimiz gibi Sovyet işgali sırasında Pakistan'daki mülteci kamplarında Sovyetlerle mücadele konusunda ABD'li subaylar eğitim

²⁷ Beg, a.g.e. s. 27–28.

vermekteydi.²⁸ Aynı zamanda ABD'nin, Sovyet işgali sırasında Afganistanlı Mücahit direnişçilere Stinger (uçaklara karşı kullanılan portatif savunma sistemidir) tahsis ettiği de bilinmektedir. Ayrıca dikkatten kaçırılmaması bir diğer husus ise ABD'nin, dünyadaki İslami hareketlerin Afganistan'a Sovyetlerle mücadele için gitmelerini teşvik ederek onlara yardım vermesidir.²⁹

Nitekim dışarıdan gelen İslami hareketlerin iç savaş döneminde de Afganistan'da kalarak belli kesimlerin yanında yer aldıkları bilinmektedir. Taliban döneminde de Pakistanlı ve Arap Talibanları görmek mümkün olduğu gibi günümüzde bile hükümet karşıtı silahlı gruplar arasında bulundukları görülmektedir.

Sovyetlerin çökmesini öngören ABD, Afganistan savaşından önce desteklemeye başladığı İslamcı grupları direkt olarak kullanmak yerine, Pakistan ve Suudi Arabistan'ın taşeronluğuyla³⁰ devreye sokmaya başlamıştır. Mücahit direnişçilere Suudi Arabistan ve Pakistan'ın bir taraftan maddi yardımda bulunduğu diğer taraftan ise direnişçilerin eğitimini üstlendiği bilinmektedir. Direnişçilere Pakistan'da eğitim verildiği sırada, ABD'li eğiticilerin de zaman zaman eğitim verdikleri söylenmektedir.

Daha sonraki dönemde Taliban örgütüne de destek veren ABD'nin Taliban örgütünün gerçekleştirdiği katliamlara dahi sessiz kaldığı gözlemlenmiştir. 11 Eylül öncesi Afganistan halkının yaptığı çağrılar cevapsız kalmış ve Taliban'ın yaptığı katliamlar adeta görmezden gelinmiştir. Ne zaman ki o meşhur 11 Eylül Saldırısı gerçekleşti, ABD, dünya, uluslararası toplum ve insane hakları savunucularının dikkati Afganistan'a çevrilmiştir.

Burada dikkate değer bir konu ise 11 Eylül sonrası ABD'nin Taliban ve El-kaide'ye karşı başlattığı "*özgürlük operasyonu*" sırasında General Dostum birlikleri tarafından yakalanan Taliban esirleri arasında Amerikan vatandaşı kişilere de rastlanmıştır. ABD vatandaşı olan Taliban esirlerini ise CIA'nın sorgulamak

²⁸ Beg, a.g.e. s. 27–28.

²⁹ Murat Büyükbaş, **Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan'a Müdahalesi ve Afganistan'da oluşturulan Yeni Yönetim Yapısı**, Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2009, s. 64–65.

³⁰ Beg, a.g.e. s. 8.

amacıyla diğerleri arasından alıp götürdüğü bilinmektedir.³¹ Afganistan meselesinde birçok ülkenin parmağı olduğu gibi ABD'nin de -bölgedeki çıkarları doğrultusunda hareket ederek- soruna müdahil olduğu bilinmektedir.

Türkiye cumhuriyeti

Türkiye-Afganistan ilişkileri Osmanlı döneminde başlayıp cumhuriyet döneminde gelişerek özellikle Sovyetler Birliği'nin Afganistan'dan çekilişinin ardından başlayan süreçte (Turgut Özal-General Dostum dönemi) pekişmiştir. Ayrıca 11 Eylül sonrası Taliban'ın çöküşünün ardından Afganistan'da kurulmaya çalışılan yeni düzen ve hükümet döneminde de ikili ilişkiler devam etmiştir.

Osmanlı dönemindeki ilişkilerin daha çok resmi boyutta olmadığı bilinmektedir. İki ülke arasındaki ilişkilerin resmiyet kazanması cumhuriyet kurulduktan sonra Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve Afganistan Kral'ı Amanullah Han döneminde olmuştur. Ayrıca Kurtuluş Savaşı sırasında da iki ülke halkları birbirlerine olan güven ve dostluklarının gereği cephede düşmana karşı omuz omuza çarpışmışlardır.

Kurtuluş Savaşı sonrası Türkiye cumhuriyeti devleti Afganistan'a gerek kültürel ve sosyal gerekse askeri ve diğer alanlarda yardımda bulunmuştur. Türkiye'den tabipler hizmet vermek ve orada bu alanda insanları yetiştirmek amacıyla Afganistan'a gitmişlerdir. Sadece bununla da kalmayıp Türk subaylarının Afganistan ordusunu eğitmek amacıyla yine Afganistan'a gittikleri bilinmektedir.

Atatürk'ün vefatından sonra bir süre devam eden ilişkiler daha sonra uzun yıllar süren bir duraklama dönemi geçirmiştir. Bunun en önemli nedenlerinden biri ise her iki ülkenin de kendi içerisindeki meselelerdir. Türkiye'deki darbeler ve Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgali gibi konular ilişkilerin duraklamasında etkili olmuştur. Bir başka değiş ile iki ülke de bu süreçte kendi iç meseleleri ile meşgul olmuşlardır.

Sovyetler Birliği'nin Afganistan'dan çekilişinin ardından 1992 yılında Afganistan'da yönetim Mücahit direnişçilere geçmiştir. Bu dönemde Afganistan siyaseti

³¹ Bkz: Afganistan ve Dostum Belgeseli (Film)

denmesine yön veren en etkili siyasi ve askeri isimler arasında yer alan Türk asıllı Özbek General Abdul Raşid Dostum Afganistan'daki Türk grupları bir çatı altında toplamayı başarmış ve Türkiye'ye bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Özellikle Turgut Özal döneminde General Dostum ile olan ilişkiler iki ülke dostluğu açısından önem arz etmektedir. Bu dönemde gerek siyasi gerekse kültürel ve sosyal anlamda Türkiye cumhuriyeti tarafından yapılan dostane yardımlar Afganistan halkı tarafından unutulmamıştır.

Ayrıca SSCB'nin dağılmasının ardından başlatılan büyük öğrenci projesi kapsamında ilk defa 1993 yılında General Dostum 507 kişiyi eğitim için Türkiye'ye göndererek eğitim alanında bir adım atmıştır. O tarihten sonra Taliban dönemi hariç bu süreç günümüze kadar devam etmiştir. Burada şunu da zikretmekte fayda olduğunu düşünüyoruz. Türkiye cumhuriyeti Afganistan için birçok alanda modül bir ülke konumundadır. Türkiye'deki din anlayışı birçok ülkeye örnek teşkil ettiği gibi Afganistan halkı için de bir modül mahiyetindedir.

General Abdul Raşid Dostum, Türkiye Diyanet vakfı ile görüşerek, Türkiye cumhuriyetinde İlahiyat Fakültelerinde din eğitimi almak üzere 34 Afganistanlı genci de göndermiştir. Günümüze kadar devam eden bu sürece bir de daha sonraki yıllarda Türkiye'deki İmam Hatip Liselerinde din eğitimi almak üzere Afganistan'dan sınav yapılarak öğrenci seçimi de eklenmiştir.

11 Eylül sonrası ABD ve koalisyon güçleri tarafından Afganistan'a gerçekleştirilen operasyonun ardından başlayan yeni düzen döneminde de Türkiye Cumhuriyeti devleti karşılıksız yardım yapan ülkelerin başında gelmektedir.³² Gerek barışın sağlanması konusunda katkıda bulunmak amacıyla ülkeye 1840 (Bin sekiz yüz kırk) asker göndererek gerekse okul, hastane, yol yapımından Afgan güvenlik güçleri ve polisinin eğitimine ve Afgan hastaların Türkiye'de tedavi edilmesi gibi birçok Alana kadar da 11 Eylül sonrasında Afganistan halkının yanında olduğunu hissettirmiştir.³³ Afganistan'a giden ve sokaklarda gezen her Türk vatandaşı Afganistan halkının Türklere bakış tarzını hissetmektedir.

³² <http://www.ntvmsnbc.com/id/25331104> (Erişim tarihi: 08.04.2014)

³³ <http://staff.aljazeera.com.tr/gorus/afganistanin-guvenligi-ve-pakistanin-rolu> (Erişim tarihi: 08.04.2014)

2.4.2. Dr. Necibullah hükümetinin devrilmesi

Sovyetler Birliği'nin çekilmesinden sonra Afganistan'da iktidarda olan Sovyet yanlısı Dr. Necibullah hükümeti ile direnişçilerin mücadelesi devam etmiştir. Devlet ordusunda önemli bir yeri olan General Dostum ve kuvvetlerinin, direnişçilerin işine gelmemektedir. Diğer taraftan General Dostum'un hükümet içerisinde bulunması Dr. Necibullah çevresindeki bir takım kişileri de rahatsız etmekteydi, çünkü Dostum'un bir Türk asıllı komutan olarak başarılarla imza atması onların tarihten gelen bir üstünlük anlayışlarına ters düşmekteydi.

Bir taraftan Dostum'un kuvvetlerinin direnişçilerin saldırılarını engelleyen ve hükümeti ayakta tutan yegâne güç olması; diğer yandan da Türk asıllı birinin bu kadar yükselişini içine sindiremeyen Dr. Necibullah'ın çevresi, Dr. Necibullah'ı zor bir karara yönlendirmekteydi. Sonunda Dostum'a karşı Necibullah'ın düşüncelerini değiştirmeyi başarabilen bu insanlar, farkında olmadan hükümetin sonunu getirmenin de temelini atmış bulunmaktaydılar.

Burada 17.03.2010 tarihinde General Dostum'un evinde anlattığı bir anısını paylaşmak yerinde olur düşüncesindeyiz. Bir gün Dr. Necibullah, General Dostum'u kızgın bir şekilde acilen makamına çağırdığında şöyle bir diyalog geçer aralarında:

- Dr. Necibullah: "Senin emrinde kaç bin asker var?"
- Dostum: "Sayın cumhurbaşkanım, fırkamda (Tümen komutanlık) (53. Tümen Komutanlık kastediliyor) 40000 askerim var."
- Dr. Necibullah: "Bu kadar askere ne ihtiyacın var? Ben senin kimlerle görüştüğünü de çok iyi biliyorum. Kuzey Afganistan'ı Özbekistan devletiyle mi birleştirme peşindesin? İslam Kerimov ile aranızda neler olduğunu çok iyi biliyorum."
- Dostum: Sayın Cumhurbaşkanım, devlete karşı olan muhalif grupları bastırmak için her yerde benim askerlerim savaşıyor. Bu nedenle askerlerimin sayısı az bile, ikincisi, İslam Kerimov Özbekistan devletinin başkanıdır. Ben de bir Özbek'im fakat Afganistan vatandaşıyım, benim Cumhurbaşkanım ise sizsiniz."

Burada sohbetlerimiz sırasında General Dostum, bu konuşmadan sonra kendisine suikast yapmak üzere uçağının düşürülmesi için birilerinin görevlendirildiğini ve onun istihbaratını önceden aldığı için önlem alarak kurtulduğunu da anlatmıştır.

Ayrıca direnişçilerle daha önce savaşıp sonradan işbirliği yaparak hükümeti neden devirdiğini sorduğumuzda ise şöyle demiştir: “Ben her zaman milletimin menfaati ekseninde hareket etmişimdir. Hayatımda bilerek ne askeri ne de siyasi bir hata yaptım. Bilmeden ve farkında olmadan yaptıklarımız tabî ki olmuştur, hiçbir insan kâmil olamaz. Milletimin menfaati ve Afganistan halkının refahı için her şeyim ile mücadele vermeye hazır olduğumu devalarca dile getirdim ve bunun gereğinin yapılması için birçok girişimlerde de bulundum, Afganistan halkı bunları bilmektedir. Burada şunu söylemeden geçmek istemiyorum, beni milletim lideri olarak görmektedir ve onlara layık olmak için de hem askeri hem de siyasi hayatımda bu konuya dikkat ettim, ne askeri ne de siyasi hayatımda düşmana hiçbir zaman teslim olmadım ve silah arkadaşlarımı da öyle yetiştirdim. Fakat milletimin büyüklüğü için her zaman karşısında tazimle eğilmişimdir. Bununla da son derece gurur duyuyorum. Gelelim konumuza, mücahitlerle işbirliği yapmamdaki en önemli etken de ezilen, hor görülen, insani haklarından mahrum bırakılan, eğitim, dil ve kültür anlamında ayrımcılıklara uğrayan milletimin menfaatine öncelik vermemdir. Ben mücahitlerin safına katılmasaydım Necibullah’ı devirmeleri imkânsızdı ayrıca Mücahitlerin safına katılmamış olsaydım Afganistan’da bir İslam devriminden söz etmek bile imkânsızdı. Mücahitlerin bu hevesleri (İslam inkılâbı) hayalden öteye gitmeyecekti.

Bu nedenle komünizmi yıkan General Dostum’dur, benim yani..İslam inkılabında da milletimin fedakarlığını kimse inkar edemez. Burada şunu da ilave edeyim ki, iktidar mücadelesine giren bazı ihtiraslı kişilerin bencillikleri yüzünden bunun (İslam inkılâbının) değerlendirilememesi ve halkın beklediği gibi bir ortamın sağlanamadığı herkesi üzdüğü gibi beni de derinden üzmektedir.”³⁴

Aslında Sovyetler’in çekilişinin ardından yönetimi elinde bulunduran Dr. Necibullah’ın kendisi ile ilgili genel görüş ve kanaate bakıldığı zaman vatanperest,

³⁴ 17.03.2010 tarihinde General Dostum’un evinde yaptığımız görüşme sırasında kendisinden alınan bilgilerin bir kısmına burada yer verilmiştir.

milletini seven ve ülkesini seven, ülke menfaatini her zaman ön planda tutan, karakter sahibi ve her zaman barış ve istikrardan yana bir lider olduğu görülmektedir.

Ancak daha önceden Sovyetler ile aynı safta yer aldığı, sosyalist (komünist) görüşlü bir lider olduğu, Pakistan ve İran gibi komşu ülkelerin hiçbir talebine olumlu yanıt vermediği ve en önemlisi çevresinde aşırı etnikçi insanların olduğu gibi nedenlerden dolayı ayakta kalamadığı ve ideallerini gerçekleştiremediği söylenmektedir.

Mücahit direnişçiler 1991’de başkent Kabil’i ele geçirdiğinde BM binasına sığınmış ve daha sonra Taliban’ın 1996 yılında Kabil’i ele geçirmesiyle Taliban tarafından kendisini ziyarete gelen kardeşi ile birlikte idam edildikten sonra kurşuna dizilmiştir. Nitekim Afganistan’daki siyasi yorumcuların çoğu da ölümünü Pakistan’ın Taliban aracılığı ile imzalatmak istediği bir belgeye olumlu yanıt vermediği ve dik duruşuna yorumluyorlar. Dr. Necibullah’ın devrilmesinden sonra Taliban dönemi başlamıştır ki bu dönem de Afganistan halkı için 5 sene sürecek sancılı dönemlerin başlangıcı olmuştur.

2.5. Afganistan’daki Terör ve Uyuşturucu Sorunu ve Komşulara Etkisi

Terörün temel nedenleri, arkasında hangi uluslar arası güç odaklarının bulunduğu ve hangi siyasi amaçlara hizmet ettiği konusunu araştırmacılar iyi bilmektedirler. Dolayısıyla bu konudaki “sorgulama ve takdir” okuyuculara bırakılarak bu yazımızda Afganistan’daki “terör ve savaş” sorununun “komşu ülkelerle olan ilişkilere olumsuz etkilerinden genel hatlarıyla söz edilecektir.

Terör ve keşmekeşin olduğu her toplumda her şeyden önce güvensizliğin de olduğu kaçınılmazdır. Bu güvensizliğin sadece terörün bulunduğu ortamda kalmadığı ve çevreye de yayılacağı aşîkârdır. Bu nedenle, Afganistan’daki terör sorununun etkilerini sadece ülke merkezli düşünmek doğru değildir. Bu kapsamda *‘Afganistan’daki terör sorununun komşulara etkisi’*ni gerek güvenlik ve siyasi gerekse ekonomik ve ticari alanlarda görmek mümkündür.

Özellikle terörün yukarıda zikredilen alanlardaki komşu ülkelerle ilişkilere etkisi diğer alanlardaki etkilerinin de bir anlamda temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle gerek güvenlik ve siyasi gerekse ekonomik ve ticari anlamdaki etkilerinden aşağıda genel hatlarıyla bahsedilmeye çalışılacaktır:

2.5.1. Afganistan'daki terör ve uyuşturucu sorunu

Afganistan'da var olan terörün birçok nedeni bulunmaktadır. Dünyadaki tüm terör örgütlerinin genellikle silah kaçaklığı yaptığı, uyuşturucudan gelir elde ettiği, şiddet ve vahşet yarattığı, kargaşa ortamı oluşturarak insanları korku ve paniğe sevkettiği, yasal olamayan yollardan para elde ettiği gibi sayabileceğimiz birçok ortak noktası bulunduğu bilinmektedir.

Afganistan'daki Terör örgütlerinin de bu özellikleri taşıdığı görülmüştür. Ancak dünya uyuşturucusunun genelini kaynağı durumda olan Afganistan'ın bu konuda daha da şanssız olduğu düşünülmektedir. Ülkedeki savaşın fiilen devam etmesi ve dolayısıyla birçok bölgede istikrarsızlığın hâkim olması uyuşturucu mafyasının da elini güçlendirmektedir. Uyuşturucu mafyasının güçlenmesi doğrudan terörün güçlenmesi demektir. Terörün güçlenmesi ise istikrarsızlığın daha da artması anlamına gelmektedir.

Afganistan'da kargaşa ortamının devam etmesi, barış ve istikrarın payidar olmaması, terör ve uyuşturucu kaçakçılığının güç kazanması, ülkeyi dolayısıyla komşu ülkeleri, bölge ülkelerini ve dünyayı yakından ilgilendirmekte ve ülkeler üzerinde kalıcı etkiler bırakmaktadır. Nasıl ki Terör sorunu bir ülkenin tek başına mücadele edemeyeceği bir sorun ise ondan bağımsız düşünülemeyen uyuşturucu sorunu da sadece Afganistan'ın mücadele edebileceği bir sorun değildir.

Burada uyuşturucu ile ilgili bir konuya daha dikkat çekmekte fayda görüyoruz. Afganistan'daki uyuşturucu sorununun bitirilememesi konusunda Afganistan kadar komşu ve batılı ülkelerin de etkisi olduğu düşünülmektedir. Afganistan'da ekimi gerçekleştirilen uyuşturucunun sadece %5-10'luk kâr payının Afganistan'daki çiftçi ve Afgan kaçakçılarına düştüğü bilinmektedir. Bu işin %90-95'lik kâr kısmının bölgesel ve uluslar arası uyuşturucu mafyaları tarafından paylaşıldığı

söylenmektedir. Bu kadar büyük kâr elde eden Terör örgütleri Afganistan'da uyuşturucu ekiminin gerçekleşmesi konusunda rahat durmayacaklardır.

Ayrıca bir diğer önemli husus ise Afganistan'da ekimi gerçekleştirilen uyuşturucuların üretiminde olmazsa olmaz maddeler olan Precursor'ler (öncü maddeler) Afganistan dışından gelmektedir. Yani komşu, bölge ve batı ülkelerinden gelen bu öncü maddeler olmadan uyuşturucu üretiminin imkânsız olduğu ve bunların da başka ülkelerden geldiği bilinmektedir. Dolayısıyla Afganistan uyuşturucusu Afganistan'ın bir sorunu olduğu kadar mücadele konusunda samimi bir duruş göstermeyen ülkelerin de bir sorundur.

Bir diğer konu ise arz-talep ilişkisidir. Dünya uyuşturucusunun %90'ına yakınının Afganistan kaynaklı olduğu iddiasında göz ardı edilen bir gerçek ise bazı batılı ülkelerdeki uyuşturucu kullanımı konusundaki yasaların gevşekliğidir. Afganistan'daki uyuşturucu bağımlı sayısı komşu ve dünya ülkelerine nazaran hayli düşük görünmektedir. Dolayısıyla uyuşturucu bağımlısı daha fazla olan bir başka ifade ile talebi fazla olan ülkelerin öncelikle mücadele konusunda samimi olmakla birlikte *“uyuşturucu ile mücadeleden”* daha çok *“uyuşturucu bağımlısı ile mücadele”* konusuna ağırlık vermeleri gerekmektedir.

Afganistan'daki Terör ve uyuşturucu sorunundan yukarıda da zikredilmeye çalışıldığı gibi sadece Afganistan değil başta komşuları olmakla birlikte bölge ve batılı ülkeler de zarar görmüştür. Dolayısıyla bu sorunun çözümü konusunda ortak mücadele gerekmektedir. Bu ortak mücadele de bize göre her şeyden önce samimi bir mücadele olması önem arz etmektedir.

Aşağıda Afganistan'daki Terör ve uyuşturucu sorununun komşu ülkelerle olan ilişkilerdeki etkileri maddeler halinde yazılmıştır. Afganistan'daki Terör ve uyuşturucu Sorunu:

- Komşu ülkelerle olan gerek diplomatik gerekse ticari ilişkilerde ciddi anlamda bir güven sorunu yaratmıştır.

- Ülkelerde gerek kısa gerekse uzun vadeli bir tehlikeyle karşı karşıya kalacakları düşüncesini yarattığı için, devletlerin ilişkilerinde birbirlerine temkinli yaklaşımlarına neden olmuştur.
- Afganistan'ın kalkınması ve kamu yararına olan projelerin gerçekleştirilmesinde ve ülkeye yatırım konusunda komşu ülkelerin birbirlerine tereddütle yaklaşımlarına neden olmuştur.
- İlgili ülke halklarının (Afganistan ve komşu ülkelerin) birbirlerine karşı önyargı ve gayri samimi yaklaşımlarına sebep olmuştur.
- Sınır bölgelerinde güvenlik anlamında ciddi sorunların oluşmasına neden olmuştur.
- İşsizliğin fazlasıyla meydana gelmesinde ve bu bağlamda (işsizlik bağlamında) suç oranının artmasında etkili olmuştur.
- Ülke halklarının zaman zaman gösteriler düzenleyerek ağır bir biçimde devletlerini suçlamalarını beraberinde getirmiştir.
- Ülkelerde yasaların adil bir biçimde uygulanmamasına sebep olmuş ve bunu fırsat bilenlere de yasaları çiğneme ortamının oluşması meydana gelmiştir. Ülkelerin birbirlerine karşı ve kendi menfaatleri doğrultusunda karşı ülkelerde faaliyet gösteren siyasi partiler kurdurup desteklemelerini beraberinde getirmiştir.
- Ekonomik, siyasi ve kültürel ortak projelerin gerçekleştirilmesinde ülkeler arası güvensizlik ve samimiyetsizlik ortamını yaratmıştır.

3. MÜCAHİTLERDEN TALİBAN'IN ÇÖKÜŞÜNE KADAR OLAN SÜREÇ

3.1. İktidar Mücadelesi ve Direnişçilerin İç Çatışmaları

1990'lı yıllara gelindiğinde Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte Dr. Necibullah başkanlığında Afganistan'da kurulan Sovyet yanlısı hükümete karşı mücahit direnişçilerin saldırıları devam etmekteydi. Dr. Necibullah'ın hükümeti devrildikten sonra ülkede mücahitler iktidarı ele geçirmiştir.

Mücahit yetkililerin birçoğu 28 Nisan 1992'de toplanarak Profesör Subgatullah Müceddidi'yi (Peştun asıllı) iki aylığına devlet başkanı seçmişlerdir.³⁵ Müceddidi'nin devlet başkanlığı süresi 28 Haziran 1992'de sona erince Profesör Burhanettin Rabbani (Tacik asıllı) 4 aylığına başkanlığı devralmıştır. Rabbani'nin devlet başkanlık süresinin tamamlanması ve anlaşmaya uymayarak başkanlığı bırakmak istememesi üzerine Gülbiddin Hikmetyar itiraz etmiştir. Nitekim Rabbani'nin 4 aylık hükümeti süresince de Hikmetyar Kabil'i füze yağmuruna tutmaya devam etmiştir.

Hikmetyar, Rabbani'nin başkanlık süresinin dolduğunu ve istifa etmesi gerektiğini dile getirerek kendisinin haklı olduğunu iddia ederken Rabbani ve yandaşları ise Hikmetyar'ın arkasında Pakistan başta olmak üzere bazı yabancı güçlerin olduğunu ileri sürerek bir 'sulh şurasının' kurulmasını ve sorunun demokratik ve meşru bir şekilde çözülmesi gerektiğini öneriyorlardı. Nitekim Rabbani 1993 yılında "Çözüm ve Akid Ehli Şurası" adı altında bir barış şurası teşkil etmiştir.

Rabbani ve Hikmetyar kendilerince haklı olabilirler fakat şu soru akla geliyor: "Eğer onlar haklıysa Afganistan halkının bu iç savaş döneminde gördüğü zulüm ve binlerce sivil ve masum insanın katlinden kim sorumludur?" iktidar mücadelesine giren bu iki grubun bu soruya ortak cevapları var.

³⁵ Yusuf Ziya Arpacık, **GÜN DOĞARKEN Altaylar'dan Tuna'ya Türk'ün Ayak İzleri**, İstanbul 2008, İteriş Yay. s. 67.

Her ikisinin de suçladığı grup ya da kişiler iç savaşta onların safında bulunmayan ülke içindeki düşmanları ve dış düşmanlarıdır. Fakat gariptir ki her iki önder de aralarındaki iç savaşta milletin acı olayları yaşadığını ve zulüm gördüğünü kabul ettiği halde suçu başkalarında görüyorlar. Birbirlerine karşı iddia ve suçlamalarının yanı sıra ülke dışındaki güçlerin de bu olaylarda parmakları olduğunu iddia ettikleri ile ilgili açıklamalara sonraki paragraflarda yer verilecektir.

Hizb-i İslami Hareketi lideri Gülbiddin Hikmetyar'ın iç savaş sırasında Rabbani'nin görev süresinin bittiğine şöyle işaret etmiştir: “Eğer onlar Hizb-i İslami ile anlaşmak istiyorlarsa buyursunlar istifa etsinler. Liderlerin bir arada oturup geçici bir hükümet kurmalarına hazır olduklarını söylesinler. Biz anlaşmaya hazırız fakat Rabbani'nin cumhurbaşkanlığı şartına asla hazır değiliz.”³⁶

Dönemin Milli Savunma Bakanı ve Rabbani'nin Lideri olduğu Cemiyet-i İslami Partisinin yardımcısı Ahmed Şah Mesut, Rabbani'nin kurulmasını teklif ettiği Barış Şurası ile ilgili açıklamasında Hikmetyar'ı kastederek şu ifadeleri kullanmıştır:

“Milletten ve millet iradesinden çekinen makam peşinde koşan bir takım kişiler vardır ki bazı dış güçlere (Pakistan ve Suudi Arabistan'ı kastediyor) dayanarak tek başına hükümet etmek ve bu şuranın oluşmasına engel olmak istiyorlar. Her zaman Afganistan'ın bir bataklığa sürüklenmesini, bu milletin sorunlarla baş başa bırakılmasını isteyen bazı yabancı güçlerin de onların arkasında olduğunun farkındayız. Bu güçler kendi hedeflerine ulaşabilmek adına bu şuranın oluşturulmaması için bir takım engellemelerde de bulundular. Bu şuranın oluşturulmasında rol oynayacak engellemelere asla müsaade etmeyeceğiz. Dileriz ki zamanında gerçekleşerek milletin iradesine göre önder seçilir.”³⁷

Cemiyet-i İslami Partisinin lideri Rabbani'nin konuya ilişkin açıklamaları ise şöyledir:

“Tabii ki gerçekleşen acılar herkesin beklemediği olaylardı. Bizim halkımızın şikâyet etmeye hakkı vardır. Çünkü onların beklentileri farklıydı. Ama bir konuya da değinmeden geçmek istemiyorum. Gerçekleşen bu acı olaylar tüm mücahitlerin başımıza getirdikleri değildir. Bu acı olayları gerçekleştirenler cihat düşmanı,

³⁶ Tenin, **a.g.e.** s. 401.

³⁷ Tenin, **a.g.e.** s s. 401–402

Afganistan'ın iç ve dış düşmanları ve bütün dünyanın düşmanlarıdır. Değınmem gereken önemli bir husus daha var. Silahların sorumlu ve sorumsuz her grubun eline düşmesi bizi bu hallere getirdi. Elbette milletimizin problemleri daha çok oldu ama sulh, istikrar ve barış döneminin ülkemize gelmesini umuyoruz.”³⁸

Gülbiddin Hikmetyar'ın açıklamalarında ise şu ifadeler yer almaktadır: “Ne yazık ki Sovyetlerin çöküşünün ardından milletimiz, mücahitler ve tüm dünyanın beklentilerinin aksine ülkede birtakım gelişmeler oldu. Bu savaşın faktörleri geçmişte milletimize savaşı tahmil eden insanlardır. Komünist generaller savaşın devam etmesinde en temel rolü oynadılar. Ben Mesud'u (Ahmed Şah Mesut kastediliyor) eleştirmiyorum. Üstat Rabbani'yi (Prof. Burhanettin Rabbani kastediliyor) de kesinlikle eleştirmiyorum. Aslında bütün bu kanlı olayların sorumluluğu, 14 sene milletle savaşan o komünistlere aittir.”³⁹

Hizb-i Vahdet partisi ve Afganistan Hazara halkının lideri Üstat Abdul Ali Mezari'nin açıklamaları bu konuda aydınlatıcıdır: “Siz bilirsiniz ki komünistlerin meselesi Afganistan'da bir bahanedir. Ben inanıyorum ki dış destekli o komünistler bugün içerde yoktur, desteklerini kaybetmişlerdir. Rusya'nın kendisinde bile komünist partisi dağılmış durumda ve bugün Afganistan'daki kargaşanın faktörleri olarak sayılamazlar. Fakat onların bazıları burada olabilirler, onlar Afganistan halkındandırlar, burada yaşamak istiyorlar, elbette partilerin yanındadırlar. Ama biz görüyoruz ki iktidar bu iki şahsın (Rabbani ve Hikmetyar) özel malı gibidir, kendi saflarında oldukları zaman bazı insanları iyi diyorlar. Fakat onlardan uzaklaşınca ve yanından gidince o insanlar aleyhinde fetvalar⁴⁰ veriyorlar. Sonra da bunlar bu olayların sorumlusudur diyorlar. Aslında onlarda kendilerini savunacak hiç güç yoktur.”⁴¹

İç çatışmalar sadece Kabil'de 3000 kişinin ölümüne ve yüz binlerce insanın da yaralanmasına neden olmuştur. Bu çatışmalar sırasında başkentteki Milli Müze

³⁸ Tenin, **a.g.e.** s s. 401–404

³⁹ Tenin, **a.g.e.** s s. 404.

⁴⁰ General Dostum Rabbani'den desteğini çekip Kuzeye hâkim olduğu sırada “Dostum ve onun yanında bulunanlara karşı cihat edilmelidir” diye fetva verilmişti. 1996'da Taliban Kabil'i ele geçirince Taliban'dan kaçarak General Dostum'un hâkimiyetinde bulunan kuzeye gelen Rabbani'ye birileri tarafından cihat mevzuuyla ilgili fetva meselesi sorulunca bilgisi dışında partiden bir yetkilinin kendisi adına bu fetvayı basına yazılı olarak gönderdiğini söylemiştir. Abdul Ali Mezari bu konuyu üstü kapalı olarak söylemiştir.

⁴¹ Bkz. Tenin, **a.g.e.** s. 405.

eserleri, Milli Arşiv, Milli Galerî, Genel Kütüphane ve Kültürel Miraslar yağmalanmış ve ülke harabeye dönmüştür.⁴² Daha önce Sovyet zulmünden nasıl kurtulacağını düşünen halk şimdi ise kurtarıcı mücahitlerin saldırılarından nasıl kurtulacaklarını düşünüyorlardı.

Hareket-i İslami partisi lideri (Şii) Asıf Muhsini 1997 yılında İsfahan’da düzenlenen mücahit liderler toplantısında orada bulunan tüm mücahit liderlere ibret verici bir konuşma yapmıştır. Konuşmasının bir kısmı aşağıdaki paragrafta bulunmaktadır:

“...Biz İslam inkılâbının zafere ulaşmasından sonra Müslüman Afgan halkına öyle şeyleri reva gördük ki, Ruslar Afganistan’da kaldıkları zamanda, onlar bile böylesine bir acımasızlığı yapmamışlardı. Güya Müslüman bir millettik ancak unutmayalım ki olabildiğince duyarsızdık. Yaptıklarımızı yahut yapacaklarımızı Allah için değil, BM için yaptık. Bu durum biz liderler için utanç vericidir.”⁴³

Aslında mücahitler arasında çıkan iktidar mücadelesi ve iç çatışmanın arkasında dış güçlerin olduğunu (özellikle komünistleri kastetmişlerdir) mücahit liderlerin bazıları dile getirmişlerdir. Onların sözlerinin haklılık payının olduğunu düşünerek konuya farklı açıdan da bakılabilir aslında. Bu durumda dış güçlerin istihbarat güçlerinin Afganistan’da kendi çıkarları doğrultusunda bir takım faaliyetler yürüttükleri söylenebilir. Ancak böyle olması bile –ki bu şekilde olduğu da bir gerçektir- mücahit direnişçilerin iç savaşta haklı olduklarını gösterecek bir durum değildir.

Afganistan’da istikrar ve barışın egemen olmasından –kendi çıkarları için- endişe duyan sömürgeci güçlerin birtakım istihbarat belgelerini kullanarak mücahitler arasındaki eski ihtilafları yeniden canlandırmış olmaları da muhtemel gözükmemektedir. Ancak bu şekilde olduğu düşünülse dahi bu durum mücahit grupları haklı çıkaracak bir gerekçe sayılamaz. Bu savaş Afganistan halkına gerek maddi gerekse manevi, sosyolojik ve psikolojik ciddi zararlar vermiştir. Ayrıca Mücahit direnişçiler kendi aralarında iktidar mücadelesine girerek ABD başta

⁴² Bkz. Tenin, a.g.e. s. 400.

⁴³ Beg, s. 23.

olmak üzere Afganistan'da çıkar sağlamak isteyen bir çok komşu ve bölge ülkesine de hizmet etmişlerdir.

Amerika Birleşik Devletleri işgalinin sadece 11 Eylül 2001 saldırısıyla ilişkilendirmek sağlıklı bir tespit olmayacaktır. İşgalden öncelerine dayanan birtakım faaliyetlerin bölgede ABD tarafından yürütüldüğü bilinmektedir. Mücahitlerin, Amerikan yapımı silahlarla Pakistan ve Arabistan'ın da desteğini alarak Sovyetlerle mücadele ettikleri görülmüştür. Günümüzde bu Amerikan yapımı eski silahların Afganistan'daki halkın bazılarının elinde bulunduğu görülmektedir.⁴⁴ Dolayısıyla Sovyetlere karşı savaş döneminde Mücahit direnişçilerin kullandıkları silahlar arasında Amerikan yapımı silahların da bulunduğu bilinmektedir.

3.2. Taliban Örgütünün Ortaya Çıkışı

Afganistan'da dini eğitim gören medrese öğrencilerine *Talib* deyimi kullanılır. Talib kelimesinin çoğulu ise *Taliban*'dir. İşte 29 Ekim 1994 yılında Kandahar'ı ele geçiren medrese öğrencileri Taliban adıyla anılmaya başlamıştır.⁴⁵ Taliban'ın 1994 yılında Kandahar'ı ele geçirmesiyle birlikte, Pakistan tarafından 1980'li yıllarda özel olarak silahlandırılan Hikmetyar ve Afganistan'daki diğer mücahit gruplar, Pakistan'ın gözünden düşmeye başlamışlardır. Artık ülkedeki Taliban'ın arkasında tam desteğiyle Pakistan bulunmaktaydı.

Sovyetler Birliği'nin çekilişinin ardından Afganistan'da istikrarlı bir ortamın oluşmasını isteyen ve SSCB'ye karşı Mücahit direnişçilere destek veren ABD ve Pakistan gibi devletlerin kendi çıkarları bulunmaktaydı.

Orta Asya ülkelerinin sıcak denizlere açılabilceği tek kapısı Afganistan olması hasebiyle ülkedeki istikrarın sağlanması o ülkelere doğalgaz projesinin Afganistan ve Pakistan üzerinden gerçekleştirilmesi hayali de gerçek olacaktı. Ancak durum beklenilenin aksine vuku buldu. Mücahit direnişçiler bu sefer kendi aralarında iktidar mücadelesine girerek patronlarının sözünü dinlemediler. Böyle

⁴⁴ Amerikan yapımı silahların varlığını bizzat şahsım gördüğüm için bu konuyu zikretmekte fayda olduğunu düşünüyorum. Afganistan'daki yakın çevrelerimin evinde bulunduğu şahit oldum.

⁴⁵ Necati Gültepe, **Afganistan: Mazlum Türklerin Ülkesi**, İstanbul 2001, ss. 20–22.

bir ortamda Pakistan'ın uygulamaya koyacağı ikinci bir planı vardı. O da bir şekilde Taliban'ın sahneye getirilmesi senaryosundan başka bir şey değildi.

Kabil'de sıcak çatışma sürerken eskiden cihat adı altında savaşan gruplar yol kesme ve yağmacılığa soyunmuşlardı. Kandahar bölgesinde Sovyetlere karşı savaşan mücahit gruplardan birinin başında da Niyazi Vayand vardı. Artık yol kesmeye ve yağmacılığa soyunmuştu. Türkmenistan'a ilaç ve gıda götüren 35 araçlık bir Pakistan konvoyuna 29 Ekim 1994'te Kandahar yakınlarında Niyazi Vayand çetesi el koydu. Yağmalama sırasında esir düşen Pakistanlılar arasında konvoyun lideri ve Pakistan Askeri İstihbaratı ISI'nın emekli subayı Sultan Emir de vardı.⁴⁶

CIA'nın organizesiyle ABD'nin Kuzey Carolina Eyaleti'nde ünlü yeşil bereli komandoların yetiştirdiği Fort Bragg Askeri Üssü'nde eğitim gören Sultan Emir, 1980'lerin başlarında Peşaver yakınındaki kamplarda birçok Afgan gencini eğitmişti. Bu gençlerin çoğu Dr. Necibullah'ın devrilmesinden sonra Afganistan'a dönmüştü. Niyazi Vayand çetesinin konvoyların yolunu kesip herkesi esir aldığını duyar duymaz 100 kişilik bir grup silahlanarak üzerine yürüdü, hem konvoyu hem de esirleri kurtaran bu grup arasında Pakistanlı Subay Sultan Emir'in öğrencileri de vardı. Bu grup Kandahar'ı da ele geçirdi. İşte bunlar Taliban olarak anılmaya başlamışlardır.⁴⁷

Taliban'ın ortaya çıkması Mücahit direnişçilerin ilk yıllarda fazla dikkatini çekmemiştir. Ancak kısa bir süre içerisinde Herat ve ardından başkent Kabil'i ele geçiren Taliban artık ülkenin dört bir köşesinde duyulmuş olmuşlardı. Daha sonraki yıllarda (1997,1998) General Dostum egemen olduğu bölgeleri de ele geçirerek Afganistan'ın üçte ikisini ele geçirmişlerdir. Bir sonraki paragraflarda bu konu ile ilgili bilgiler genel hatlarıyla farklı başlıklar altında anlatılacaktır.

3.3. Taliban Hareketi'nin Afganistan'a Egemen Oluşu

Halkın, mücahitler arasındaki iç savaştan azami derecede zarar gördüğü ve artık buna dur diyecek gücünün bile kalmadığı bir dönemde Taliban örgütü ortaya

⁴⁶ Süleyman, Gündüz, **Afganistan, Taliban ve Ladin**, Birey Yayıncılık, İstanbul 2001, ss. 33-34.

⁴⁷ Gültepe, **a.g.e.** ss. 20-23.

çıkmiştir. Afganistan'ın güney bölgesinde yaşayan halkın çoğunluğunun Peştunların oluşturması nedeniyle Taliban'ın güneyi ele geçirmesi kolay olmuştur. İlk çıktığı yıllarda Taliban'ın tamamını etnik grup olarak Peştunlar oluşturmaktaydı.

Ayrıca Taliban örgütünün başlangıçta tamamen Peştunlardan oluşması ve Kandahar'da da Peştunların yoğunlukta yaşadığını göz önünde bulundurursak neden ilk olarak Kandahar'ı ele geçirdikleri anlaşılacaktır. Kandahar ve güney illerini 4 aylık bir sürede kolaylıkla ele geçiren Taliban'ın Herat'ı da ele geçirmesi fazla zor olmamıştır. Herat bölgesinde ise Mücahit liderlerden (Tacik asıllı) Emir İsmail Han'ın güçleri egemendi.

Mücahit grupların iktidar mücadelesinden en çok zarar gören ve etkilenenlerin başında gelen Kabil halkı artık huzur ve barışlı bir ortam arzu etmekteydi. Taliban'ın Kabil'i (27 Eylül 1996) ele geçirmesi çok kolay olmadı. 4 aylık bir sürede güneydeki 10 ili ele geçiren Taliban, kabil'i de kolay alacağını sanıyordu. ISI subaylarının uyarılarına rağmen Patronlarını dinlemeyen Taliban yine de kabil kapılarına dayandı. İlk önce Hikmetyar birlikleri tasfiye edildi. Uzun süren çatışmalar sonucu Taliban ve Ahmet Şah Mesut birlikleri arasında sıkışıp kalan Hazarelerin birliği dağıldı.

Ahmet Şah Mesut birliklerini kolay yenemeyeceğini anlayınca ağır bir darbe alarak Kabil'i terk etmek zorunda kalan Taliban, Pakistanlı patronlarının haklı olduğunu tecrübe etmiş oldu. Sadece Çarasyab'daki üssüne saldırı düzenlendiğinde 400 askeri öldürülürken yüzlercesi de esir düşmüştür. Taliban'ın arkasında CIA ve ISI gibi güçlerin olmadığı zaman başarılı olamayacakları bir kez daha kanıtlanmış olmuştur.⁴⁸

Bu yenilgiden sonra patronlarının da onayını alarak bir kez daha Kabil üzerine yürüyen Taliban amansız bir çatışmadan sonra 27 Eylül 1996 tarihinde Kabil'i de ele geçirmiştir. Bu durumda Mücahit liderler kaçmak zorunda kalmıştır. Taliban'ın Kabil'deki ilk icraatı 4 yıla yakın bir süreden beri BM binasında olan eski komünist cumhurbaşkanı Dr. Necibullah'ı asmak olmuştur.

⁴⁸ Gültepe, a.g.e. ss.22-23.

Kabil'den kaçan mücahit grupların bazı liderleri, General Dostum hâkimiyeti altında bulunan Kuzey Afganistan'a (Mezar-i Şerif) sığınmışlardır. Daha önce General Dostum'un birliklerinin Kabil'de bulunmasından rahatsızlık duyan mücahit liderler, gidecekleri güvenli bir yer bulamadıkları için artık ülkenin en güvenli bölgesi olan kuzeye gelmek zorunda kalmışlardır.

General Dostum hâkimiyetinde olan Güney Türkistan (kuzey Afganistan) dışında hemen hemen her yeri ele geçiren Taliban'ın yeni planı –patronlarının da yardımı ile- kuzey Afganistan'ı nasıl ele geçireceklerini hesaplamak olmuştur. Fakat bunun o kadar da kolay olmadığını bildikleri için ilk önce görüşmeler yoluyla yapılmak istenmiştir. Pakistan istihbarat servisi ISI ajanlarının General Dostum ile birkaç kez görüşmesine ve birtakım vaatlerde bulunmasına rağmen Taliban'la birleşme konusundaki tekliflerine olumlu cevap alamadıkları bilinmektedir. Askeri gücü çok fazla olan General Dostum'u savaşıla da yenemeyeceklerini anlayan bu güçler Dostum'a kendi içinden ihanet edebilecek biri(leri)ni bulmak için uğraşmışlardır.

General Dostum'un silah arkadaşlarından Resul Pehlivan'ın ölümünden sonra kardeşi Melik, Dostum'un emrindeki birlikler ve önderliğindeki Afganistan Milli İslami Hareketi'nde etkin bir role sahipti. Ağabeyinin vefatından sonra Melik'e - ahde vefa gereği- daha çok önem veren ve kendi öğrencisi gibi yetiştirmek isteyen Dostum, Melik'in nefsine yenik düşebilecek bir karaktere sahip olduğunu bildiği halde bu özelliğini fazla dikkate almamıştır.

Yukarıda da bahsedildiği gibi düşman, işbirliği yapabileceği birini artık içeriden bulmuştu. Melik ile anlaşılan Taliban daha doğrusu Taliban'ın patronları hedeflerine bir adım daha yaklaşmışlardı. Böylece, 1997 yılında Melik'in ihaneti neticesinde kuzey Afganistan da Taliban'ın eline geçmiştir. Fakat Güney Türkistan halkına karşı uyguladıkları ayrımcı politikaları sonucu kısa bir süre sonra halkın direnişi ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu direniş karşısında duramayan Taliban çok ağır kayıplar vererek Güney Türkistan (Kuzey Afganistan) bölgesinden kaçmak zorunda kalmıştır. Halkın gücü karşısında başka çare bulamayan Melik de davet ederek getirdiği Taliban'ın safından halkın safına geçmek zorunda kalmıştır. Böylelikle Taliban bölgeden gönderilmiştir.

Yaklaşık bir sene sonra 1998’de tekrar Güney Türkistan bölgesini ele geçiren Taliban insanların her alanda hakları ve hukuklarını gasp ederek milletin özgürlüğünü her geçen gün kısıtlamaya devam etmiştir. Artık, ülkenin hemen hemen tamamı Taliban’ın kontrolüne girmiş bulunuyordu. Kabil’den kaçan Ahmed Şah Mesud ise kendi doğduğu Penc Şir denilen küçük bir ilçeye (daha sonra Karzai döneminde Penc Şir il olmuştur) sığınmıştır. Dışarıdan gelenin savaşıarak oraya ele geçirmesi zor olduğu için Ahmed Şah Mesud ömrünün sonuna⁴⁹ kadar orada kalmıştır. Afganistan’ın diğer bölgeleri ise Taliban yönetimine geçmiştir.

3.4. Taliban Hareketi’nin İktidar Dönemi (1998–2001)

İktidara geçen Taliban’ın din adına aşırı ve radikal uygulamaları ilk günlerden itibaren kendini göstermeye başlamıştır. Afganistan halkı, sözde Sünni (Hanefi) mezhebinin benimseyen Taliban’ın uygulamalarında (eylemlerinde) tam tersi davranışlar sergilediğine şahit olmuştur. Taliban dönemindeki yasalardan en çok etkilenenler ise şüphesiz kadınlar olmuştur. Kadınların kamu ve özel kuruluşlarda çalışması, okul, üniversite v.s. gibi eğitim kurumlarına gitmesi ve eğitim görmesi, şık ve dikkat çekici kıyafetler giymesi, süslenmesi, hastanelerde erkeklerin yattığı odaları ziyaret etmesi, topuklu ayakkabı giymesi gibi birçok yasak getirilmiştir.

Zina yapan kadınların *recm* yani *taşlanarak öldürülmesi* kuralı da yasalar arasındaydı. Sosyal hayattan uzaklaştırılıp adeta ev hapsine mahkûm edilen kadınların *yaşama hakları* da, 25 Ekim 1997 tarihindeki “*Kadınların artık hastanelerde tedavi görmesi yasaktır*” kanunu ile ellerinden alınmıştır.⁵⁰ İlginç olan ise bu ve bunun gibi birçok uygulamanın tamamını İslam dini adına gerçekleştirdiklerini iddia etmişlerdir.

Kadınlara bu kadar yasaklar koyan Taliban’ın erkekleri unutmaması beklenemezdi. Ülkede yaşayan tüm erkeklerin sakal bırakması yasa ile zorunlu kılınmıştır. Dükkan ve mağazalarda tıraş bıçağının satılması, berberin sakal tıraşı yapması

⁴⁹ 11 Eylül Saldırısından iki gün önce 9 Eylül tarihinde kendilerini gazeteci olarak tanıtan ve Ahmed Şah Mesud ile rapörtaj yapacaklarını bildiren iki Arap asıllı kişinin rapörtaj sırasında kamareye yerleştirilen patlayıcı maddenin patlaması sonucu Ahmed Şah Mesud hayatını kaybetmiştir. Olayda o iki gazeteci de ölmüştür.

⁵⁰ Gültepe, a.g.e. ss.26–27.

yasaklanmıştır. Eğer yasaları çiğneyen berberler olursa, Taliban Polisi dinilebilecek -Emr-i bil Maruf ve Nehi en'il Munker görevi yaptıklarını iddia eden- kişiler tarafından parmakları kesilecekti.

Camilerde ezan okunduktan sonra namaz vaktinde erkeklerin dışarıda gezmeleri veya bir başka işle uğraşmaları yasaklanmıştır. Mahalle camilerinde sabah, akşam ve yatsı namazlarında yoklama yapılarak 14 yaşından büyük olup da namaza gelmeyen erkekler cezalandırılmaktaydılar.⁵¹

İçki satmak, satın almak ve içmek, televizyon izlemek, futbol oynamak, müzik dinlemek, spor ve güzellik salonlarına gitmek, çocukların oyun oynaması, uçurtma uçurması, otobüslerde kadınlarla erkeklerin birbirlerini görmeyecek şekilde perde olması gibi birçok yasak daha vardı. Hırsızlık yapanın eli kesilecekti. Sokaktan geçenlerin ve komşuların evdeki kadını görmemesi için herkes evinin pencerelerini boyatmak zorundaydı.⁵² Zikredilen bu yasakların hepsini o dönemde bizzat gördüğümüzü ve onayladığımızı da belirtmekte fayda vardır.

⁵¹ Taliban döneminin başlangıcından çöküşüne kadar Afganistan içerisinde yaşadığım için bu uygulamaların çoğuna bizzat şahit oldum.

⁵² Gültepe, **a.g.e.** ss.7–30.

4. 11 EYLÜL SALDIRISI VE ABD’NİN AFGANİSTAN OPERASYONU

4.1. ABD’nin Afganistan’a İlgisi

4.1.1. Sovyet işgali’nden Taliban dönemine kadarki süreç

Afganistan’da cumhuriyeti ilan eden Muhammed Davut Han (1973-1978) hükümeti döneminde Kabil-Moskova ilişkileri yara almıştır. Muhammed Davut Han özellikle Arabistan başta olmak üzere İslam ülkeri ve Amerika Birleşik Devletleri ile yakın ilişki kurmak istemiştir.

Davut Han’ın, Sovyetler Birliği’ne karşı olan ülkeler ile ticari ve ekonomik ilişkilere kurmaya çalışması Moskova için kabul edilemez bir gerçektir ve Moskova, Davut Han hükümetini devirmeye karar vermiştir. Kısa bir süre içerisinde bu karar uygulanmış⁵³ ve Davut Han ailesi ile birlikte öldürülerek hükümete son verilmiştir.

Sovyetlerin yayılmasından ve gün geçtikçe genişlemesinden rahatsız olan ABD, Sovyetlerin Afganistan’daki askeri varlığına karşı çıkarak muhalefetini ilan etmiştir. Viatnam’da yenilgiye uğrayan ABD, Sovyetleri yıpratma savaşına gitmiş ve böylece yenilgisinin intikamını⁵⁴ alabilmeye çalışmıştır. Bu arada ABD, Afganistan halkının dini duygularını istifade ederek Sovyetlere karşı *cihat* bahanesi ile Arapları da kullanmıştır.

Moskova’ya karşı en iyi darbe fırsatını yakalayan ABD, gerek ekonomik gerekse askeri yardımlarını Pakistan aracılığı ile Afganistan devletine karşı savaşmakta olan Mücahit direnişçilerin kullanımına sunmuştur. Kızılordu’nun ilerlemesinden çekinen Arap ülkeleri de *cihat* maksadıyla insan gücü ve ekonomik yardımlar göndererek Sovyetlere karşı savaşmalarını sağlamışlardır.

ABD’nin desteği ile Afganistan’da Sovyetlere karşı savaşan Mücahit Araplar arasında Usame Bin Ladin, El Zevahiri ve Abdullah el Ezam gibi tanınmış Araplar

⁵³ Org. Muhammed Nebi Azimi, **Der seh dehe-i Afgansistan Ordu ve Siyaset (Afganistan’ın son Otuz Yılında Ordu ve Siyaset)**, I. ve II. Cilt, 3. Bsk. Peşaver 1998, Meyvand yay. s. 147.

⁵⁴ V. Ayij, **Afganistan Ulgu-i Demokrasiyi Amrikayi (Amerika Demokrasisinin Örneği Afganistan)**, 2004, Afganistan yayımevi İdaresi, s. 32.

da bulunmaktaydı.⁵⁵ Bir çok yardımlar da onlar aracılığı ile Mücahitlere gönderilmekteydi. Kızılordu'nun çok zayıf ve zarar vermesinin ardından, Sovyetlerin son lideri Gorbaçov 9 sene sonra Afganistan'dan askerlerini çekme kararı almıştır. Sonunda 1988 yılında kızılordu Afganistan'ı terk etmiştir.

Mücahit direnişçilerin Afganistan'da zaferinin ardından, ilişki kurmaya ve ülkede asker bulundurmaya fazla ihtiyaç duymayan ABD adeta Afganistan unutmuştur. ABD, Sovyetler Birliğinin artık çöktüğünü biliyordu. O zamanlar Çin de bu kadar büyük güce sahip değildi. Dolayısıyla ABD, Afganistan'da asker bulundurmaya ve o ülkeye dikkat edilmesinde bir yarar görmüyordu. Bu nedenle Afganistan'ı kendi haline terk etmiştir.

4.1.2. ABD-Taliban ilişkilerinin gelişmesi

Mücahit grupların kendi aralarında iktidar mücadelesine düştükleri bir dönemde Taliban ortaya çıkmış ve kısa sürede ülkeye yayılarak iktidarı ele geçirmiştir. Mücahitlerinkinin aksine Taliban yönetimi merkezi bir otoriteye sahipti. Bu dönemde Şeriat Sesi Radyosu dışında tv kanallarının da yasak olmasına rağmen Molla Ömer'in her fermanı sorunsuz bir şekilde tüm Afganistan'da uygulanıyordu.

Bu dönemde, Orta Asyanın petrol kaynaklarına göz diken ABD'li büyük petrol şirketleri Taliban gücünden yararlanarak gaz boru hattını Türkmenistan'dan Afganistan'a ve oradan da Pakistan ve Hindistan'a taşıyabileceklerine dikkat etmişlerdir. Nitekim Suudi Arabistan istihbarat başkanı Emir Turki el Faisal 2001'de MBC kanalına yaptığı açıklamada şunları dile getiriyordu: "Afganistan'daki değişim Amerikalıların dikkati dahilindeydi ve onlar ile irtibat kurma konusunda bizimle de temas içerisindeydiler. Ama onlar için önemli olan petrol şirketlerinin orada faaliyet göstermesi idi."⁵⁶

Pakistan'ın kendisinin de gaza ihtiyacı olduğundan, Taliban'ı ortaya çıkarmasındaki en önemli sebeplerinden biri de Afganistan'da güvenli bir ortamı sağlayarak bir tranzit yolu oluşturmak suretiyle Türkmenistan, Özbekistan,

⁵⁵ Avij, a.g.e. s. 33.

⁵⁶ Avij, a.g.e. s. 32.

Kazakistan ve Kırgızistan gibi Orta Asya ülkelerinden gaz temin ederek Afganistan üzerinden geçirmekti.

Böyle bir dönemde Taliban-ABD yetkilileri arasında görüşmeler⁵⁷ yapılarak ilişkiler gelişmiştir. Tüm bu ilişkilerin gelişmesindeki sebep yukarıda da zikredildiği üzere Orta Asya gazını Afganistan'dan güvenli bir şekilde Hint Okyanusuna geçirmekti.⁵⁸

Burada bir konuya dikkat çekmekte fayda görüyoruz. UNOCAL (Oil Company of California) Petrol şirketi 1996 yılında Kabil'in, Taliban'ın eline düşmesinin ardından Taliban'a hoşgelidin demişlerdir. Daha sonraki dönemlerde ilişkiler o kadar ilerlemiştir ki UNOCAL'ın sorumlularından biri Financial Times ile yaptığı rapörtajda "ABD'nin Taliban hükümetini resmiyette tanıması gerektiğini açıklamıştır. Ayrıca UNOCAL'ın yardımcısı ve Afganistan boru hattının da sorumluluğunu üstlenen Marry Miller Talinan'ın Kabil'i ele geçirmesinin ardından UNOCAL'ın Kandahar'da temsilciliğini açmıştır.⁵⁹

4.1.3. ABD-Taliban ilişkisinin bozulması

Usame Bin Ladin'ı Afganistan'da barındırıp onu destekleyen Taliban, 11 Eylül olayının gerçekleşmesinin ardından da ona bu desteğini devam ettirmiştir. Nitekim, Taliban 11 Eylül olayının ardından saldırı sorumluluğunu üstlenen Usame Bin Ladin'ı teslim etmesini ve Afganistan'daki tüm terör yuvalarının kapatılmasını isteyen ABD'ye red cevabı vererek ilişkilerin bozulmasına sebep olmuştur.

Aslında, ABD'nin baskıları neticesinde Taliban Usame Bin Ladin'in ya Afganistan ya da Pakistan topraklarında yargılanması koşulunu ileri sürerek ABD'ye bir anlamda iş birliği teklif etmiştir. Ancak bu teklif ABD tarafından kesin bir şekilde geri çevrilmiştir. Dolayısıyla ABD ile Taliban arasındaki ilişki kesilmiş ve George Bush, Afganistan'a saldırı emrini vermiştir. 11 Eylül saldırısını da bahane eden ABD'ye Taliban'ı devirerek Afganistan'da askeri üs kurabilme fırsatı doğmuştur.

⁵⁷ Muhammed İkrâm Endişmend, *Amrika der Afganistan (Afganistan'da Amerika)*, Kabil 1997, Meyvand yay. s. 165.

⁵⁸ Ayij, *a.g.e.* ss. 33-34.

⁵⁹ Endişmend, *a.g.e.* s. 173.

Kızıldordu'nun yenilmesinin ardından Afganistan'ı kendi haliyle bırakıp giden ABD için artık ekonomik ve petrol konuları dışında başka bahaneler bulunmaktaydı. Çin ve Putin liderliğinde Rusya, yeniden güçlenmeye başlayan iki ülke durumundaydı. ABD, askeri varlığı ile hem coğrafi olarak hem de ekonomik olarak Rusya, Çin ve İran için bir tehlikeli alarm durumunda olmak istemiştir.

4.2. 11 Eylül Sonrası

4.2.1. ABD'nin Afganistan'a müdahalesi

Taliban, ABD'nin, Usame Bin Ladin'i teslim etme talebini, reddedince 7 Ekim 2001'de Amerika Birleşik Devletleri'nin Taliban'a karşı saldırısı başlamıştır. ABD'nin hava saldırılarının şiddetli olması karşısında tutunamayan Taliban ağır kayıplar vererek 13 Kasım 2001'de başkent Kabil'i terk etmek zorunda kalmıştır. Taliban'ın asıl merkezi olan Kandahar da 7 Aralık 2001'de düşürülmüştür. Aynı ay içerisinde Hamid Karzai Loya Cirge⁶⁰ (Büyük Meclis) tarafından Geçici Hükümet başkanı seçilmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri Afganistan'daki varlığına uluslar arası bir boyut kazandırmak istemiştir. Buna binaen Ağustos 2003'te NATO birlikleri de Kabil'e yerleşmiştir. Daha sonra ise Kabil dışındaki diğer illere de dağılarak ülkede genişlemişlerdir. Askerlerin On bini (10.000) ABD'nin olmak üzere toplam on bir bin (11.000) civarında oldukları bilinmektedir. Başlangıçtan günümüze kadar olan süreç içerisinde gerek Askeri anlamda gerekse askeri olmayan yardımlar bağlamında ABD en fazla sorumluluğu üstlenmiş bulunmaktadır.

Aslında, Taliban'ın çöküşünün ardından Afganistan tabiri caizse başsız-ayaksız bir ülke konumundaydı. Güvenliği sağlayacak ne polisi vardı ne de orduda askeri ne de hazinesinde bir Afgani! Afganistan'ın ABD'den birçok beklentisi bulunmaktaydı ve böylece ABD'nin de yapması gereken bir takım sorumlulukları vardı. Her şey sıfırdan başlanmalıydı. Fakirlik, çaresizlik, işsizlik gibi birçok sorun

⁶⁰ Afganistan Anayasasına göre ülke ile ilgili önemli ve hayati kararlar alınırken toplanan meclise verilen addır. Büyük Meclis anlamına gelen Loya Cirge'ye Milletvekilleri, il şura vekilleri, aşiretlerden temsilciler ve halkın her kesiminden temsilciler katılmaktadır.

millleti sarmış durumdaydı. Afganistan'ın para birimi dünyanın en değersiz para birimlerinden olmuştu. Kısacası, Afganistan'ı bekleyen bir çok sorun mevcuttu.

ABD ilk olarak yardımları ile devlet yapılandırılmasına başlamıştır. O zamana kadar Serbest Piyasa Ekonomisini denemeyen Afganistan birden kendini bu sistemin içinde bulmuştur. NGO'lar ve özel şirketler işe başladı. Böylelikler Afganistan yatırım sistemine dahil olmuştur. Dolaysıyla yabancı şirketler de Afganistan'da yatırım yapmaya başlamışlardır. Kısacası, bu fırsattan birçok kişi yararlanarak büyük sermayeler elde etmiştir. Ancak bu sistemin bilinmemesi ve önceden denenmemiş olması zenginler ile fakirler arasında uçurumların oluşmasına neden olmuştur.

Taliban'ın çöküşünün ardından devletin işlerinin önemli bölümleri ve sorumlulukları Kuzey İttifakı'nın elindeydi. Bu gruplar yıllardır savaşı tecrübe ettikleri için bu tür sistemlere aşina değillerdi. Dolaysıyla yeni yönetim sistemi ve serbest ekonomiden doğru biçimde yararlanamadılar. Devlet başkanı olan Hamid Karzai de yapması gerektiği kadar ülkeyi güçlü yönetememiştir. Sonuçta, hükümet yönetimindeki zayıflıklar ve ABD'nin Afganistan'ı iyi bilmemesi gibi konular, ABD başta olmak üzere uluslararası toplumun milyonlarca dolarlık yardımlarının iyi değerlendirilememesine neden olmuştur.

İlk bir kaç yılda Taliban sorunu da fazla ciddi değildi ve Afganistan da olumlu gelişmeler ve başarılar elde etmiştir. Ancak bu gelişmeler temel altyapının geliştirilmesi olmamıştır. Afganistan para birimi değişti ve iyi bir itibara sahip oldu, yabancı güçler polis ve Milli Ordu'yu eğitmeye başladılar, Afganistan Parlamentosu işe başladı, kadınlar ellerinden alınan eğitim hakkına kavuşarak siyaset alanında yer aldılar, Yeni Anayasa'nın Kabulü gerçekleşti, ülke ekonomisi iyiye gitti, nisbeten güvenlik sağlandı ve sonuçta tüm bu gelişmeler olurken halk da haklı olarak ülkenin siyasi geleceğinin iyi olabileceğinden umutlanmıştır.

Fakat, ülke yönetim sistemini en büyük sorunla karşı karşıya bırakan olgu ise *yolsuzluktu*. Yönetimi *rüşvet* ve *yolsuzluk* o kadar sardı ki Somali ve Burma gibi dünyanın yolsuzluk ile anılan ülkeleri ile yarışır duruma gelmiştir. Afganistan'daki *rüşvet* ve *yolsuzluğun* bu kadar yükselmesindeki en önemli sebepler arasında ise

yapılan uluslararası yardımların dikkatli denetim olmaksızın NGO ve Yabancı Ofisler aracılığı ile gerçekleşmesidir.

Aslında Bon (Aralık 2001), Londra (Ocak 2010), Berlin (2004) Tokyo (2002), Kabil (Temmuz 2010) ve bir kaç dünya ülkesinde daha gerçekleşen Konferanslar neticesinde Afganistan milyonlarca dolar yardım almıştır. Şüphesiz ki bu yardımlar doğru ve tam denetimli bir şekilde kullanılmış olsaydı en azından Birleşik Arap Ülkeri gibi bir Afganistan'ı görebilecektik.

Amerika Birleşik Devletleri başkanının 2003 yılında verdiği *Irak'a Saldırı* fermanından sonra ABD ve Uluslararası Toplumun Afganistan'a karşı dikkatinde azalma görülmüştür. Hatta bazı yorumculara göre ABD, Afganistan unutacaktı! ABD'nin 2005 yılında Irak'taki savaşı devam ederken Afganistan'da Taliban yeniden canlanarak eylemlerine devam etmiştir. 2008 yılına kadar cadde kenarlarına patlayıcıların yerleştirilmesi, gerilla savaşları, intihar saldırıları ve mayın yerleştirme gibi Taliban'ın eylemleri zirveye çıkmıştır. Sadece 2008 yılı içerisinde ölen ABD asker sayısı 151 kişi olarak belirlenmiştir.⁶¹

ABD'nin Afganistan'a girişi genel anlamda Afganistan'ın faydasına olsa bile memnuniyetsizlik ve zorlukları da beraberinde getirmiştir. Eğer Amerika Birleşik Devletleri Taliban'a karşı hava saldırısını başlatmış olmasaydı karanlık rejimin çökmesi mümkün gözükmemekteydi. Bir taraftan Kuzey İttifakı⁶² sadece ülke topraklarının %5'lik gibi bir bölümünü elinde bulundururken diğer taraftan bazı Arap ülkelerinin maddi yardımları ve Pakistan'ın da siyasi ve askeri desteği sayesinde Taliban bölgede engellenmesi güç bir güce ulaşmıştı.

ABD'nin Afganistan'a girişi, Taliban'ın o düşünce ve düzeni ile birlikte, bir daha ülke yönetimine gelemeyeceğinin garantisini vermiştir. Ancak, jeopoliti bakımdan ABD'nin Afganistan'a girmesi ise İran, Pakistan, Çin ve Rusya gibi komşu ülkeleri de rahatsız etmiştir. Her ne kadar Pakistan ABD'nin yakın müttefiklerinden olsa

⁶¹ <http://www.avapress.com/vdcj.aeifuqeivsfzu.html> (Erişim tarihi: 10.03.2014)

⁶² Taliban'a karşı kuzey bölgesinde bulunan liderler tarafından oluşturulan birliğin adıdır. Daha önceden kendi aralarında iç çatışmalarda olan birlikler Taliban gücü karşısında bir birlik oluşturmuş ve adına Kuzey İttifakı demişlerdir.

bile, Pakistan'ın kukla hükümeti olan Taliban'ın ABD tarafından devirmesi Pakistan'ın yararına olmamıştır.

ABD'yi düşmanı ve *`Büyük Şeytan`* olarak telakki eden İran da, ABD'nin askeri anlamda komşu ülkesine konuşlanmasından ciddi anlamda rahatsızlık duymaktadır. İran makamları ve İran'daki medya da ABD'nin Afganistan'daki Askeri Varlığı'ndan *`İşgalci Güçler`* olarak bahsetmektedir. Çin ve Rusya da NATO'nun genişlemesini istememekte ve onların *`mahremlerine`* yakın olmasından rahatsızlık duymaktadır. Böylece, onlar da Afganistan'daki tüm gelişmeleri yakından takip etmektedirler.

Kısacası, eğer Hamid Karzai ve başkanı olduğu Afganistan devleti güçlü bir siyasi ve idari iradeye sahip olsaydı şüphesiz bugün olduğumuzdan daha iyi ve farklı durumda olacaktık. Zeki ve uyanık bir idare, ülkedeki yoksulluğu ortadan kaldıracak ve ülkenin alt yapısını sağlayabilmek için, yabancı ülkelerin yeterli desteğini daha fazla alarak kaynakları doğru kullanabilirdi.

Afganistan devleti komşu ülkeleriyle iyi ilişkiler kurmak ve batı ülkeleri ile de stratejik ilişkilerini korumak suretiyle, Afganistan'da istikrar ve barışın sağlanması, ülkenin gelişmesi ve ilerlemesi hususunda olumlu adımlar atabilir. ABD'nin Afganistan'a girmesi ve ülkede bulunması genel anlamda güvenliği garanti etmiş olsa da komşu ülkelerin gizli müdahaleleri sayesinde ülkede istikrarın bozulması da bir gerçektir. Pakistan'ın tam anlamıyla Taliban'a destek vermesi ve İran'ın, Afganistan'ın meselelerine müdahale etmesi gibi hususlar da göstermektedir ki Afganistan'ın istikrarının bozulmasında komşuları büyük rol oynamaktadır.

ABD'nin Afganistan'daki Askeri Varlığı'nın beraberinde getireceği endişe ve önemli bir husus ise, Afganistan topraklarını komşu ülkelere özellikle İran'a karşı kullanabileceği ihtimalidir. ABD'nin İran'a saldırması ihtimaline karşı, İran'ın da Afganistan'da bulunan ABD üslerine saldıracağı açıklamaları defalarca tekrarlanmıştır.

ABD'nin Afganistan'daki Askeri varlığına karşı olan bazılarının göre, bu birliklerin ülkede bulunması ülkenin istiklal ve bağımsızlığının sorgulanmasına yol açacaktır.

Bir diğerk taraftan ise ÷lkede bulunan bazı radikal ve aşırı mollalara göre, yabancıların ÷lkede bulunması bir İslam ÷lkesine doğrudan *tecavüz* olarak nitelendirilmektedir. Hatta, onlara karşı, defalarca *cihat* kavramından da bahsetmişlerdir.

Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan'daki Askeri gücünün 2008'deki sayısının 48.000⁶³ civarında olup 2014 sonuna kadar bu sayıda azalma olacağı söylenmektedir. Taliban'a karşı askeri operasyonlar ve seçim güvenliğinin sağlanması gibi tüm güvenlik sorumlulukları şuan da Afgan Güvenlik Güçleri'ndedir. Bu sorumluluklar bir kaç sene öncesine kadar yabancı güçlerin kontrolündeydi.

4.2.2. Afganistan halkının ABD'ye tutumu

Washington ile Kabil arasında imzalanması beklenen Güvenlik Anlaşması'na halkın bakışı bir anlamda ABD'ye tutumunu da yansıtmaktadır. Devlet başkanı Hamid Karzai Kasım 2013'te, Amerika ile Güvenlik Anlaşması için Loya Jirga'yı (Büyük Meclis/İhtiyarlar Meclisi) toplamıştır. Millet vekilleri, İl Şura temsilcileri, Aşiret ve kavim büyükleri gibi halkın her kesiminden oluşan bu meclis, Karzai'nin beklediğinin aksine Güvenlik Anlaşması'nın imzalanması yönünde büyük çoğunlukla oy vermiş ve hatta bir an evvel imzalanması konusunda Karzai'yi teşvik etmiştir.

Bu anlaşmanın imzalanması konusunda Karzai'nin ikili oynaması ise halkın tepkisini çekmiştir. Gerek görsel medya gerekse sosyal medya üzerinden tepkisini dile getiren halk Karzai'nin bu ikili oynamasını halkın iradesine saygısızlık olduğunu dile getirerek onu kınamış ve bir an önce bu anlaşmanın imzalanması gerektiğine dikkat çekmiştir. ABD ile iyi ve kalıcı ilişkilerin devam etmesinden yana olan halkın çoğunluğun bu olumlu tepkileri de, ABD Birliklerinin Afganistan'da bulunmasından ve Amerika ile stratejik ilişkilerin kurulup geliştirilmesinden razı olduklarını göstermektedir.

⁶³ http://wikipedia.org/wiki/War_in_Afghanistan (Erişim tarihi: 07.03.2014)

Tabii ki, Washington ile Güvenlik Anlaşması'nın imzalanmasının ardından ABD Askerleri'nin Afganistan'da kalması gerektiği ile ilgili halkın birkaç önemli sebepleri vardır. Bunların bazılarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Taliban ve etrafa korku salan diğer örgütlerin güçlenerek bir daha ülke yönetimini ele geçirme korkusu,
- Pakistan ve İran gibi komşu ülkelerin, Afganistan'ın iç meselelerine rahatça karışabilmelerini engelleyebilme beklentisi,
- Ülke içerisinde az da olsa güvenliğin sağlanmasına katkıda bulunabilecekleri arzusu,
- Ülke içerisindeki farklı silahlı grupların kendi aralarında çıkabilecek her türlü etnik ve mezhep çatışmalarına engel olmaları ve kısacası geçmişteki karanlık ve acı günleri bir daha tecrübe edilmemesi.

Bugün Afganistan halkı, milli menfaatine göre ABD ile kurulacak bir stratejik ilişkinin kendilerinin zararına olmayacağı aksine yararına olacağını farkındadır. Bu nedenle Afganistan'da yaşayan her etnik ve mezhepsel grubun Amerika'ya karşı olumlu tutumu bulunmaktadır. Bugün, hiç bir komşunda bulunmadığı kadar Afganistan'da demokrasi ve ifade özgürlüğü vardır. Afganistan'daki görsel ve işitsel medya sayısına bakıldığında zaman komşularına nazaran daha fazla olduğu görülmektedir. Afganistan'daki halk dünyanın en gelişmiş teknolojisini kullanmaktadır. Halk özgür bir şekilde haklarını arayabilmek ve görüşlerini dile getirebilmek için sokaklara dökülüp gösteriler düzenleyebiliyor.

Bu ve bunun gibi saydıklarımızın birçoğuna on dört (14) yıl önce Afganistan'da raslamak mümkün değildi! Bu gelişmelerin tamamını 11 Eylül sonrası başlatılan sürece borçluyuz. Eğer Afganistan devleti ve halkı bu fırsatları iyi kullanmalı ve Afganistan'ı dünyanın zengin ülkeleri arasına taşımalıdır.

Buraya kadar ABD'ye karşı halkın çoğunluğunun olumlu tepkilerinden bahsedilmeye çalışılmıştır. Ancak, eğer halk bu kadar memnun ise "ülkedeki bu kargaşa ve düzensizlik nedir" sorusu da akla gelmektedir. Tabiki, ABD'ye karşı olan kesimler de ülke içerisinde bulunmaktadır. Bu kesimlerin sayıları fazla

olmamakla beraber karşı olduklarına dair kendilerince makul ve geçerli sebepleri de bulunmaktadır. Bu kesimlerin, ABD'ye karşı olumsuz tutumlarını ise şu şekilde sıralamak mümkündür:

ABD'nin:

- Operasyonları sırasında sivil halkın evlerine baskınlar düzenlediği,
- Masum bebek ve çocukların operasyonlar sırasında öldürdüğü,
- Halkın değerlerine saygı duymadığı,
- Taliban ile mücadele konusunda samimi olmadığı ve eğer gerçekten terörizm ile mücadele edilmesi gerekiyorsa neden Taliban yuvalarının bulunduğu Pakistan'da mücadele etmediğini iddia etmektedirler.

Ayrıca:

Bazı olumsuz tutum sergileyen aşırı ve radikal İslamcı gruplara göre ise: ABD'nin ülkedeki askeri varlığı, bir İslam ülkesinin `kafirler` tarafından işgal edildiğini kanıtlamaktadır. Bu nedenle onlara karşı savaşmanın ve cihadın her mümin için farz olduğunu ilan etmektedirler.

Bazıları ise, ilk yıllarda tasfiye edilen Taliban'ın "nasıl birden güçlenebileceği ve kısa bir süre içerisinde Afganistan devleti ve halkını dış güçlerin varlığına rağmen tehdit edebilecek boyutlara ulaşabildiği" eleştirisini yöneltmektedirler. Afganistan'da ABD'nin bulunmasına olumlu bakmayan bir diğer kesim ise, Taliban'a destek veren gücün ABD'nin bizzat kendisi olduğunu yoksa kolaylıkla Taliban'ın yok edilebileceğini iddia etmektedir.

ABD karşıt bir takım görüş sahiplerine göre ise, ABD ve İngilizler, ülkede daimi üslerini bulundurabilmelerini garanti edebilmek için bir düşmana ihtiyaç duymaktadırlar. Aksi takdirde onların, ülkede daimi asker bulunduracaklarını gerektirecek meşru bir sebep kalmayacaktır. Bu nedenle, ABD ve İngilizlerin ülkede daimi asker bulundurabilmeleri için, terör ve korku saçan Taliban'ın en iyi seçenek olduğunu iddia etmektedirler.

Sonuç olarak, ABD'nin Afganistan'da bulunmasına olumlu tutum gösteren halkın yanı sıra onlara karşı çıkan ve ülkede bulunmalarından hoşnut olmayan kesimler de bulunmaktadır. Bu nedenle, bu durum gelecekte *büyük sorun ve felaketlere* yol açabileceği gibi ABD'nin perde arkası politika değişikliği sayesinde *büyük fırsat ve aydınlıklara* da dönüşebilecektir.

4.2.3. ABD-Karzai ilişkisi

Karzai ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ilişkiler zaman içerisinde inişli ve çıkışlı olmuştur. Karzai'nin Bon Konferansı'nda (2001) geçici cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından 2008 yılına kadar yani George Bush'un başkanlık döneminin sonuna kadar ABD ile Karzai arasındaki ilişkiler çok sıcak ve samimiydi. Bu süreçte birtakım küçük anlaşmazlıklar da olmuştur. Ancak bunlar iki ülke arasındaki ilişkileri derinden zedeleyecek mahiyette tezahür etmemiştir.

Karzai ile Bush'un sürekli irtibat halinde oldukları yani haftalık telefon görüşmeleri yaptıkları söylenmektedir. Bu telefon görüşmeleri neticesinde birçok sorunun üstesinden gelindiği bilinmektedir. Aralık 2008'de Irak'ta bir gazeteci tarafından Bush'a ayakkabı fırlatılmıştı. Bush ondan sonra Afganistan'a gitmişti. Bu ziyareti sırasında Hamid Karzai, George Bush'a madalya⁶⁴ hediye etmiştir. Aslında bu ziyaret, George Bush'un başkan sıfatıyla Afganistan'a son ziyaretiydi.

Obama döneminin başlangıcından ve hatta Obama'nın başkanlık koltuğuna daha oturmadığı dönemden itibaren Karzai-Obama ilişkisi iyi değildi. ABD başkanlık kampanyası sırasında Obama Afganistan'a gelmiş, Kandahar valisi Gül Ağa Şirzai⁶⁵ ile görüşmüş fakat Karzai ile görüşmeden geri dönmüştür. O dönemde bazı görüş sahiplerine göre Obama'nın cumhurbaşkanı olduktan sonra Afganistan'da yönetim ve lider değişikliğine gidebileceği de düşünülmekteydi. Afganistan cumhurbaşkanlık seçimlerinde Obama'nın Karzai'ye karşı Dr. Abdullah'ı destekleyebileceği de söylenmekteydi.

⁶⁴ <http://kabulpress.org/my/spip.php?article2696> (Erişim tarihi: 02.03.2014)

⁶⁵ <http://kabulpress.org/my/spip.php?article3754> (Erişim tarihi: 02.03.2014)

Karzai'nin, General Dostum'un desteği ile bir kez daha seçim galibi olmasının ardından da, ABD-Afganistan arasındaki ilişkiler gergin olarak kalmıştır. O dönem Başkan Obama Afganistan'da Bagram havaalanını ziyaret etmiş ve yine Karzai ile görüşmeden geri dönmüştür.

Özel güvenlik şirketleri, ABD'nin gece operasyonları, ABD'nin Taliban ile gizli görüşmeleri gibi bir takım konular, ABD-Afganistan ilişkilerine ciddi anlamda gölge düşürmüş ve günümüze kadar da süregelmiştir. Gerginlik o kadar artmıştır ki Washington ile Kabil arasında iletişimin defalarca kesilmesine neden olmuştur. Beyaz Saray makamları Karzai'yi güvenilmesi zor bir ortak olarak nitelendirmişlerdir.

Gerginliğe neden olan en önemli sorunlardan biri ise, ABD'nin Afganların evlerine özellikle Peştun kabilelerinin yaşadığı bölgelere yönelik gerçekleştirdiği gece operasyonlarıdır. Karzai da etnik köken olarak Peştun olduğu için, bu süreçte Peştun kabile reislerinin ciddi eleştirilerine hedef olmuştur. Kabile reisleri, ABD askerlerinin gece operasyonları sırasında bölge halkına cinsel tecavüzde bulunduğunu, masum bebek, ocuk ve kadınları katlettiğini iddia etmişlerdir. Ilişkiledeki gerginlik ve Karzai'nin, durumu kontrol edebilme kapasitesinin zayıflığı o kadar belirginleşmiştir ki, Karzai birçok konuşmasında ağlayarak ABD askerlerinden şikayetçi olmuştur.

Sonunda Karzai, yabancı güçleri önemli operasyonlardan el çektirmek için çabalamış ve artık yabancı güçlerin insanların evlerine yönelik operasyonlar dzenleyemeyeceklerine dair bir ferman yayınlamıştır. Dolayısıyla 2014 yılında tüm güvenlik sorumlulukları Afgan Güvenlik Gleri'ne geçmiş ve Karzai Afgan Güvenlik Gleri'ne hiçbir şekilde yabancılardan hava desteği almamaları gerektiğine dair emir vermiştir.

Obama'nın başkan seşilmesinden günümüze kadar (2008-2014) ABD-Karzai ilişkisi gerginlikler ile devam etmiştir. Bu gerginliğin daha da artmasına neden olan iki önemli husus bulunmaktadır. Birincisi; Washington-Kabil arasında imzalanması beklenen Güvenlik Anlaşması ve Afganistan'daki güvenlik sorumluluğunun yabancılardan tamamen Afgan güvenlik güçlerine geçmesidir.

Hamid Karzai, Loye Cirge'yi (Büyük Meclis) toplamış, bu meclisten kabile reisleri, milletvekilleri ve diğer kesimlerin muhalefeti neticesinde ABD ile imzalanması beklenen Güvenlik Anlaşması'na, karşı oy çıkacağını bekleyen Karzai'nin beklentisinin aksine olumlu sonuç çıkmıştır. Mecliste bulunanların büyük çoğunluğu Güvenlik Anlaşması'nın imzalanması yönünde oy kullanarak Karzai'yi bir an önce bu anlaşmayı imzalaması için teşvik etmişlerdir. Bu konu, Karzai'nin, ABD başta olmak üzere Batı ülkelerinden daha fazla imtiyaz alabilme düşüncesini de suya düşürmüştür.

İlişkilerdeki gerginliğin daha da artmasına neden olan ikinci husus ise; Bagram Hapishanesi'nden, Karzai tarafından serbest bırakılan Taliban militanları olmuştur. Güvenlik sorumluluğunun yabancı güçlerden Afgan güvenlik güçlerine geçmesinin ardından, Karzai, Adli İşleri İnceleme komitesi olarak bir ekibi görevlendirmiş ve neredeyse Bagram Hapishane'sindeki Taliban tutuklularının tamamını serbest bırakmıştır.

Bu durum, Beyaz Saray yönetiminin öfkelenmesine yol açmıştır. Pentagon makamları da, serbest bırakılanların ya savaş esnasında ya da terör operasyonlarında yakalandıklarını, üstelik Taliban'ın en tehlikeli fertlerinden olduklarını ve onların serbest bırakılmasının Afganistan güvenliği ve istikrarı için tehlikeli olduğunu açıklamıştır.⁶⁶

Ancak, Karzai ve ekibi tüm bu endişelerin yersiz olduğunu ve serbest bırakılanların hepsinin suçsuz kişiler olduğunu duyurmuştur. Karzai, Taliban'ı defalarca *Memnun olmayan/Memnuniyetsiz Kardeşler* olarak nitelendirmiştir. Karzai'nin bu tutumu/politikası gerek yurt içinde gerekse yurt dışında büyük tepki ve eleştirilerle karşı karşıya kalmıştır. Bazı kişiler Karzai'nin ABD'ye karşı sert çıkışlarının nedenini, gelecekte tarih kendisinden bir kukla değil de vatanperver ve hayırsever bir kişi olarak bahsetme beklentisine yorumlamaktadırlar. Ancak, daha önceden tanınmamış bir kişi olan Karzai'yi, Taliban'ın çöküşünün ardından Geçici Yönetim'in başına ABD'nin getirdiğini herkes çok iyi bilmektedir.

⁶⁶ <http://m.darivoo.com/a/bagram-detainees-release-conflict/1838483.html> (Erişim tarihi: 23.04.2014)

ABD ile Karzai ilişkilerinin birçok diğer hususlarda da gerginliklere sebep olduğu bilinmektedir. Karzai; İlişkilerdeki bu gerginliğin aslında 2008'den beri kapalı kapılar ardında sürdürüldüğünü, ancak son günlerde medyaya da sızdığını açıklamıştır.⁶⁷ Karzai defalarca halkın duygularını Afganistan'da ABD politikaları aleyhine kullanmıştır. Aksine ABD'nin askeri gücünü ise siyasi rakiplerini yatıştırmak ve bastırmak için kullanmıştır.

ABD ile Afganistan arasındaki ilişkilerin gerginliğinin bir diğer nedeni ise; Afganistan ordusunun yeterli derecede ağır ve hafif silahlarla donatılmadığı hususudur. Afganistan milli polis ve orduya sahip olmuştur, ancak bu ordunun hava kuvvetlerinden mahrum olduğu ve yeterli derecede silahlara sahip bulunmadığı bilinmektedir. Karzai konuşmalarından birinde, ABD ve Batı devletlerinin, Afganistan ordusunu modern silahlarla donatmadığı takdirde diğer ülkelere el uzatacağını açıkça beyan etmiştir. Karzai'nin diğer ülkelerden maksadının Rusya olduğu düşünülmektedir.

Karzai'nin İran ve Rusya makamları ile olan yakın ilişkisi de Washington-Kabil ilişkilerine defalarca gölge düşürmüştür. İran makamları, ABD'nin Afganistan'daki askeri varlığını işgalci güçler olarak nitelendirmiş ve kendi hedeflerini gerçekleştirebilme hususunda Karzai'ye yıllık büyük miktarda `*hediye*` para aktardıkları da bilinmektedir. Medayanın ortaya attığı bu iddia, daha sonra Karzai tarafından da doğrulanmıştır.

Şangay konferansına gitmeden önce Karzai-Putin görüşmesi de, Washington-Kabil ilişkilerine gölge düşüren sebeplerden olduğu düşünülmektedir. Son olarak Afganistan seçimlerinden önce gerçekleşen Karzai-Putin görüşmesinde, Karzai'nin Putin'e Afganistan cumhurbaşkanlığı seçimlerinden bahsetmesi ve Afganistan dış işleri bakanı Zalmay Resul'ü kastederek `*adaylardan birinin de şu anda orada olduğunu*` dile getirdiği iddia edilmektedir.⁶⁸ Karzai, kendi adayına dolaylı olarak Moskova'nın da desteğini çekmek istemiştir.

⁶⁷ http://www.nytimes.com/2010/10/24/world/asia/24afghan.html?pagewanted=all&_r=0 (Erişim tarihi: 23.04.2014)

⁶⁸ <http://www.khaama.com/persian/archives/7540> (Erişim tarihi: 23.04.2014)

Sonuç olarak;

Batı özellikle de ABD-Afganistan ilişkisi bugünlerde o kadar gerilmiş bir durumdadır ki, son olarak ABD, *Sıfır Seçeneği*'ni bile uygulayabileceğini açıklamıştır. Sıfır Seçeneği ise; ABD Askerleri'nin Afganistan'dan tamamen çekilmesi, Afganistan'daki *güvenlik* ve *yeniden yapılanma* projelerinin uluslararası toplum tarafından desteklenmemesidir.

Aslında, Karzai'nin bu politikalarından yorulmuş halkın soğuduğu ve seçimlere fazla katılım göstermeyeceği yönünde düşünceler de ortaya atılmıştı. Fakat Afganistan halkının ülke geleceğine yönelik endişe duymasına neden olan bu durum bir anlamda düşünülenin aksine halkı harekete geçirmiş ve halkın büyük bir heves ile seçime katılımına sebep olmuştur. Nitekim, bu katılım ile birlikte, Afganistan halkının Taliban ve Talibanizm'e karşı olduğu bir kez daha tarihe geçmiştir.

ABD ile Güvenlik Anlaşması şu anda imzalanmamıştır. Afganistan'da cumhurbaşkanlık seçimi gerçekleşmiştir. ABD yetkilileri, yeni cumhurbaşkanının göreve başlamasının ardından ilk iş olarak iki ülke arasındaki Güvenlik Anlaşması'nın imzalanacağını açıklamışlardır. Aslında Karzai'nin de bu anlaşmanın imzalanması hususunda bir muhalefeti olduğu kanaatinde değiliz. Ancak, Karzai'nin, bu duruşu ile, anlaşmanın Afganistan'ın menfaatine olacak biçimde şekillenmesi ve ABD askerlerinin keyfi davranışlarının kısıtlanmasını hedeflemiş olduğu düşünülmektedir.

4.2.4. ABD-Afganistan Türkleri ilişkisi

ABD-Afganistan Türkleri ilişkisi aslında daha çok 11 Eylül sonrası ABD-Dostum ilişkisi bağlamında olmuştur. Dolayısıyla ABD-Afganistan Türkleri ilişkisi konusunu General Dostum'un ABD ile olan ilişkisi bağlamında incelenmiştir. General Dostum'un hayatı ile ilgili bilgiyi ise tezimizin Ekler bölümündedir.

ABD-Dostum ilişkisi

General Dostum'un ABD ile ilişkisinin, lideri olduğu partisini kurduktan sonra başladığı bilinmektedir. Ancak ilişkilerin yoğun olarak devam ettiği dönem ise, 11 Eylül 2001 sonrası olarak karşımıza çıkmaktadır. ABD'deki ikiz kulelerin vurulması sırasında Afganistan dışında olan General Dostum olayın haberini alınca ABD'nin Afganistan'a saldıracağını ve dolayısıyla bu konuda kendisine başvurulabileceğini tahmin etmiştir. 12 Eylül 2001 sabahı General Dostum'un Özbekistan'daki temsilcilerinden biri arayıp 11 Eylül saldırısını haber verir. Daha önceden New York gezisi sırasında ziyaret ettiği İkiz Kuleleri iyi bilen Dostum bu haberi duyunca şaşırılmıştı.⁶⁹

ABD, Taliban ve El-kaide'ye karşı başlattığı operasyonunu ilk başta Afganistan'ın güney bölgesinden Komutan Abdul Hak önderliğinde başlatmıştır. Ancak, etrafı Taliban tarafından çevrilen ABD destekli Komutan Abdul Hak'ı ABD kurtarabilmede gecikmiş ve sonunda Abdul Hak Taliban tarafından öldürülmüştür. Abdul Hak'ın ölümünden sonra güney bölgesine Karzai helikopter ile indirilmiştir. Bir kaç defa Taliban tarafından etrafı çevrilen ve pusuya düşürülen Karzai ise her seferinde ABD askerlerinin bölgeye yaptığı operasyonları ile kurtarılmıştır.⁷⁰

Fazla zaman geçmeden ABD, kuzey Afganistan'da Taliban'a karşı birlikte operasyon yapabileceği bir ortağa ihtiyacı duymuştur. Taliban'ın esareti ve zulümünde yaşayan Afganistan Türkleri için aslında ABD'nin operasyonu kaçırılmaması gereken bir fırsattı. Afganistan Türklerinin bu fırsattan yararlanabilmesi için askeri anlamda güçlü olan ve halkı bir çatı altına toplayabilecek bir kişiye ihtiyacı vardı. O da şüphesiz ki General Dostum'dan başkası olamazdı. Bu sırada ABD, Türkiye'de bulunan Dostum ile temas kurmuş ve kuzeyde operasyonların başlatılması konusunda onun ile görüşmüşlerdir. Görüşmeler neticesinde Türkiye'de bulunan General Dostum Afganistan'a geçmiş ve dağılan birliklerini toplayarak ABD'nin hava desteğini alarak Taliban'a karşı

⁶⁹ WILLIAMS, Brian Glyn; 'General Dostum and the Mazar i Sharif Campaign: new light on the role of Northern Alliance warlords in Operation Enduring Freedom', **Small Wars & Insurgencies**, 21: 4, 615. (<http://www.informaworld.com/smpp/title~content=t713636778>)

⁷⁰ Endişmend; **a.g.e.** ss. 258-259.

karadan saldırıya başlamıştır. Kısa bir süre içerisinde kuzey illerini Taliban'dan tasfiye eden Dostum o dönemde ABD'nin en yakın müttefiki konumundaydı.

Dostum ile ABD arasındaki ilişkiler daha sonra bir duraklama sürecine girmiştir.⁷¹Günümüze kadar bu duraklama sürecinin devam ettiği görülmektedir. ABD-Dostum ilişkisi Amerikan müdahalesinin ilk yıllarında bu kadar iyi devam ederken neden bir duraklama sürecine girmiştir? Aslında bu sorunun farklı sebepleri olmakla birlikte iki temel nedeni olduğunu söyleyebiliriz. Birincisi; Lobi faaliyetleri bağlamında General Dostum'un rakiplerinin yurt içi ve dışında çok aktif ve etkili olması, ikincisi ise; bunlar karşısındaki zayıf dış politikadır.

Rakiplerin lobi faaliyetleri General Dostum'u uluslararası insan hakları örgütleri nezdinde adeta bir `katil` olarak göstermiştir. Bilindiği üzere ABD dış politikasında buna benzer konular fazladır. Ayrıca rakiplerin bu kadar lobi faaliyetlerini bertaraf etme hususunda herhangi bir strateji geliştirmemek de ilişkilerin bozulmasında etkili olmuştur.

Aydın kesimleri örgütlemek yerine daha çok eski savaşlarda önemli roller üstlenen komutanlara değerinde fazla değer verilmesi hem Afganistan toplumunda hem de uluslar arası toplumda olumlu karşılanmamaktadır. Zira bu komutanlar sadece ABD'de değil tüm uluslar arası kamuoyunda kötü imaja sahipler ve hatta savaş suçluları olarak görülmektedirler. Bu komutanları kollamak ister istemez General Dostum'un da imajını zedelediği düşünülmektedir. Afganistan'ın uzun yıllar iç savaş ve iktidar mücadelesine maruz kaldığı için ülke halkının geneli savaş kavramını itici bulduğu için doğal olarak bu savaşa iştirak eden komutanların çoğuna da pek hoş bakmamaktadır. General Dostum'un bu ve benzeri tutumları doğal olarak ABD'nin tepkisini çekmiş olabilir.

Diğer taraftan General Dostum'un askeri anlamda önemli bir güce sahip olması ve rakiplerine nazaran daha etkili bir konumda olması doğal olarak daha da güçlenmesinden endişe duyan ABD'yi de tedirgin etmiştir. Gelecekte önü alınamaz bir güç olmasını engelleyebilmek için 10 seneye yakın bir zaman zarfı içerisinde

⁷¹ <http://m.washingtonpost.com/world/dostum-a-former-warlord-who-was-once-americas-man-in-afghanistan-may-be-back> (Erişim Tarihi: 23.04.2014)

hem ABD yanlısı Afganistan devleti hem de bizzat ABD'nin kendisi tarafından siyaset dışı bırakılmaya çalışılmıştır. Ancak, 2014 seçimleri neticesinde yeni hükümette Dostum'un cumhurbaşkan birinci yardımcısı olarak yeniden aktif siyasete geri gelmesi ülke içinde ve dışında büyük yankıları da beraberinde getirmiştir. Bu seçimin General Dostum ekibi tarafından kazanılması neticesinde ilişkilerin daha önceki gibi olumlu yönde bir gelişme kaydedeceği öngörülmektedir.

4.2.5. ABD ve NATO'nun Afganistan'daki askeri varlığı

ABD ve NATO'nun afganistan'dan geri çekilme kararı ve kararı etkileyen faktörler

ABD liderliğinde koalisyon güçlerinin Afganistan'a müdahalesinin 13. Yılına gelindiği bugünlerde, bu yılın (2014) sonu itibarıyla bu birliklerin ülkeden tamamen çekileceği konusu gündeme gelmektedir. Bu zaman zarfında elde edilen başarıların en başında şüphesiz Taliban rejiminin yıkılması, 5 Aralık 2001'de Alamanya'nın Bon kentinde düzenlenen ve adını kentin isminden alan *Bon Konferansı* kararları neticesinde oluşturulan *geçici hükümet* ve ardından *cumhurbaşkanlık* ve *parlamento* seçimlerini takip eden süreç içerisinde kurulan *seçilmiş hükümet* ve *yeni anayasa'nın* yeni meclis tarafından onaylanması olmuştur.

Bir yandan bu gelişmeler olurken diğer taraftan terör ve güvenlik başta olmak üzere yolsuzluk, rüşvet, uyuşturucu v.d sorunlar da baş göstermeye başlamıştır. Bu durum, Taliban rejiminin yıkılmasının ardından sorunun tamamen ortadan kalkabileceği düşüncesi/tezini de -bir anlamda- çürütmüştür. Zira, cumhuriyetin ilanından (1973) bu yana sürekli çatışma ve kargaşaya sahne ola gelmiş bu ülkenin sorunlarının sadece içerideki meselelerden kaynaklanmadığı aksine sorunların derinliğine inildiği zaman bazı komşu ülkelerin parmağı olduğu ve en önemlisi bulunduğu bölge itibarı ile sahip olduğu jeopolitik konumu ve bakir yer altı kaynakları dolayısıyla doğal olarak bir takım sorunlarla karşı karşıya olduğu görülecektir.

Aslında, ABD ve NATO'nun Afganistan'a müdahalesini –birbirine karşıt görüşleri dikkate almaksızın- en yalın hali ile 11 Eylül 2001'de ikiz kulelerin vurulmasına

bağlamak doğal olacaktır. Bu saldırının ardından, terörizm ve El-Kaide'ye karşı savaş niteliği verilen bu müdahalenin Usame bin Ladin'in öldürülmesinin ardından bir anlamda doğal olarak kazanılmış olması gerekmektedir. Ancak, ne yazık ki durum bu kadar iyimser düşünmemize uygun değildir. Dolayısıyla, terörizm ile mücadele dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Afganistan'da da gerekmektedir.

ABD'nin Afganistan'a müdahalesinin ardından terörizm ile mücadeleden sonra ağırlık verdiği en önemli konulardan biri yeni düzenin oluşmasından sonra Afganistan'ın ordu ve polis teşkilatının eğitimi olmuştur. Afganistan güvenlik güçlerinin yeniden yapılanması, donatılması ve eğitimi konusunda milyonlarca dolarlık bütçe ayrılarak bir başarı elde edildiği inkar edilemez. Ancak terörizm ile mücadele konusunda Afganistan güvenlik güçlerinin gerek nicelik gerekse yeteri kadar ağır ve hafif silahlarının bulunmaması bakımından kendi ayakları üzerinde durması mümkün gözükmemektedir.

Bir bağlamda özellikle NATO'nun Afgan güvenlik güçlerini eğittiği ve onların bölgede terör ile mücadele konusunda öncekinden daha fazla yol alıp ilerleme kaydettikleri kanaatinin oluştuğuna dair bir stratejisinin bulunması da mümkündür. Ayrıca NATO ve özellikle ABD askerlerinin bölgede bulunmasından rahatsız olan İran, Rusya, Pakistan ve Çin gibi devletlerin karşı tutumları da yabancı güçlerin ülkeden çekilme kararlarında etkili olmuştur.

ABD ve NATO kuvvetlerinin bu yılın (2014) sonu itibarı ile ülkeden çekileceği söylentileri bazı kesimleri memnun etmiş olsa da, Afganistan halkının çoğunluğunu endişe duymaya sevk etmiştir. Nitekim, ABD ile Afganistan arasında imzalanması beklenen Güvenlik Anlaşması'na Loya Cirge'den (Büyük Meclis) çıkan olumlu karar da halkın büyük bir çoğunluğunun ABD askerlerinin ülkede kalmasına sıcak baktığına işaret etmektedir. Ayrıca, cumhurbaşkanlık seçimi yarışına giren önde gelen tüm adayların seçildikten sonra ilk iş olarak bu anlaşmayı imzalayacaklarını açıklamaları da bu tezi güçlendirmektedir.

ABD ve NATO kuvvetlerinin Afganistan'da ebediyen kalacaklarını düşünmek doğru olmayacaktır. Özellikle NATO'nun ilk defa NATO ülkesi olmayan ve kendi bölgesi dışındaki bir ülkede bu kadar uzun süre kalması dikkat çekicidir. ABD'nin ise

bölgedeki stratejik çıkarları gereği, ülkeden askeri anlamda bulunabileceği mümkün gözükmemektedir. Ayrıca, askeri anlamda özellikle Kandahar ve Bagram'da milyonlarca doları bulan masraflar neticesinde projesi devam eden askeri üslerin kurulmasına bakıldığında, Afganistan'dan da Irak'tan çekildiği gibi tamamen çekilebileceğini düşünmek doğru değildir.

Bir diğer husus ise Taliban örgütünün tamamen ortadan kaldırılamayacağı daha doğrusu Afganistan'ın güney bölgesinin sosyolojik yapısından kaynaklanan bir takım gerçeklerden dolayı bu örgütün tamamen ortadan kaldırılmasının imkansız olduğu kanaatinin ABD'de olduğu düşünülmektedir. Ayrıca Pakistan ile olan sınır bölgesinde yaşayan kabilelerin de etnik köken olarak Peştun olması ve Talibanların ve güney bölgesinin de etnik köken olarak ülke nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Peştunlardan oluşması gibi faktörler de ABD'nin Afganistan'dan çekilme kararında etkili olmuştur.

Terör sorununun asıl kaynağının stratejik ortağı olan Pakistan olduğunu ABD'nin anladığı ve bu nedenle mücadelede başarılı olamayacağı kanaatine varmış olması da muhtemeldir. Usame bin Ladin'in Pakistan'da öldürülmesi ve gıda ve askeri malzemeleri taşıyan NATO konvoylarına Pakistan içerisinde Taliban militanlarının saldırması gibi bir çok husus terörün asıl kaynağının Pakistan olduğunu göstermektedir. ABD'nin Pakistan'ın bilgisi dışında Usame bin Ladin operasyonu ve insansız hava araçları ile Pakistan Talibanı'nın yaşadığı bölgelerde operasyonlar düzenlemesi sonucu meydana gelen sivil ölümlere karşı bölgeden yükselen tepkilerin de ABD ve NATO güçlerinin Afganistan'dan çekilmesine neden olmuş olabilir.

ABD ve NATO askerlerinin afganistan'daki algısı

Afganistan'da NATO Kuvvetleri Genel Komutanı General Joseph Dunford, NATO kuvvetlerinin Afganistan'da birçok başarıya imza attığını, ancak bunların şimdilik kalıcı olmadığını, Haziran 2013'te açıklamıştır.⁷² Bu sözler, güvenlik sorumluluğunun yabancı güçlerden Afganlara devredileceğinden bir kaç ay önce

⁷² <http://m.huffpost.com/us/entry/3753353/> (Erişim tarihi: 23.04.2014)

sarf edilmiştir. Bu ifadeler, NATO'nun Afganistan'daki başarılarının sorgulanabileceğini beyan etmektedir.

Şüphesiz ki Taliban'ın çöküşünün ardından başında ABD'nin bulunduğu NATO, ne eğitimli ordusu ne de eğitimli polisi olan bir ülke ile karşı karşıya kalmıştır. ABD hava desteği ile Taliban'ı deviren güvenlik güçleri düzenli bir teşkilat yapısına sahip değildi. Ayrıca bu güçler farklı parti ve fraksiyonlara mensup birliklerdi. Onların eğitilip düzenli bir sistemin içine dahil edilmesi, NATO'nun karşı karşıya kaldığı önemli sorunlardandı. Bir takım çabalar neticesinde Afganistan düzenli ordu ve polise sahip olmuştur.

Ancak, Afganistan'ın özellikle Pakistan ve İran ile olan geniş sınırlarının gereği olarak bugünkü mevcut sayıdan daha fazlası bir güvenlik gücüne ihtiyaç duyduğu görülmektedir. Afgan milli polisi günümüzde birçok operasyonu kendi başına gerçekleştirmektedir. Ancak, düşman karşısında yeteri derecede başarılı olmasına rağmen kaliteli ve ağır silahlara sahip değildir.

Afganistan milli ordusunun da aynı sorunla karşı karşıya kaldığı bilinmektedir. Afganistan'ın farklı bölgelerindeki mevcut sorunlar göz önünde bulundurulduğu takdirde, güvenlik güçleri sayı bakımından bugünkünün iki katı olması gerekmektedir. Afganistan'ın güvenlik güçlerinin 240.000⁷³ civarında olduğu düşünülmektedir ki aslında bu sayının iki katı olması gerekmektedir. Ancak, bu sayının yükseltilmesinin bir dizi sıkıntılarla karşı karşıya olduğunu da dile getirmek gerekmektedir.

Günümüzde tüm Afgan güvenlik güçlerinin maaşları ABD tarafından karşılanmaktadır. Afganistan devleti, güvenlik güçlerinin maaşları ve techizatını tek başına ödeyebilecek kapasiteye sahip değildir. Bu da Afgan güvenlik güçlerinin yabancı yardımlara muhtaç durumda olduğu anlamına gelmektedir. Bu yardımlar kesildiği takdirde ise, durumun daha da vahim olması ve hatta az maaşlı ya da maaşlarını alamayan güvenlik güçleri mensuplarının görevlerini terk etme ihtimali de mümkün görünmektedir.

⁷³ <http://iipdigitaltest.usembassy.gov/st/persian/article/2013/02/20130222142911.html> (Erişim tarihi: 23.04.2014)

Önemsenmesi gereken bir diğer husus ise, Afgan güvenlik güçlerinin hava desteğinden mahrum olmalarıdır. Şu anda, Afgan güvenlik güçlerinin, gıda ve askerleri taşıyan bir kaç helikopter dışında hiçbir hava aracı bulunmamaktadır. 2014 yılına kadar, Taliban'a karşı operasyonlar NATO kuvvetlerinin hava desteği ile gerçekleşmekteydi. Ancak, ne polis ne de asker artık böyle bir imkana sahip değildir.

Şubat 2014'te, Taliban militanları tarafından 21 askerin Kuner ilinde şehit edilmesinin en önemli nedeni de hava desteğinin olmamasıdır. Ne var ki, cumhurbaşkanı Karzai hiç bir operasyonda yabancıların hava desteğinden yararlanılmaması yönünde emir vermiştir. Bu saldırıdan da anlaşıldığı gibi Afgan güvenlik güçlerinin hava desteği olmadan Taliban örgütüne karşı galip olamayacağı düşünülmektedir.

Bu sorunların varlığına rağmen NATO'nun Afgan güvenlik güçlerinin eğitim ve teçhizatı konusundaki yardım ve rolünü önemsememek adil değildir. Ancak, NATO bugün ulaşılan noktanın üzerinde, daha fazla yardımlar yapabiliirdi düşüncesindeyiz. Şu anda Afganistan'daki bir ABD askerin yıllık masrafının bir milyon⁷⁴ ABD doları civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bu miktar ile onlarca Afgan askere hem maaş hem de eğitim vererek teçhizatlandırmak mümkün gözükmemektedir.

Yabancı askerlere yıllık yapılan masrafları onlarca Afgan askere masraf etmek ve Taliban'a karşı daha iyi mücadele edebilmelerini sağlamak kalıcı ve garantili görünmektedir. Zira, yabancı askerler sonsuza kadar Afganistan'da kalmayacaklardır. Kısacası, tüm bu masraflar Afganistan güvenlik güçlerine harcanmış olsaydı, şüphesiz hem nicelik hem de nitelik bakımından bugünkünden daha donanımlı ve eğitilmiş bir orduya sahip olunacaktı.

NATO'nun, 13 yıl içerisinde Afganistan'ın tüm illerinde güvenliğin sağlanması hususunda Afgan güvenlik güçlerinin yanında olup faaliyetler yürütmesi ve Taliban saldırılarına karşılık vermesi etkili olmuştur. Taliban ve terör örgütlerinin asıl

⁷⁴http://www.bbc.co.uk/persian/mobile/afghanistan/2010/11/101115_142_defence_afghan_army.shtml
(Erişim tarihi: 23.04.2014)

çekindiği ise yüzyüze çapışmaktan daha çok NATO'nun onlara yönelik düzenlediği hava saldırıdır. Şimdi ise Taliban'ın bu çekince ve korkusu uzaklaşmıştır.

Artık hava saldırılarından rahat olan Taliban, tamamen kara savaşına odaklanmış durumdadır. İlk paragrafta da NATO Kuvvetleri Genel Komutanı General Joseph Dunford'un, *"NATO Kuvvetleri'nin Afganistan'da birçok başarıya imza attığını ancak bunların şimdilik kalıcı olmadığını"* ifade ettiğine yer vermiştik.

Sonuç olarak; NATO'nun Afganistan'da elde ettiği başarıları, ancak Afganistan'da NATO'nun varlığı ile bir anlam kazanmaktadır. Yani, NATO askerlerinin Afganistan'dan çekilmesinden sonra elde edilen bu başarıların ne kalıcılığı ne de garantisi bulunmaktadır. Başında ABD'nin bulunduğu NATO'nun en büyük başarısı ise Taliban hükümetine son verilmesidir. O karanlık günler Afganistan halkının hafızalarından silinmemiştir.

Bugün Afganistan halkı en azından yürüyüşler düzenleyebilmekte, kendi inanç ve düşüncelerini özgürce ifade edebilmektedir. NATO kuvvetlerinin Afganistan'da bulunmadığı takdirde bunların düşünülmemeyeceğini Afganistan halkı çok iyi bilmektedir. Ayrıca, NATO ve uluslararası toplumun ülkede bulunmadığı takdirde, yabancı şirketleri yatırım yapmazlar. Aslında bu kuvvetlerin bulunması bir anlamda hem Afganistan devleti hem de yatırım yapan şirketlere ve yatırımcıların Afganistan piyasasına ilgi göstermelerinin garantisidir.

ABD askerlerinin afganistan'dan çekilmesi halinde ortaya çıkabilecek durumlar

ABD'nin tüm askerlerini çekeceği ve *Sıfır Seçeneğini* uygulayacağını düşünmüyoruz. Zira ABD'nin uzun vadeli stratejik politikasında böyle bir durumun olabileceği görülmemektedir. Burada iki konu üzerinde durmak gerekir: Birincisi; Beyaz Saray yönetimi beklenmeyen ve ani bir karar ile Irak'ta yaptıkları gibi *Sıfır Seçeneğini* uygulayarak askerlerinin tamamını Afganistan'dan çekerse ne olabilir? Bu sorunun bir tarafıdır ancak konunun diğer tarafı ve ikincisi ise; Eğer ABD askeri varlığı anlamında sayı olarak bir azalmaya gider de sadece birkaç daimi askeri üs ile yetinecek olursa o zaman ne olabilir?

İlk olarak *Sıfır Seçeneğine* işaret edilecektir. ABD'nin, Irak'ta yaptığı gibi askerlerinin tamamını çekmesi durumunda Afganistan, Irak kadar karışık bir duruma düşmese bile Irak'tan daha iyi bir durumda olabileceği de mümkün gözükmemektedir. Irak ile Afganistan'ın durumunu aynı düşünmek belki de abartı olacaktır. Irak'ta yıllardır iktidarı elinde bulunduran aşırı Sünniler bugün kendilerini yönetimden uzaklaştırılmış görmekte ve Irak devleti ile kanlı bir savaş içine girmiş bulunmaktadır. Aynı şekilde aşırı Şii grupların da Sünnilere karşı savaş içinde olduğu bilinmektedir.

Afganistan'da ise, Irak'ta ve hatta komşu ülkelerimiz Pakistan ve İran arasında olduğu kadar ciddi bir mezhep sorunu bulunmamaktadır. Dolayısıyla, Afganistan'da bir mezhep savaşının çıkması muhtemel gözükmemektedir. Ancak, ABD askerlerinin olmaması durumunda Afganistan'da karşı karşıya kalınabilecek başka ciddi sorunlar bulunmaktadır. Afganistan'da (az da olsa sahip olunan) demokrasi ve ifade özgürlüğünün -en azından kısa süreliğine bile olsa- garantörü olarak, yabancı birlikler karşımıza çıkmaktadır. Yabancı askerlerin bulunmaması durumunda din adına bireysel özgürlükleri dahi kısıtlayabilecek aşırı kesimlerin tezahür edebileceği muhtemeldir.

Devlet ve uluslararası toplumun en önemli başarılarından biri ise, Afganistan'da kadın hakları konusunda katettiği ilerlemedir. Gerçi kadınlar olması gerektiği kadar haklarına erişmiş durumda değildir. Ancak bu konuda Taliban dönemi ile ve daha önceki dönemler ile kıyaslanamayacak kadar gelişmeler olmuştur.

Afganistan iç savaşında etkili olan mücahit ve diğer grupların kendi aralarında girişebilecekleri silahlı çatışmaların doğal olarak engellenmesi ve aralarında barışın olma sebebi de, bir anlamda NATO ve ABD'nin askeri varlığıdır. Yabancı kuvvetler ve özellikle de ABD'nin askeri varlığının olmadığı bir durumda bu gruplar ve liderlerinin birbirlerini kabul edip aralarında anlaşabilmeleri mümkün gözükmemektedir.

Taliban büyük bir kin ile, eski Kuzey İttifakı taraflarına ve devlete karşı savaş içerisindedir. Dolayısıyla hiçbir şekilde kendilerinden olmayan farklı düşünceleri kabul etmemekte ve dar dini yorum ve anlayışları ile tek başına iktidarı ele geçirme

hedefindedirler. Bu örgüt, kendilerini engelleyen tek güç olarak yabancıları görmektedir. Yabancı askerlerin çekilmesi durumunda iktidarı alabilecekleri ve (Emaret-i İslami Afganistan) kendi yönetimlerini kurabileceklerine inanmaktadır.

Şayet *sıfır seçeneği* uygulanırsa, bu durum ABD'nin küstüğü, Afganistan ile ilgili meselelerde yol (yön) ve politika değiştirdiği ve Afganistan devleti ile anlaşmaya varmadığı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, öyle bir durumda ABD'nin daha önceki gibi sivil ve askeri anlamda fazla yardımcı olacağı beklentisi içinde olunulmamalıdır. Şu anda teçhizat ve maaşlar dahil Afganistan ordusunun tüm giderleri ABD tarafından karşılanmaktadır. Dolayısıyla ABD'nin askeri anlamda tamamen çekilmesi durumunda bu desteğin yarıya ve hatta yarının da altına düşebileceği tahmin edilmektedir.

Bu durumda Afganistan devletinin şimdiki yönetimi ile bu sorunu aşamayacağı aşikardır. Bu sorunun aşılması ancak, ABD ve Batılı ülkelerle stratejik ilişkiler kurup yardımları ülkeye çekebilecek, ekonomik sistemi iyi bilen ve geliştirebilecek ve askeri anlamda yabancı güçlerin yerini doldurabilecek stratejileri olan muktedir ve dirayetli bir cumhurbaşkanı sayesinde mümkün gözükmemektedir.

Uluslararası toplumun, yardım kuruluşlarının ve iktisadi yabancı şirketlerin yatırım anlamında kendilerini güvende hissedebilmesi konusu, yabancı kuvvetlerin Afganistan'daki askeri varlığı ile doğrudan bağlantılıdır. Önemli uluslararası yardım kuruluşları, yabancı güçlerin çekilmesiyle birlikte onların da Afganistan'daki faaliyetlerine son vereceklerini defalarca dile getirmişlerdir. Bu durum ekonomik anlamda Afganistan devleti ve toplumu için telafisi güç sonuçlar doğuracaktır.

Olumsuz sonuçlar doğurabilecek bir diğer husus ise, Afganistan'ın iç işlerine komşu devletlerin karışabilme ihtimalidir. Pakistan'ın, nüfuzu altında ve hatta güdümünde olan Taliban ve diğer isyancı gruplar aracılığı ile Kabil'de kendi kukla devletininin olması amacıyla biran önce yabancı güçlerin Afganistan'dan çekilmesi fırsatını beklediği bilinmektedir.

İran'ın da, Suriye, Irak ve Lübnan'daki gibi Afganistan'da da kendine yakın siyasi ve askeri grupları destekleyebilme fırsatını beklediği ön görülmektedir. Yabancı

güçlerin çekilmesini müteakip bu durumların gerçekleşmesi imkan dışında değildir. Yabancıların çekilmesinin ardından Hindistan ile Pakistan'ın da aralarındaki husumetten kaynaklanan `güç deneme` ve `güç gösterisi` savaşlarına Afganistan topraklarında şahit olmak muhtemeldir.

ABD askerlerinin Afganistan'dan tamamen çekilmesinin ardından, ülkenin güney ve sınır bölgelerinin istikrarsızlığı nedeniyle dünyadaki `İslamcı` terör örgütleri ve radikal isyancı grupların eğitim merkezlerine dönüşebilme ihtimali de kuvvetlidir.

Afganistan ordusuna bakıldığı zaman, *maaşından silahına ve aracından üniformasına* kadar herşeyi ABD tarafından karşılanmaktadır. Taliban saldırıları ve cadde kenarlarına yerleştirilen uzaktan kumandalı bombalar aracılığı ile şimdiye kadar tahrip edilen yüzlerce araç tekrar ABD tarafından temin edilmiştir. ABD'nin askeri anlamda çekilmesi durumunda bu imtiyazlar bir daha olmayacak ve olsa bile eskisi kadar olmayacaktır. Belki de ordu mensuplarının maaşlarında azalma olacaktır ve bu nedenle, personelin görevi bırakması gibi beklenmeyen sonuçlar meydana gelebilecektir.

Afganistan'da petrol rezervi ve birçok hammadde kaynaklarının bulunduğu bilinmektedir. Ülkede bulunan yabancı birliklerin varlığını, yatırımlarının garantisi olarak gören yabancı şirketler, bu rezervlerin çıkarılması ile uğraşmaktadırlar. Bu iş için milyonlarca doları, tabiri caizse `kumar` oynuyormuş gibi şansa bırakmaya hazır olduklarını düşünmüyoruz. Yurt dışı ve yurt içinde yaşayan birçok Afganistanlı yatırımcının da, ülke içerisinde yaptıkları yatırımları, yabancı askerlerin tamamen çekilişinin ardından ülkeden çekebilecekleri düşünülmektedir. Böyle bir durumda işsizlik ve yolsuzluğun çoğalmasının da kaçınılmaz olacağı ön görülmektedir.

Eğer ABD *sıfır seçeneğini* uygulamaz da Afganistan'da bir kaç askeri üs kurarsa, o zaman da durumun mevcut durumdan daha iyi olabileceği kanaatinde değiliz. Böyle olursa da ABD askeri varlığının daha çok formalite ve sembolik olacağını düşünüyoruz. Zira ABD daimi üsleri ile Çin, İran ve Rusya'ya da göz dağı vermek ve varlığını bölgede hissettirmek maksadıyla daha çok stratejik olarak varlığını sürdürecektir.

Dolaysıyla, ABD'nin askeri varlığı Afganistan'ın iç meselerinden daha çok dışa dönük olacaktır. Böyle bir durumda dahi ABD, Afgan polis ve ordu teşkilatına muhtemelen destek verecektir. Ancak bu desteğin bugün olduğu kadar olmayacağı ön görülmektedir. Eğer geleceğe ve ABD'nin Afganistan'daki askeri varlığına iyimser bakacak olursak şu sonuca da varılabilir: ABD'nin Afganistan'a bakışı, Afganistan'ın gelecekteki hükümetinin komşu ülkeler, Çin ve Rusya ile iyi ilişkilerini koruyarak ABD ile nasıl bir stratejik ve güçlü ilişki kurabileceği ile doğrudan ilintili gözükmemektedir.

5. SONUÇ

Afganistan, bölgede hassas ve stratejik konumu itibarıyla tarihin değişik dönemlerinde emperyalist ve yabancı güçlerin işgaline maruz kalmıştır. Nitekim değişik dönemlerde İngilizlerin, Rusların ve 2001 sonrası da ABD'nin müdahalesi ile karşı karşıya kalan Afganistan bölgedeki stratejik konumunu itibarı ile sürekli problemlili bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mücahit direnişçilerin Sovyet işgaline ve dönemin Sovyet yanlısı Afgan Hükümetine karşı savaşı 10 yıl sürecektir kargaşa döneminin habercisi olmuştur. Dr. Necibullah hükümetinin devrilmesinden sonra mücahit gruplar iktidara gelmiştir. Mücahit gruplar arasında yaşanan iktidar mücadelesinin ağır bilançosu ise Afganistan halkı için uzun yıllar sürecektir sosyal, ekonomik ve siyasi istikrarsızlıkların meydana gelmesi ile ödenmiştir.

Sovyetler Birliği işgaline karşı savaşan mücahit direnişçilerin o dönemde birçok komşu ve bölge ülkelerinden silah, para v.s. yardımlar aldığı bilinmektedir. Soğuk Savaş dönemi Amerika Birleşik Devletleri'nin Sovyetler Birliği'ni zayıflatmak amacıyla Afganistan'daki direnişçilere her türlü maddi yardımda bulunduğu tespit edilmiştir.

Pakistan, Suudi Arabistan ve ABD destekli Taliban örgütünün 1994'te ortaya çıkması ve kısa sürede tüm ülke yönetimini ele geçirmesi mücahit gruplar arasındaki iktidar mücadelesine de son vermiştir. Ayrıca, ABD petrol şirketlerinin Taliban ile yakın ilişkileri dikkat çekicidir. Nitekim; UNOCAL'ın sorumlularından biri Financial Times ile yaptığı rapörtajda "ABD'nin Taliban hükümetini resmiyette tanıması gerektiğini açıklamıştır. Ayrıca UNOCAL'ın yardımcısı ve Afganistan boru hattının da sorumluluğunu üstlenen Marry Miller Talinan'ın Kabil'i ele geçirmesinin ardından UNOCAL'ın Kandahar'da temsilciliğini açmıştır.

11 Eylül saldırısını müteakip *Kalıcı Özgürlük Operasyonu* adı altında, ABD'nin Afganistan'a *müdahalesinin* ardındaki amacın El-kaide ve Taliban terör örgütüne karşı savaşmaktan daha çok çıkarları gereği, Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya ve İran gibi bölge ülkelerine, bölgede üstünlük sağlama olduğu görülmektedir.

11 Eylül 2001 olayının gerçekleşmesinin ardından ABD'nin müdahalesine maruz kalan Afganistan'ın sorunları Karzai hükümeti döneminde de devam etmiştir. 11 Eylül saldırısıyla dünya dikkatinin adeta çekim merkezi haline dönüşen Afganistan'ın, *"Kalıcı Özgürlük Operasyonu"* adı altında gerçekleşen saldırının 13. yılına girdiğimiz bu günlerde Amerika başta olmak üzere NATO birliklerinin ülkeden çekileceği hazırlıkları başlamıştır. ABD'nin ise ülkeden tamamen çekilmeyi hedeflemediği anlaşılmaktadır.

11 Eylül saldırısının ardından ABD'nin Afganistan'a müdahalesi Taliban esareti altında yaşayan ülke halkı tarafından sevinç ile karşılanmıştır. Günümüzde Amerika ve NATO askeri birliklerinin Afganistan'da bulunmasına halkın genel anlamda bir tepkisi bulunmamaktadır. ABD ve NATO birliklerinin ülkede bulunması gerektiğine olumlu bakan çoğunluğun yanı sıra değişik nedenlerden dolayı olumsuz tutum sergileyerek muhalefet eden kesim de bulunmaktadır.

Bu bağlamda halkın büyük çoğunluğu ABD'yi Taliban'ı engelleyebilecek ve ülkede nisbeten de olsa istikrarı sağlayabilecek yegane güç olarak görmektedir. Ancak Taliban sorununun aslında ABD'nin çekilmesinden sonra biteceğini ileri süren bazı kesimler de bulunmaktadır. Ancak Taliban sorununun Pakistan'ın onayının alınmadan bitirilebileceğinin düşünmek doğru değildir. Diğer ifade ile Taliban sorunun bitirilmesinin ancak Pakistan ile iyi ilişkiler kurmak ve Pakistan'ın çıkarlarına zarar vermemek şartı ile bitirilebileceği kanaatindeyiz. Bu anlamda sorunun ortadan kalkması konusunda 2014 seçimleri neticesinde yeni seçilecek cumhurbaşkanının stratejik zekası önemli rol oynayacaktır.

ABD ve NATO askerlerinin Taliban'a karşı düzenledikleri askeri operasyonlarda o bölgede yaşayan ailelerin Taliban'a destek verdiklerinden yola çıkarak insanları sorguya çekmeleri ve en önemlisi, aile reisi olan erkekleri ailesinin gözü önünde küçük düşürmesi gibi davranışları halkın yabancı güçlere nefretinin artmasında önemli rol oynamıştır.

Hatta o bölgelerde yaşayan halkın bir kısmının yabancıların bu olumsuz davranışları karşısında (inadına) Taliban'a destek verdikleri de bilinmektedir.

Dolaysıyla günümüzde Taliban'ın güçlenmesindeki önemli nedenlerden birinin de uygulanan yanlış straji ve politikalar olduğu tespit edilmiştir.

Tabiki Taliban'ın güçlenmesindeki nedenlerin sadece bunlardan ibaret olduğunu söylemek mümkün değildir. Karzai yönetiminin başarısızlığı, hükümet içerisindeki yolsuzluklar, uyuşturucu ekimi ve üretiminde bazı devlet yetkililerinin de işbirliği yaptığı ve ülke nüfusunun yarısına yakınının işsiz olduğu bilinmektedir.

ABD ve NATO askerlerinin 2014 sonu ülkeden çekilmesi konusunun gündemde olduğu bu günlerde Taliban silahlı eylemlerinin de arttığı gözlemlenmektedir. ABD'nin sıfır seçeneğini Afganistan için uygulamayacağı aşıkardır. Afganistan'da askeri üslerinin inşası için 2009 yılında 100 milyonlar ile ifade edilebilecek Amerikan doları harcayan ABD'nin Afganistan'dan çekilebileceğini iddia etmek mantıklı değildir. Kandahar ilinde tesisine başlanan Askeri Hava alanı ayrılan 16 milyar dolarlık, aynı şekilde Bagram'daki inşaatı devam eden hava alanına harcanan ve ABD askeri üsleri için satın alınan arazilere ayrılan bütçeler göz önünde bulundurulduğunda ABD'nin uzun yıllar ülkede kalacağı düşünülmektedir.

Afganistan halkının genelinin görüşü de 2014 sonra ABD'nin ülkede asker bırakması yönündedir. 2014 Cumhurbaşkanlık seçim adaylarının da hepsi ABD-Afganistan arasındaki Güvenlik Anlaşması'nı seçilmeleri durumunda imzalayacakları mesajını vermişlerdir. Bu durum da göstermektedir ki ABD uzun yıllar Afganistan'da asker bulunduracaktır. ABD'nin asker ülkede daimi üs/üsler kurması genel itibarı ile Afganistan halkının yararına gözükmektedir. Bir taraftan İran'ın ve Pakistan'ın müdahalesi diğer taraftan Taliban tehdidini göz önünde bulunduracak olursak ABD askerlerinin bir müddet Afgan güvenlik güçlerinin yanında olması Afganistan'ın yararınadır.

KAYNAKÇA

FARSÇA KAYNAKLAR

- Alkushi, A. (2005). *Yazah-i September ve Tawtiyehayi Poşti Perde-i An* (Farsça'ya Çev. Kadir KADİRİ, 11 Eylül ve Onun Perde Arkası Desiseleri), Afganistan Yayınevi İdaresi.
- Arzu, A. (2002). *Cigunegi Huviyet-i Milli Afganistan (Afganistan Milli Kimliğinin Nasıl Oluştuğu)*, Tahran.
- Avij, V. (2004). *Afganistan Ulgu-i Demokrasiyi Amrikayi (Amerika Demokrasisinin Örneği Afganistan)*, Afganistan.
- Azimi, M. N. (Orgeneral), (1999) .*Ordu ve Siyaset Der seh dehe-i Ahir der Afghanistan* (Son 30 Yılda Afganistan'da Ordu ve Siyaset), I. ve II. Meyvend Yayınları, Peşaver, 1378.
- Davlatabadi, B.A. (1993). *Şinasname-i Afganistan (Afganistan'ın Bilinmesi)*, Kum.
- Emini, M. K. (2009). *Coğrfyayi Umumi Faryab (Faryab'ın Genel Coğrafyası)*, Afgan Mesleki yay. Kabil.
- Endişmend, M. İ. (2007). *Amrika dar Afghanistan* (Afganistan'da Amerika), Meyvend Yayınları, Kabil.
- Farhang, M. S. (1993). *Afganistan der penc karn-ı ehir (Son Beş Asır'da Afghanistan)*, Cilt I. Meşhed.
- Hayfi, H. (2010). *Afghanistan Tahta-i Hiz-i Istimar* (Afganistan Sömürgeciliğin Zıplama Tahtası), Meyvend Yayınları, Kabil.
- Oğuz, A. (2001). *Hedef Ülke: Afganistan*, İstanbul.
- Rahimi, M. (2011). *Nakdi ber Sahtar-ı Nizam der Afganistan (Afganistan'daki Devlet Yapısına bir Eleştiri)*, 2. Bsk. Said Yayınları, Kabil.
- SAİDİ, A. (2009). *Buhran-i Feragir Faciayı Cibran Napezir* (Geniş Kriz Telafi Edilemez Facia), Said Yayınları.
- Şehrani, E. (2010). *Tarihçe-i Akvam Der Afganistan (Afganistan'da Kavimler Tarihi)*, Aydın Afganistan Yay. Kabil.
- Tenin, Z. (2004). *"Afganistan der Karn-i bistum (Yirminci yüzyılda Afganistan)"*, Tahran 1383.

TÜRKÇE KAYNAKLAR

- Arı, T. *Irak, İran, ABD ve Petrol*, Alfa Yayınları, 2. Baskı.
- Arpacık, Yusuf Ziya, “*GÜN DOĞARKEN Altaylar’dan Tuna’ya Türk’ün Ayak İzleri*”, İstanbul 2008, İteriş Yay.
- Ataöv, T. (1969). *Amerika, NATO ve Türkiye*, Aydınlık Yayınları, 2. Baskı, Ankara.
- Ataöv, T. (2004). *11 Eylül Terörle Savaş mı Bahane mi?* Alkım Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul.
- Bağbaşıoğlu, A. (2004). *ABD’nin Afganistan’a Düzenlediği Askeri Müdahalenin Hukuki Dayanaklarının Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Başeren, S. H. (2001). “*Uluslararası Hukuk Açısından Amerika Birleşik Devletleri’nde Gerçekleşen Terörist Saldırılarına ve Yol Açtığı Gelişmeler Üzerine Bir Değerlendirme*”, Prof. Dr. Vecdi Aral’a Armağan, Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi, (Kocaeli)
- Beg, R. (2001). “*Adı Afganistan’dı Talibanların Eline nasıl düştü*”, Turan Kültür Vakfı, İstanbul.
- Büyükbş, M. (2009). *Amerika Birleşik Devletleri’nin Afganistan’a Müdahalesi ve Afganistan’da oluşturulan Yeni Yönetim Yapısı*, Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- Chossudovsky, M. (2010). *Amerikan’ın “Terörizme Karşı Savaşı”*, Çev: Alpaslan Işıklı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Durdueva, M. ve Kadırova, Ş. (1991). *Dünyadaki Türkmenler*, Aşkabat.
- Gültepe, N. “*Afganistan: Mazlum Türklerin Ülkesi*”, İstanbul.
- Gündüz, S. (2001). *Afganistan, Taliban ve Ladin*, Birey Yayıncılık, İstanbul.
- Hasgüler, M. ve Uludağ, M. B. (2010). *Devletlerarası Ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler*, Alfa Yayınları, 4. Baskı.
- Hüseyin, A. (2004). *Ortadoğu’da DEVLET VE TERÖR*, Çev. Taha CEVDET, Pınar Yayınları, 3. Bası.ı.
- Kalfa, S. (2002). *11 Eylül Öncesi Afganistan*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Merçil, E. (1996). *Afganistan’daki Özbekler*, Türk Kültürü, Ocak.
- Öktem, E. (2002). “*Afganistan Harekatı Üzerine Bazı Gözlem ve Düşünceler*”, Prof. Dr. Ömer Teoman’a 55. Yaş Günü Armağanı 2, İstanbul.
- Saaie, M. A. (2009). *Afganistan’da Siyasi Partiler Tarihçesi*, Yüksek Lisans Tezi, Isparta.

Saray, M. (1988). “*Afganistan*”, DiA, 1, İstanbul.

Selım, Y. (2004). “*Afganistan ve Dostum*”, Ankara, Hiler Yayınları.

İNGİLİZCE KAYNAKLAR

Crews, R. D. and Tarzi, A. (der.) (2008). *The Taliban and The Crisis of Afghanistan*, Harward University Press.

Gough, K., Sharma, H. P. (der.) (1973). *Imperialism and Revolution in South Asia*, Monthly Reviewed Press, New York and London.

Shah, M. A. (1997). *The Foreign Policy of Pakistan: Ethnic Impacts on Diplomacy, 1971-1994*, I. B. Tauris, London.

Williams, B. G. (2010). *General Dostum and the Mazar i Sharif Campaign: new light on the role of Northern Alliance warlords in Operation Enduring Freedom, Small Wars & Insurgencies*.

Williams, B.G. (2013). *The Last Warlord*, Chicago.

MAKALELER

Erol, M.S. ve Tunc, Ç. (2004). “**11 Eylül Sonrası ABD’nin Küresel Güç Mücadelesinde Orta Asya**”, *Avrasya Dosyası*, 10:1, Kasım, 5-29.

Guliyeva, N. (2000). “**Taliban İmaj mı Değiştiriyor?**”, *Stratejik Analiz*, 1: 6, Ekim, 54-59.

İNTERNET BAĞLANTILAR

İnternet: <http://www.bbc.co.uk> adresinden 07 Mayıs 2013’te alınmıştır.

İnternet: <http://kabulpress.org> adresinden 14 Aralık 2013’te alınmıştır.

İnternet: <http://www.gasam.org.tr> adresinden 19 Aralık 2013’te alınmıştır.

İnternet: <http://afghanistan.ihh.org> adresinden 05 Ocak 2014’te alınmıştır.

İnternet: <http://www.informaworld.com> adresinden 17 Ocak 2014’te alınmıştır.

İnternet: <http://www.koofi.net> adresinden 20 Ocak 2014’te alınmıştır.

İnternet: <http://www.academia.edu> adresinden 03 Şubat 2014’te alınmıştır.

İnternet: <http://m.darivoo.com> adresinden 05 Şubat 2014’te alınmıştır.

İnternet: <http://www.usakgundem.com> adresinden 15 Şubat 2014'te alınmıştır.

İnternet: en.m.wikipedia.org adresinden 19 Şubat 2014'te alınmıştır.

İnternet: <http://www.khaama.com> adresinden 07 Mart 2014'te alınmıştır.

İnternet: <http://www.ntvmsnbc.com> adresinden 12 Mart 2014'te alınmıştır.

İnternet: <http://www.aysam.gen.tr> adresinden 17 Mart 2014'te alınmıştır.

İnternet: <http://www.aysam.gen.tr> adresinden 18 Mart 2014'te alınmıştır.

İnternet: <http://www.nytimes.com> adresinden 12 Nisan 2014'te alınmıştır.

İnternet: <http://www.aljazeera.com.tr> adresinden 13 Nisan 2014'te alınmıştır.

İnternet: <http://www.avapress.com> adresinden 13 Nisan 2014'te alınmıştır.

İnternet: <http://m.huffpost.com> adresinden 13 Nisan 2014'te alınmıştır.

İnternet: www.washingtonpost.com adresinden 13 Nisan 2014'te alınmıştır.

İnternet: <http://iipdigitaltest.usembassy.gov> adresinden 15 Aralık 2014'te alınmıştır.

EKLER

Ek-1. General Abdul Raşid Dostum

Abdurreşid Dostum, 1953 yılında Cevzican (Cuzcan) iline bağlı Hacı Dukûh köyünde doğmuştur. Çocukluğu köyünde geçen Abdurreşid Dostum 26 yaşındayken Sovyetlerin açtığı bir doğal gaz kurumunda Şibirgan'da çalışmaya başlar. Üstün zekâsı ve yetenekleri sayesinde kısa bir süre içinde kurum içinde örgütlenerek işçi sendikasının başkanı olur.

Bu sıralarda Sovyetlerle mücahit direnişçiler savaşıyordu. Mücahitler Suudi Arabistan ve Pakistan'ın desteğiyle Afganistan'da Sovyetlerle çatışıyorlardı. Bu mücahit denilen grupların Afganistan'da yaşayan Türklere ve mazlum halka karşı aldıkları tavırları Abdurreşid Dostum'da bir milli şuurun uyanmasına neden olmuştur. Bu durumdan rahatsız olan Dostum kuzey Afganistan'da kendi arkadaşlarıyla beraber bir birlik oluşturarak savaşa katılır.

General Dostum'un uzun yıllardır Afganistan'daki Türklerin çektiği çileye son vereceği, bir lider olacağı o yıllarda belki kimsenin aklından bile geçmemiştir. Fakat zamanla başarı basamaklarını geçen Abdurreşid Dostum ileride, milletine geçmişte yaşatılmış olan zulüm ve haksızlıkların önüne geçecekti.

Aslında, hor görülen, hakkı ve hukuku gasp edilen Afganistan Türkleri böyle bir fırsatı asla kaçırmazlardı. Böyle bir lidere sahip çıkamamaları bir anlamda onlar için belki de bir daha uzun bir süre yakalanamayacak bir fırsattı. Fakat o sıralarda Abdurreşid Dostum tüm Afganistan Türkleri tarafından bilinmemekteydi. Kısa bir süre içinde Abdurreşid Dostum başarıları ve üstün zekâsı ile kendini ispat edecekti. O zaman da sadece Afganistan Türkleri değil, onu bütün Türk dünyası ve dünya duyacaktı. Öyle de oldu.

Sovyetler Birliği'nin Afganistan'dan çekilmesinden sonra Dr. Necibullah hükümeti içinde mücadelesine devam eden Abdurreşid Dostum kısa bir sürede Afganistan Türklerinin yoğunlukta yaşadığı Kuzey Afganistan (Güney Türkistan)'ın başta Mezar-i Şerif (Belh) olmak üzere yedi ilini kontrolü altına almıştır.

Daha sonra gücünü iyice sağlamlaştırarak mücahitlerle işbirliği yapan Abdurreşid Dostum, Dr. Necibullah'ı devirerek Rusların son kukla hükümetine son vermiştir. Dr. Necibullah'ın devrilmesi ülkede İslami hükümetin kurulmasını beraberinde getirmiştir. Uzun zamandır Necibullah hükümetini deviremeyen mücahitler, ancak Abdurreşid Dostum'un onlara katılmasıyla bu işi başarabilmişlerdir. Bu durum, aslında Abdurreşid Dostum'un Afganistan'da İslami hükümetin kuruluşundaki en kilit isim olduğunu göstermektedir.

Asker kimliğiyle bilinen Abdurreşid Dostum, siyasi bir birliğin de olmasını istiyordu. Dr. Necibullah hükümeti devrildikten kısa bir süre sonra 1992 yılında Cünbiş-i Milli İslami Afganistan (Afganistan Milli İslami Hareketi) adında kendi siyasi partisini de kurarak oy birliğiyle partinin başkanı seçilerek lider kabul edildi. 1992–1997 yılları arasında hem siyasi hem de askeri açıdan Abdurreşid Dostum ülkedeki grupların en güçlüsüydü.

Hatta bu dönemde kendi parasını da basarak ekonomik açıdan da güçlenmişti. Abdurreşid Dostum kendi dışişleri bakanlığını kurdu, pasaport çıkarttı ve kendi havayolunu kurdu (Belh Havayollarını). Böylece kısa bir süre içerisinde askeri, ekonomik ve siyasi bakımdan ülkenin en güçlü ve güvenli bölgesi durumuna gelen kuzey Afganistan (Güney Türkistan) kültür ve eğitim alanlarında da gelişmeye başladı.

Bu başarıları ile Abdurreşid Dostum birçok ülkeye de halkının Afganistan'da varlığını ve sesini duyurmayı başarabilmiştir. O dönemde, Suudi Arabistan, İran, Özbekistan, Türkmenistan, Pakistan, Rusya ve Türkiye, Abdurreşid Dostum'un ikametgâhı olan Mezar-i Şerif'te konsolosluklarını açan ülkelerdir.

Mücahit grupların hemen hemen hepsinin dışarıdan desteklendiğini biliyoruz. Suudi Arabistan, Pakistan ve İran gibi Müslüman ülkeler tarafından desteklenen mücahit gruplar kendi aralarında Kabil'de birbirleriyle çarpışırken Abdurreşid Dostum kuvvetini kuzey Afganistan'a çekerek en azından bu dönemde iç savaşa müdahil olmamıştır.

Kuzey Afganistan'da ise gücünü iyice toparlayan Abdurreşid Dostum, kuzey Afganistan halkına uzun yıllar beklediği müreffeh bir hayat yaşatmayı başarabilmiştir. Bu dönemde kuzey Afganistan eğitim, sanat, kültür, ticaret ve ziraat başta olmak üzere her alanda gelişme göstermiştir. Abdurreşid Dostum dönemin Türkiye cumhurbaşkanı Turgut Özal ile çok yakın ilişkiler kurmuştur. İlişkiler o kadar dostane olmuştur ki, Turgut Özal kendi makam arabasını bile Abdurreşid Dostum'a hediye etmiştir.

Mücahit grupların kendi aralarında iktidar kavgaları başkent Kabil'de devam ediyordu. Bu sırada Pakistan medreselerinde Taliban denilen talebeler dini eğitim görmeye başladılar. Mücahitlerin bu savaşı 1996 yılında Taliban örgütünün Kabil kapılarına dayanarak başkenti ele geçirmesine sebep oldu. Bu dönemde kuzey Afganistan'daki insanlar eğitim, ticaret v.s. alanlarda gelişme göstererek güvenli bir biçimde hayatlarına devam etmekteydiler.

Afganistan halkının özgürlüğüne düşman bazı ülkeler kuzey Afganistan'ın da Taliban'ın eline düşmesini istiyorlardı. Fakat kuzey Afganistan'da ise devrilmesi güç bir kuvvete sahip olan Abdurreşid Dostum vardı. Kabil, Taliban'ın eline düştüğü zaman birbirleri ile çatışan mücahit gruplar ne kadar da büyük bir hata yaptıklarının farkına varmışlardır. Ama artık iş işten geçmiş ve geç kalınmıştı!

Dışarıdan gelip de Abdurreşid Dostum'un egemen olduğu bölgeleri ele geçirmenin kolay olmadığını düşünen iç ve dış düşmanlar Dostum'u içeriden devirme yöntemine başvurdular. Tarihin her döneminde olduğu gibi bu dönemde de düşmanlar, Abdurreşid Dostum'un safındaki, zayıf karakterli Melik adındaki dâhili düşmanı kullanarak kuzey Afganistan'ın da Taliban'ın eline düşmesini sağlamışlardır (1997).

Ne yazık ki bu iç ihanet binlerce Afganistan Türk'ü başta olmak üzere masum insanların katliamlara maruz kalmasına neden olmuştur. 1997 yılında kuzey Afganistan'ı Taliban ele geçirince Abdurreşid Dostum milletin büyüklerinin de ısrarıyla ülkeyi terk ederek Türkiye'ye gelmek zorunda kalmıştır.

General Dostum her ne kadar milletimle beraber ölmek benim için bir onurdur dese de orada yaşayan Türk milleti Türkiye'ye gitmesinin daha uygun olacağına hem fikir olmuşlardır. Zira bir daha gelip mücadelesine devam etmesi için Türkiye'ye gitmesi daha önemli olduğunu kendisine ifade etmişlerdir. Bir yıl sonra Türkiye'den Afganistan'a dönen Dostum fazla kan akmamasını düşünmüş ve tekrar Türkiye'ye dönmek zorunda kalmıştır.

Taliban'ın zulmünün arttığı, milletin feryadının yükseldiği bir dönemde 11 Eylül saldırısı gerçekleşmiştir. Amerika başta olmak üzere bütün dünyanın gözü unutilan Afganistan'a çevrilmiştir. ABD daha önce güney Afganistan'dan Taliban'ı devirmek istedi. Fakat bunun faturasını Komutan Abdul Hak'ın ölümü ile ödeyen Amerika bu sefer kuzey Afganistan üzerinden bu planını uygulamak istedi. Kuzey Afganistan'dan da Abdurreşid Dostum olmadan bu işin hiç de kolay olmadığına farkında olan ABD operasyonun kuzey taraftan başlatılması için Dostum başta olmak üzere Kuzey İttifakı ile gerçekleşmiştir. Milletin çektiği sıkıntı ve acıları da göz önünde bulunduran Abdurreşid Dostum, bu fırsatı değerlendirerek ABD ile birlikte Taliban'a karşı operasyon başlatmıştır.

Geçici Hükümet ve sonraki devirde hükümette çeşitli görevlerde bulunan Dostum, Afganistan Silahlı Kuvvetleri Kurmay Başkanı olarak da Afgan Ordusunda görev yapmıştır. Karzai hükümeti döneminde ülke istikrarı ve barışın sağlanması için zaman zaman en sert muhalefeti General Dostum göstermiştir.

Afganistan Türkleri için büyük bir öneme sahip olan Abdurreşid Dostum orada yaşayan Türkler için büyük bir mücadele vererek Afganistan'da Türk varlığını dünyaya duyuran en önemli liderdir. Ayrıca Türklerin yoğunlukta yaşadığı bölgelerde Farsça ve Peştunca'nın yanı sıra Türkçe'nin (Özbek Türkçesi ve Türkmen Türkçesi) de resmi bir dil olarak kabul edilmesi Abdurreşid Dostum'un Afganistan Türklerine olan hizmetlerinden biridir.

20 Ağustos 2009 Cumhurbaşkanlık seçiminde Karzai'nin Cumhurbaşkanı seçilmesindeki en önemli rolü Abdurreşid Dostum önderliğinde Afganistan Türklerinin oynadığı da bilinmektedir. Afganistan'ın birlik ve beraberliğe ihtiyacı olduğunun altını çizerek belirten Abdurreşid Dostum, Afganistan'ın yükselmesi ve

Afganistan halkının refaha kavuşması için milli birlik düşüncesiyle Karzai'yi destekleyerek seçime katılmıştır. Aslında bu duruşu ile Afganistan'da yaşayan etnik grupların birliğini istediğini belirterek, yaşanması olası bir krizi o dönemde engellemiştir.

2009 seçimlerinden sonra da Afganistan Silahlı Kuvvetleri Kurmay Başkanı görevini yürüten Dostum 2014 cumhurbaşkanlık seçimlerinde cumhurbaşkanı birinci yardımcılığına aday olmak için devlet görevinden istifa etmiştir. Muhammed Eşref Gani Ahmadzai'nin cumhurbaşkanı adayı olduğu Değişim ve Süreklilik ekibinin birinci yardımcılığına aday olan Dostum 6 kız 4 erkek çocuk babasıdır.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : TINMES, Muhammed Fahim
 Uyruğu : Afganistan
 Doğum tarihi ve yeri : 08.07.1993 Faryab-Afganistan
 Medeni hali : Evli
 Telefon : +90 553 434 37 42
 Faks :
 e-mail : tinmesuzturk@gmail.com

Eğitim Derecesi	Okul/Program	Mezuniyet yılı
Yüksek Lisans	Gazi Üniversitesi/ Uluslararası İlişkiler	2014
Lisans	Selçuk Üniversitesi/ İlahiyat	2009
Lise	Abumuslim Lisesi	2003

İş Deneyimi, Yıl	Çalıştığı Yer	Görev
2010-2013	TADOC	Tercüman
2011	Devlt. Plnm. Teşk.	Tercüman
2011	DSİ	Tercüman
2003-2004	HHEC	Öğretmen
2003	U.S. Save the Children	Öğretmen
2001-2002	Marz-i Khorshid High Educational Center	Bşk. Yardımcısı
2001-2002	UN WFP	Öğretmen

Yabancı Dil

Türkiye Türkçesi : Çok iyi (Okuma, Yazma ve Konuşma)
 Özbek Türkçesi : Çok iyi (Okuma, Yazma ve Konuşma)
 Türkmen Türkçesi : Çok iyi (Okuma, Yazma ve Konuşma)
 Farsça : Çok iyi (Okuma, Yazma ve Konuşma)
 İngilizce: Çok iyi : Çok iyi (Okuma, Yazma ve Konuşma)

GAZİ GELECEKTİR...

Gazi gelecektir...

